TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
(SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI)

DARWIN VE NIETZSCHE'DE EVRİM VE AHLAK

Yüksek Lisans Tezi

Batuhan AKGÜNDÜZ

Ankara - 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
(SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI)

DARWIN VE NIETZSCHE'DE EVRİM VE AHLAK

Yüksek Lisans Tezi

Batuhan AKGÜNDÜZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamdi BRAVO

Ankara - 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
(SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI)

DARWIN VE NIETZSCHE'DE EVRİM VE AHLAK

Yüksek Lisans Tezi

Batuhan AKGÜNDÜZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamdi BRAVO

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Hamdi BRAVO	
Prof. Dr. Işıl BAYAR BRAVO	
Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU	

Tez Savunması Tarihi: 24/12/2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Hamdi BRAVO danışmanlığında hazırladığım "Darwin ve Nietzsche'de Evrim ve Ahlak (Ankara.2020)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Batuhan AKGÜNDÜZ

TEŞEKKÜR

Bu tezi yazma sürecinde ve öncesinde bana tecrübeleri ve önerileriyle her daim yardımcı olan, değerli danışmanım ve hocam Prof. Dr. Hamdi Bravo’ya teşekkür ederim. Tezi yazarken manevi desteklerini her daim hissettiğim aileme ve dostlarıma da ayrıca teşekkür ederim. Son olarak, üzerimde emeği geçen saygıdeğer hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Charles Darwin (1809-1882)'in Evrim Kuramı, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'nın toplumsal ve kültürel atmosferini baştan sona işgal etmiştir. Darwin'in 1859 yılında yayımlanan *Türlerin Kökeni* adlı eserinde ortaya koyduğu evrim modelinin, en başta, canlıların ortaya çıkışının ve yaşamdaki gelişimlerinin bizzat ve yalnızca doğa aracılığıyla açıklanabileceğini izah etmesi; o zamana kadar canlıların çok da uzak olmayan bir geçmişte, olağanüstü bir güç tarafından yaratıldığını savunan yaratılışçı efsanelere bağlı kalmış dindar çoğunluğun büyük bir tepkisini çekmiştir. Nitekim *Köken*'in yayımlanmasından yalnızca bir sene sonra, 1860 yılında, Darwin'in düşüncelerini savunan ve aynı zamanda kendisinin yakın arkadaşı olan Thomas Henry Huxley ile yaratılışçılığı savunan din adamı Samuel Wilberforce arasında "Oxford Evrim Tartışması" olarak bilinen bir münazara etkinliği gerçekleştirilmiş ve bütün bir Avrupa kamuoyu, bu tartışmaya odaklanmıştır.

Darwin'in türlerin değişikliklere uğradığını, dahası, bunun öncelikli olarak bireylerdeki değişimler üzerinden gerçekleştiğini ortaya koyması ve bunu, "doğal seçilim" adını verdiği mekanizma ile açıklaması[1], yalnızca biyoloji alanını değil, toplumda büyük bir etki göstererek değer ve inanç alanını da sarsmış, böylece, bu zamana kadar özellikle Hıristiyan değerler üzerinden izah edilen bütün bir Avrupa ahlaklılığının kökeni sorgulanabilir bir hal almıştır. Nitekim Darwin'in 1871 yılında yayımladığı *İnsanın Türeyişi* adlı eseri, doğrudan bu sorgulama ile meşgul olmuştur. Adı geçen eserde Darwin, insanın da diğer canlılar gibi doğal bir kökene sahip

[1] Belirtmek gerekir ki türlerin zaman içinde değişime maruz kalmaları Darwin'den önce de bilinmektedir. Nitekim Buffon, Goethe, Lamarck, Geoffroy gibi isimler tür içi meydana gelen değişiklikler üzerine çalışmışlardır. Burada Darwin'i özgün kılan, bu değişimin altında yatan mekanizmayı, doğal seçilimi, keşfetmiş olmasıdır. A. M. Celâl Şengör, **Yaşamın Evrimi Fikrinin Darwin Döneminin Sonuna Kadarki Kısa Tarihi**, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 104-105.

olduğunu ve ahlaklılığın doğadan türetildiğini savunmuştur. Darwin'in doğalcı yaklaşımı, insanı, canlılar arasındaki ayrıcalıklı, merkezi konumundan etmiş ve bütün bir Avrupa kültür dünyası, insanın ahlaki soykütüğü ve mevcut konumu üzerinde yeniden düşünmek durumunda kalmıştır.

Darwin'in bu devrimci düşüncesinin tartışıldığı atmosferde yetişen önemli isimlerden biri de Friedrich Nietzsche (1844-1900)'dir. Nietzsche, Darwin'i, Almanya'daki popüler tartışmalar üzerinden keşfetmiş ve dönemin Avrupa'sında insan ahlaklılığının kökeni ve durumuna ilişkin çalışmalar üretmiştir. Nietzsche'nin insana dair gerçekleştirdiği bu araştırmanın, Darwin'in etkisi altında kalan kültürel atmosferden bağımsız olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır.

Bu doğrultuda Nietzsche'nin Darwin'den ne ölçüde etkinlendiğini, onunla ne derecede örtüştüğünü ve ayrı düştüğünü tespit etmek önemlidir. Nietzsche ile Darwin arasında bu karşılaştırmayı yapabilmek için ilk olarak Darwinci evrim ve ahlak anlayışını ortaya koymamız gerekmektedir. Bu amaçla tezin ilk bölümü, Darwin'in evrim ve ahlak anlayışına ayrılmıştır.

Tezin ilk bölümünün birinci alt başlığı, Darwinci evrim ilkeleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda, ilk olarak "yaşam mücadelesi" ilkesine temas edilmektedir. Yaşam mücadelesi, en kısa tabirle, bireyin yaşamını sürdürmek ve üreyerek neslini devam ettirebilmek için dış koşullara adapte olmaya çalışmasını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, besin, iklim, coğrafi alan ve eş seçimi gibi etkenler önem arz etmektedir. Bu mücadele sonucunda uyum gösterilmesi, bizi, bir başka Darwinci ilkeye, "adaptasyon"a götürmektedir. Adaptasyon, kısaca, bireyin dış koşullara uyum göstermesinin bir neticesi olarak neslini sürdürebilmesini ifade etmektedir. Bireyin yaşama adapte olmayı sağlayan özelliklerinin korunması ise sonuç itibariyle "doğal seçilim" olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle doğal seçilim, kısaca, bireyin yaşam mücadelesi neticesinde, koşullara adapte olmayı başarmasını açıklayan

mekanizmadır. Burada "seçilim" ile kastedilense, tamamen mecazi anlamda, yaşam mücadelesinde başarısız olanlara nazaran başarılı olanların hayatına devam etmesini imlemektedir. Doğada meydana gelen bu seçilim sürecini izah ettikten sonra bu kez, insan tarafından gerçekleştirilen "yapay seçilim" incelenmektedir. Yapay seçilim, Darwin'in doğadaki seçilim sürecini (yani, doğal seçilimi) keşfetmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yapay seçilim, evcil hayvanların ve bitkilerin yapılarının insan eliyle değişikliğe uğratılmasıdır ve bu işlem, Darwin'de, bunun doğaya genişletilebileceği düşüncesini uyandırmıştır. Yapay seçilimin evcil hayvanlar ve bitkiler üzerindeki etkisine temas ettikten sonra, Darwinci yaşam mücadelesinde karşımıza çıkan bir diğer evrim ilkesi, "cinsel seçilim" ele alınmaktadır. Cinsel seçilim, temelde, tür içinde eriller arasındaki mücadeleyi ve bu bağlamda dişinin tercihini ifade eden süreçtir. Başka bir deyişle, yaşam mücadelesinde neslini sürdürmek için üremek isteyen eriller, kendi aralarında rekabete girerek dişi tarafından tercih edilme mücadelesi vermektedirler. Darwin'e göre, eş seçimi, bu doğrultuda, yaşam mücadelesi ve adaptasyonda asli rol oynamaktadır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı ise Darwin'in ahlak anlayışı üzerine yoğunlaşmaktadır. Darwin'in ahlakı doğadan türetmesi ve insanı da bu sürece tabi tutması, eşdeyişle, insanı diğer canlılardan yalnızca derece farkıyla ayırıp, köken olarak canlılar arasında bir fark olmadığını savunması bu kısmın ana konusunu teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, insanın diğer canlılardan farklı olmadığını ortaya koyabilmek için ilk olarak "zihinsel yetiler" incelenmektedir. Bu hususta, özellikle, insanı diğer canlılardan ayırdığı düşünülen dil, güzellik algısı ve Tanrı inancı üzerinde durulmaktadır. Darwin'e göre bu üç özellik yalnızca insana has görülememektedir. Öyle ki derece olarak daha düşük düzeyde olsa da, bu üç nitelik, insana yakın yüksek zihinsel yetiye sahip hayvanlardan başlayarak kademe kademe gözlemlenebilmektedir. Zihinsel yetilerin canlılar arasında yakınlıklarıyla orantılı olarak ancak derece açısından fark

yarattığını savunan Darwin, bu süreci bu kez "içgüdü ve zeka" ayrımı üzerinden soruşturmaktadır. Bu doğrultuda, geleneksel görüş, içgüdüyü hayvana; zekayı insana özel görüp insanı diğer hayvanlardan keskin bir biçimde ayırırken, Darwin, hem içgüdü hem de zekanın, -insan da dahil olmak üzere- hayvanlarda kompleks bir biçimde görüldüğünü savlamaktadır. İnsanda içgüdü ve zekanın karmaşık ilişkisini ortaya koyan Darwin, buradan yola çıkarak insanın ahlak dünyasını nasıl kurguladığı problemine geçiş yapmaktadır. Bu hedefle, "ahlak duygusu ya da vicdan" oldukça önemlidir. Öyle ki Darwin'e göre vicdan, bizi, diğerine karşı harekete geçiren temel duygudur. Bu nedenle vicdan üzerinde ayrıntılı bir biçimde duran Darwin, vicdanı ortaya çıkaran süreçleri toplumsal içgüdü, bellek, dil yeteneği ve alışkanlık üzerinden irdelemektedir. Bu araştırma, Darwin'i, insan toplumunda cereyan eden ahlaklılık ve doğal seçilim arasındaki çelişkiye götürmektedir. Öyle ki vicdan aracılığıyla birey, genelin iyiliğini düşünmeye, aynı topluluğun bir diğer üyesi üzerinde sorumluluk hissetmeye başlamıştır. Hıristiyan değerler üzerinden inşa edilen bu yapay içses aracılığıyla insan, içinde bulunduğu topluluğun "iyi ve kötü" kurallarına bağlanmıştır. Bu aşamada artık, birey, özgeci bir tavırla kendinden daha zayıf olana yardımda bulunmakta ve bunu yapmazsa içsesi aracılığıyla kendini suçlu hissetmektedir. Neticede, Darwin'e göre, toplumda ortaya çıkan bu ahlaklılık, doğal seçilim mekanizmasını baskılamıştır. Başka bir deyişle insan dünyasında doğal seçilim, artık, ikinci plana düşmüştür. Nitekim toplumda insan, yaşam mücadelesinde başarısız olup koşullara adapte olamasa bile daha güçlü olan ve uyum sağlamayı başarabilen bireyler tarafından korunmaktadır. Uygar insan toplumunda ortaya çıkan bu çelişki, Darwin'i doğal seçilim üzerinde düşünmeye itmiştir. Bu doğrultuda, Darwin, her ne kadar izlerine *Köken*'de de rastlasak da, özellikle *Türeyiş*'te doğal seçilimi, bugün grup seçilimi adı verilen bir çeşit toplumsal mekanizma üzerinden izah etmektedir. Böylece bu andan itibaren Darwin'de, özellikle insan dünyası özelinde, iki çeşit doğal seçilimle karşılaştığımızı söylemek mümkündür.

İlki, doğrudan bireye yarar sağlayan özelliklerin korunması ve sonraki kuşaklara aktarılmasını ifade eden bireysel seçilimken; ikincisi, grup seçilimi adı verilen -ve insan dünyasında karşımıza çıkan- topluluğun iyiliğini gözeten ve varlığını sürdürmesini sağlayan niteliklerin saklanmasını izah eden mekanizmadır. Bu bağlamda grup seçilimi, kısaca, aynı topluluktaki bireylerin birbirinin yaşamlarını kollayan ve böylece bir bütün olarak toplumu yaşatan özelliklerin saklanmasını ifade etmektedir.

Tezin ikinci bölümü, temelde, Nietzsche'nin evrim ve ahlak anlayışı üzerine odaklanmakta ve konu olarak, Darwin'in ele alındığı ilk bölümle paralel bir biçimde ilerlemektedir. Bu amaçla, ikinci bölümün ilk alt başlığı Nietzsche'nin evrim anlayışını izah etmektedir. Yaşamı, sürekli değişimin etkisi altında bulunan bir oluş alanı olarak tasvir eden Nietzsche, bu sürecin hareket ettiricisi olaraksa *güç istenci*ni göstermektedir. Nietzsche'ye göre güç istenci, her bireyin yaşamdaki dış koşulları, kendisine uygun düşecek bir biçimde dönüştürme ve kendisine katma arzusudur. Başka bir deyişle güç istenci, bireyin yalnızca yaşamını sürdürmesini sağlamaktan ziyade bu hayatını daha yüksek bir standarda taşıma niyetini ortaya koymaktadır. Böylece Nietzsche için güç istenci kuvvetli olan bireyler, dış koşullara uyum sağlamaktan ziyade, bu şartları kendilerine uygun düşecek şekilde adapte etmekte ve bu biçimde yaşamlarını geliştirerek sürdürmektedirler. Bu sayede, Nietzsche'ye göre, bireylerin güç istenci ile hareket etmeleri, genel haliyle türün de ilerlemesini mümkün kılmaktadır. Ancak Nietzsche, kendi zamanının Avrupası'nın, insan türünün gelişiminin duraksadığı bir dönemi ifade ettiğini savunmaktadır. Nitekim güç istenci zayıf insanlar, birey olarak güç istencinin getirdiği sorumluluktan kaçınmışlar ve bir araya gelerek yeni bir hakikat alanı inşa etmişlerdir. Başka bir deyişle, bir sürü olarak meydana gelen bu zayıf insanlar topluluğu, kendilerine uygun düşecek şekilde yaşam mücadelesi gerektirmeyen yalnızca boyun eğerek kabullenilmesi yeterli olan yüce ahlak değerleri üretmişlerdir. Nietzsche bu hususta özellikle Hıristiyanlık üzerinden ilerlemektedir. Nitekim köhne Hıristiyan

değerler, mevcut yaşamı bir görünüş olarak kabul edip, sürü ahlakını yaratan ve sürüyü bir arada tutan sahte bir gerçeklik alanı tasarlamış ve bu sözde gerçeklikten türetilen ahlaklılığı -iyi ve kötüyü- kurallar halinde görünüş alanında/yaşamda uygulamaya koymuştur. Güç istenci altında devinen doğal yaşama alternatif olarak icat edilen bu yeni hakikat alanı "Görünüş ve Gerçeklik Ayrımı" başlığı altında ele alınmaktadır.

Zayıf istençli bireylerin meydana getirdiği bir topluluk olarak sürü ve onların ürettiği ahlaklılık, ikinci bölümün ikinci alt başlığında ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Nietzsche'ye göre insan, toplumsal bir varlık olarak, kendi çağında özellikle Hıristiyan değerlerden meydana gelen "sürü ahlakı" aracılığıyla tek tipleştirilmiş ve güç istenci zayıflatılmıştır. Öyle ki uygar toplumda insan, artık, sürü ahlakının ürettiği erdemlerle kendinden zayıf olanın iyiliğini ve bekasını düşünen bir bireye dönüşmüştür. Bu doğrultuda insan türünü daha yüksek bir standarda taşıyabilecek bireylerin önü kesildiği gibi zayıf istençli bireyler de yaşamda varlığını sürdürebilir olmuşlardır. Nietzsche'ye göre bu husus, insan türünün evrimsel gelişiminin tıkandığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Nietzsche, çağında ortaya çıkan bu trajediyi "eşitlik" olgusu üzerinden ortaya koymaktadır. Sürü ahlakının bir sonucu olarak eşitlik, bireyler arası -güç istenci kaynaklı- farklılığı göz ardı eden ve bütün bir yozlaşmış Hıristiyan değerleri koruma amacı güden bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Nietzsche'ye göre, herkesin eşit olduğu yerde kimse birbirine eşit değildir, çünkü kimse hak ettiği konumda bulunmamaktadır. Yaşamdan elenmesi gerekenler var olmaya devam etmekte; türün evrimsel gelişimini sağlaması gereken insanlarsa baskı altına alınarak sindirilmektedir. Nietzsche sürü ahlakının ortaya koyduğu bu eşitlik durumunu özellikle vicdan üzerinden ele almaktadır. Nitekim güçlü insanın, zayıf olanlara yardım etmesi, bu ahlaklılık tarafından üretilen içsel bir yapay ses olarak vicdanla mümkün kılınmıştır. Öyle ki güçlü insan, kendinden zayıf olana yardımda bulunmadığında suçluluk duygusu hissetmekte ve belki de diğerlerinin

tepkisini çekme korkusu yaşamaktadır. Bu doğrultuda acımak, güçlü insanı zehirleyen en büyük olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte eşitlik, vicdan gibi yapay mekanizmaların kökeni bu iyi ve kötüye dayanmaktadır.

Nietzsche, dönemin Avrupa'sının içinde bulunduğu bu ahlaki çöküş durumunun nihilizm ile sonuçlandığını dile getirmektedir. Bu bağlamda nihilizm, doğal yaşamın karşısına konumlandırılan yapay ahlaklılığın ürettiği yozlaşmanın bir neticesi, bireyde ve bütün bir toplumda meydana getirdiği ruhsal çöküştür. Bu bağlamda nihilizm, doğal yaşamın ve dinamik güç istencinin karşısında ahlaklılığın yarattığı bir kabulleniş, mücadelen kaçan bir bitkinlik hali, tembellik ve "iyi ve kötü"den meydana gelen köhne değerlere boyun eğiş olarak açığa çıkmaktadır.

Nietzsche bu iyi ve kötünün ötesine geçebilmek içinse yüksek güç istencine sahip azınlıktaki insanların sürü ile karşı karşıya geldiği bir mücadele alanından söz etmektedir. Burada baskı altına alınan güçlü insanlar, karşı ve içsel bir tepki üreterek başkaldırmakta, çoğunluğa karşı "savaş" vermektedir. Bu doğrultuda "aktif nihilist insan", kendi iyi ve kötüsünü karşıya dayatan ve onu kendisine göre dönüştürebilendir. Sürü ile aktif nihilist insanlar arasındaki bu mücadele, Nietzsche'ye göre, üstinsana giden yolda bir köprü görevi görmektedir. Şayet çok düşük bir ihtimal de olsa, aktif nihilist insanlar çoğunluğun ahlaklılığına karşı doğadan türettikleri iyi ve kötüyü dayatabilirlerse, bundan sonra "üstinsan" türü ortaya çıkabilecektir. Böylece üstinsan, tamamen doğadan türetilen ahlaklılığı ile kendisinden başka hiçbir mutlak güce ihtiyaç duymayan, yaratıcılığıyla kendi yaşamını inşa edebilen ve bunu dış koşullara uyarak değil; dış koşulları kendisi için dönüştürerek yapabilen, böylece türün evrimsel gelişimini de temin eden insanlardır.

Bu doğrultuda tezin üçüncü bölümü, Darwin ve Nietzsche'nin evrim ve ahlak anlayışlarının bir karşılaştırmasını ortaya koymaktadır. Bu bölümün temel amacı,

Nietzsche'nin görüşleri doğrultusunda, onun bir Anti Darwinci mi yoksa Yeni Darwinci mi olduğunu açıklığa kavuşturmaktır.

Bu amaçla üçüncü bölümün ilk alt başlığında Nietzsche'nin Darwinci evrim ve ahlak anlayışına yönelik eleştirilerine temas edilmektedir. Bu doğrultuda Nietzsche'nin Darwin'i eleştirdiği ilk husus yaşam mücadelesi ilkesine dairdir. Nietzsche'ye göre, Darwinci yaşam mücadelesi, Spinozacı düşüncenin bir devamı olarak, varlığını koruma ve yaşamı sürdürebilme arzusundan ibarettir. Bu durum, bireyin ve dolayısıyla türün evrimsel gelişimini temin etmemektedir. Nitekim Nietzsche'ye göre evrimsel olarak gelişmek, yaşamını daha yüksek bir standartla ortaya koyabilmeye bağlıdır. Nietzsche bunun için "güç istenci" ilkesini yaşamın kendisi olarak ele almaktadır. Güç istenci, yaşamı sürdürme çabasını aşmakta, dışarıda olanı kendi için dönüştürerek "ileri" gitmektedir. Tam da bu bağlamda Nietzsche'nin Darwin'i eleştirdiği ikinci husus, adaptasyon ilkesi üzerinedir. Nitekim Darwinci adaptasyon ilkesine göre, birey dış koşullara uyum göstermeliyken; Nietzsche bunun yalnızca yaşamı sürdürmeyi sağlayacağını savunmaktadır.

Ardından insanın uygar toplum üzerindeki gelişimini ele alan Nietzsche, bu bağlamda, Darwinci grup seçilimini reddetmektedir. Nitekim Nietzsche için grup seçilimi, Hıristiyan değerlerini olumlamaktadır. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre, Darwin, Hıristiyan öğretisinden ve çileci idealden tam anlamıyla bağımsız kalmayı başaramamıştır. Bu haliyle, Darwin'in evrim anlayışının -ve özellikle adaptasyon ilkesinin- ahlak dünyasındaki yansıması, insanın bulunduğu yaşama şükretmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, Darwinci ahlak anlayışında insan, evrimsel olarak ilerlemekten ziyade geriye gitmediği için şükreden bir varlığa dönüşmüştür. Nietzsche, bu nedenle grup seçilimi yerine yegane ilke olarak birey üzerinden gerçekleşen güç istencini ortaya koymaktadır. Bu okuma neticesinde Nietzsche'nin bir Anti Darwinci olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan Nietzsche, Darwin ile örtüşür şekilde, insanın ahlaki yapısının Hıristiyan öğretisine bağlı kılınamayacağını ve bu hususta çağındaki toplumun Hıristiyan değerleri ile ilerleyemediğini savunmaktadır. Bu bağlamda Nietzsche, çözüm yolu olarak, doğalcı ahlakı görmekte ve bu bağlamda Darwinci adaptasyonun ters çevrildiği, güç istencinin merkezde yer aldığı birey odaklı bir yaşam mücadelesi ortaya koymaktadır. Buna göre, yüksek güç istencine sahip insan, önce sürü içinde bir mücadele vermekte ve başarılı olduğunda -ki Nietzsche'ye göre bu, çok nadiren gerçekleşir- yeni ve yüce bir insan türünün yolunu açabilmektedir. Böylece Nietzsche'nin Darwinci yaşam mücadelesine ve adaptasyona yönelik çözüm odaklı yaklaştığına dair bir yaklaşımda bulunmak da mümkün gözükmektedir. Neticede, 19. yüzyıl Avrupa'sında insanın konumu, kökeni ve geleceği söz konusu olduğunda Nietzsche'nin Darwin ile aynı temel bakış açısını paylaştığını, yani, Hıristiyan öğretiye karşı, evrimci bir tasarım ile doğalcı bir ahlak anlayışına sahip olduklarını dile getirmek mümkündür. Dahası, Nietzsche'ye dair, Darwinci evrim ve ahlak anlayışına çözüm odaklı yaklaştığına yönelik bir yaklaşımda bulunmak da olanaklı durmaktadır. Bu açıdan ele aldığımızda ise Nietzsche'nin Yeni Darwinci olduğunu söylemek imkan dahilindedir.

Böylece tezde göreceğimiz üzere, Nietzsche'yi ne salt bir Anti Darwinci; ne de tam anlamıyla bir Yeni Darwinci olarak değerlendirebiliriz. Nitekim Nietzsche, her iki okumadan da öğeler taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: DARWIN'DE EVRİM VE AHLAK

Darwin'in Evrim Kuramı, gerek günümüzde de geçerliliğini sürdürmesi gerekse de kültür hayatında yarattığı etki bakımından canlıların değişimi, dönüşümü ve gelişimine dair ortaya atılmış en güçlü bilimsel teoridir. Öyle ki bu bilimsel kuram, her şeyden evvel, canlıların değişim altındaki doğasına dair kendinden önce gelen yaklaşımların izah edemediği noktaları incelikle açıklama başarısı göstermiştir. Buna örnek olarak, Darwin'den önce canlıların değişimine dair en geçerli bilimsel yaklaşımı ortaya koyan Jean-Baptiste Lamarck (1744 - 1829)'ın türlerin transmutasyonu üzerine çalışmalarından söz edilebilir. Lamarck'a göre, hayvanların farklı çevre koşullarına tepki olarak nasıl değiştikleri, *kazanılmış özelliklerin aktarımı* adını verdiği hipotezle açıklanabilmektedir: Bu görüşe göre, hayvanlar çevresel değişikliklere yeni alışkanlıklar geliştirerek karşılık vermekte ve bu, hayvanların yapılarında değişikliklere yol açmakta, kazanılan yeni alışkanlıklar daha sonra yavrularına geçmektedir, bu etkilerin anlaşılır hale gelmesi ise nesiller geçtikten sonra mümkün olmaktadır.[2] Sözgelimi, Lamarck'a göre, zürafalar, ağaçların en tepesindeki yaprakları boyunlarını uzatarak almakta ve her nesil hafifçe uzayan boyunlarını bir sonraki nesle aktararak neticede bugünkü zürafalar meydana gelmektedir.[3]

Darwin ile Alfred Russel Wallace (1823 - 1913)'ın eş zamanlı keşfettiği[4] *doğal seçilim* mekanizması, canlıların çevre koşullarına adaptasyonu hususunda, Lamarck'ın

---

[2] W. F. Bynum, E. J. Browne, Roy Porter, **Dictionary of The History of Science**, The Macmillan Press, London, 1981, s. 132.

[3] Russ Hodge, **Evolution: The History of Life on Earth**, Facts on File, New York, 2009, s. 23.

[4] Wallace'ın 1858 yılında Darwin'e yolladığı "Çeşitlerin İlk Türden Belirsiz Olarak Ayrılma Eğilimi Üzerine [On the Tendency of Varieties to Depart Indefinitely from the Original Type] başlıklı makalesinde -her ne kadar kendisi bu adı vermese de- doğal seçilimin işleyişini fark etmiş ve Darwin'in yaklaşık on beş yıllık dönemi kapsayan çalışmaları ile ulaştığı doğal seçilim düşüncesi ile paralel bir çalışma ortaya koymuştur. Neticede iki ismin çalışmaları 1858 yılında Linnean Topluluğu'na sunulmuş ve gerek Darwin'e gerekse de Wallace'a hakları teslim edilmiştir. Hodge, a.g.e., s. 59-62. 1859 yılında ise Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımlamış ve yıllar boyunca süren çalışmasını bu eserle neticelendirmiştir.

bu etkili varsayımının karşısında konumlanmıştır.[5] Lamarck'ın *kazanılmış özelliklerin aktarımı* düşüncesinin 1887-1889 yılları arasında August Weismann (1834-1914) tarafından gerçekleştirilen deneyler yoluyla çürütülmesinin[6] ardından *doğal seçilim* canlıların değişimini ve çevreye adaptasyonunu açıklayan yegane geçerli mekanizma olmuştur.

Lamarck'ın zürafa örneğini açıklamakta başarısız olduğunu hesaba katarsak, doğal seçilim mekanizmasının bunu nasıl izah ettiğini ortaya koymak, seçilimin geçerliliğini vurgulamak açısından daha anlamlı olacaktır. Seçilime göre, popülasyonda bulunan uzun boyunlu zürafalar besin elde edip, yaşamlarını sürdürecek, bu sayede özelliklerini sonraki kuşaklara aktararak nesillerini devam ettirebilecektir, diğer taraftan, gerektiği ölçüde uzun boyunlu olmayan zürafalar ise yok olacaklardır.[7]

Öte yandan Darwin'in evrim düşüncesi, yalnızca canlıların değişimi, gelişimi ve neslini sürdürmesi üzerine güçlü bir açıklama getirmemiş, dahası, Antik Yunandan beri canlıları hiyerarşik olarak sınıflandıran *büyük varlık zinciri* fikrini de ortadan kaldırmıştır. Öyle ki varlık zinciri, temelde, baştan aşağı Tanrı tarafından tasarlanan bir sistemdir ve en alttan en üste kadar her tür basitten karmaşığa, kusurludan kusursuza eşsiz bir konumda yerleştirilmiştir.[8] Buna göre, zincirin en üstünde -Tanrı ve göksel yaratıklardan sonra- insan yer almaktadır.[9] Başka bir deyişle insan, yaratılmış canlılar arasında en mükemmel ve yeri en eşsiz olandır. Darwin'in evrim modeli, kendi çağına kadar ulaşmış bu düşünceyi de sekteye uğratmıştır. Darwin, insan da dahil her canlının doğal seçilime tabi olduğunu ortaya koymuş ve insanın diğer canlılarla aynı yasalar altında bulunduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda insanı diğer canlılardan ayırt eden

---

[5] Peter J. Bowler, **Evolution: The History of an Idea**, University of California Press, California, 1989, s. 86.

[6] Bu deneye göre Weismann, farelerin kuyruklarını nesiller boyunca kesmiştir. Lamarck'ın düşüncesine göre kazanılmış özellikler aktarılacağından ötürü, farelerin nesiller sonra kuyruksuz doğması gerekmektedir. Ancak Weismann ve daha sonra deneyi tekrar eden diğer bilim insanları, farelerin hala kuyrukla doğduklarını tespit etmişlerdir. Böylece kazanılmış özelliklerin aktarımı düşüncesi bir canlı üzerinde yapılan deney sonucu yanlışlanmıştır. Hodge, 2009., s. 25.

[7] Hodge, a.g.e., s. 25.

[8] Bowler, 1989, s. 59.

[9] Hodge, 2009, s. 23.

düşünceleri incelemiş ve onun toplumsallığı ve ahlaklılığının eşsiz olmadığını, bunların kaynağının doğa olduğunu dile getirmiştir. İnsan, yalnızca derece olarak daha karmaşık bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu bakımdan Darwin'de, özellikle insan söz konusu olduğunda, evrim ve ahlak birbirinden ayrılmaz iki olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu amaçla öncelikle evrim kısmına bakmakta yarar vardır.

1.1. Darwin'in Evrim Anlayışının Temel İlkeleri

Darwin'in evrim düşüncesinde *değişim* kavramı temel bir öneme sahiptir. Darwin'e göre canlılar, değişken popülasyonlardan oluşmakta ve evrim, organizmaların bu popülasyonlarında meydana gelen değişime göre şekillenmektedir. Böylece evrim, esas olarak, popülasyondaki bireylerin nesiller boyunca dönüşümüyle ortaya çıkan süreç anlamına gelmektedir.[10] Bu değişim sürecinde her canlı kendi yaşamını sürdürmek için hem içinde bulunduğu çevre koşulları hem de diğer rekabetçilerle bir mücadele içindedir. Bu mücadelede başarı sağlayanlar ya da adaptasyon gerçekleştirenler varlığını sürdürmeye devam ederek belirli bir türün temsilcisi ve taşıyıcısı olur.

Bununla birlikte Darwin, bireylerin yaşam mücadelesinde başarı gösterip adaptasyon sağlamalarını ve yararlı özelliklerini aktarmaları durumunu bir sonuç olarak doğal seçilim adını verdiği mekanizma ile açıklamaktadır. Başka bir deyişle doğal seçilim, canlının ya da organizmanın yaşam mücadelesinde adaptasyon sağlamasını, eşdeyişle, çevreye uyum gösterip diğer canlılara üstünlük kurmasına yarayan ve bu bağlamda onun için faydalı olan özelliklerinin korunmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğadaki canlıların yaşam mücadelesi ve adaptasyonunu doğal seçilim mekanizması ile izah eden Darwin, diğer taraftan, evcilleştirilmiş hayvanların bilinçli bir şekilde yetiştirilmesini yapay seçilim olarak adlandırmaktadır. Darwin, bu bağlamda, doğal seçilimi, yapay seçilimin doğada tezahür eden genişletilmiş hali olarak görmekte ve yapay seçilim üzerine gözlemlerinin doğal seçilim mekanizmasını ortaya atmasındaki etkisini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan Darwin, erkeklerin dişileri elde edebilmesi için kendi aralarında gerçekleştirdikleri rekabeti ve bu mücadeleyi sonuçlandıran dişinin tercihini, genel

---

[10] Ernst Mayr, **Evrim Nedir?**, Çev. Nurdan Soysal, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 116.

olarak, cinsel seçilim adını verdiği mekanizma ile izah etmektedir. Cinsel seçilim, dişiyi kazanmak uğruna rekabete giren erkeklerde yapısal (ses, salgı bezleri vb.) ve içgüdüsel (cesaret, mücadelecilik vb.) değişikliklere yol açmakta ve bu sayede, cinsel seçilime uğrayan bireyler yaşam mücadelesinde de avantajlı konuma gelerek sonuç olarak doğal seçilim tarafından ayıklanmaktadır.

Görüldüğü üzere seçilim ile adaptasyon, iç içe geçmiş iki kavramdır. Nitekim seçilim, değişkenlere ya da çevre şartlarına adapte olmasa başarısı göstermenin bir sonucudur. Öte yandan, adaptasyon ise yaşam mücadelesini anladığımızda anlam kazanmaktadır. Öyle ki yaşam mücadelesi, en temelde, hayatını sürdürme arzusunun bir sonucu olarak dış koşullara adapte olmanın hareket ettirici unsurudur. Bu bağlamda ilk olarak yaşam mücadelesini ele almakta yarar vardır.

1.1.1. Yaşam Mücadelesi

Darwin'in evrim anlayışının temel ilkelerinden biri *yaşam mücadelesi*dir. Darwin, bu mücadele ile genel olarak bir canlının diğeri ile olan karşılıklı ilişkisi üzerinden şahsi yaşamını ve neslini devam ettirme gayretini dile getirmektedir.[11] Öyle ki bütün bireylerin yaşama ihtimali eşit değildir.[12] Bu nedenle her birey, varlığını sürdürebilmek için hayatta kalmasını sağlayacak ihtiyaçları doğrultusunda belli nitelikler edinme çabasındadır. Bu amaç için verilen çaba, yaşam mücadelesini ifade etmektedir. Bu mücadelenin temelinde yatan güdü ise varlığını sürdürme arzusudur. Bu arzuyu daha anlaşılır kılabilmek adına Darwin, doğada avlanma üzerinden örnek vermektedir. Buna göre, bir canlı potansiyel bir avsa, tehdit edildiği yırtıcıya karşı hayatta kalabilmek maksadıyla mücadele edecektir, diğer taraftan, yırtıcı hayvan da avı

[11] Charles Darwin, **The Origin of Species**, John Murray, London, 1876, s. 50.
[12] Mayr, 2016, s. 154.

için diğer yırtıcılara karşı bir mücadele vermek zorundadır.[13] Ne de olsa bu av, varlığını sürdürebileceği bir niteliktir. Öte yandan av olan ise varlığını sürdürebilme arzusu ile direnç göstermektedir.

Darwin'in av ve avlanma ilişkisinin temelinde yer alan beslenme düşüncesinin kaynağında Malthus öğretisi yer almaktadır. Malthus öğretisi, temelde, nüfus gücünün, dünyada insanın geçimi için gereken üretimden sınırsızca daha büyük olması problemi neticesinde ortaya çıkan ters geometrik orantı doğrultusunda insanlığın büyük bir kısmının beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağını öngören ilkedir.[14] Geometrik nüfus artışının aritmetik olarak artan besin miktarına üstün geleceğini ve besindeki kaynak kıtlığının nüfus artışı üzerinde kontrol sahibi olacağını vurgulayan Malthus öğretisi[15], bu noktada açlık, savaş ve hastalıklar aracılığıyla kendini gösteren yaşam mücadelesinin nüfusu kontrol altında tuttuğunu ifade etmektedir.[16] Bu hususta Darwin, Malthus öğretisinin kendi kuramı üzerindeki etkisi üzerine şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Ekim 1838'de, yani sistematik araştırmamı başlattıktan on beş ay sonra, '*Malthus'un Nüfus Üzerine Düşünceleri*'ni eğlencesine okudum ve -artık- hayvan ve bitki yapılarına dair uzun süreli gözlemlerden oluşan yaşam mücadelesini tam anlamıyla takdir etmeye hazırdım, bu durum, bu koşullar altında faydalı değişikliklerin korunma eğiliminde olduğunu ve zararlı olanların yok edileceğini kafama dank ettirdi. Bu sürecin sonucu yeni türlerin oluşumu olacaktır."[17]

Bu doğrultuda Darwin'e göre yaşam mücadelesi, Malthus öğretisinin bütün bir hayvanlar ve bitkiler dünyasında görülen kapsamlı halidir ve Malthus öğretisinden farkı bu mücadelede yapay besin üretimi ve tedbir amaçlı evlilik kısıtlaması gibi

---

[13] Ernst Mayr, **Biyoloji Budur Canlı Dünyanın Bilimi**, Çev. Afife İzbırak, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 159.

[14] Thomas Robert Malthus, **First Essay on Population 1798**, Palgrave Macmillan, London, 1966, s. 13-14.

[15] Şengör, 2015, s. 104.

[16] Theodosius Dobzhansky, **Evolution, Genetics, and Man**, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1959, s. 111.

[17] Charles Darwin, **The Life and Letters of Charles Darwin Including an Autobiographical Chapter Volume 1**, ed. Francis Darwin, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 83.

uygulamaların olmamasıdır.[18] Dahası, yaşam mücadelesi, barınma, başarılı üremeyi olanaklı kılan bölge ve eş[19] gibi gereksinimleri de içermektedir.[20]

Darwin'in yaşam mücadelesi ile ilgili olarak üzerinde durduğu etkenlerden biri besindir. Yaşam mücadelesinde beslenme olgusunu iki ucu üzerinden ele alan Darwin, bu ayrımı başkası için besin olan (edilgen) ve besin tüketen (etken) olarak ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda türlerin çoğalması önündeki engelleri irdeleyen Darwin, beslenmenin türlerin üremesi önündeki azami sınır olduğunu dile getirmekte, ancak bu limitin besin elde etmekten ziyade başka bir canlıya yem olup olmamak üzerinden meydana geldiğini ifade etmektedir.[21] Bu bakımdan kimi canlılar başka canlılara yem olabilmekte (örneğin bazı bitkilerin hayvanlar tarafından tüketilmesi gibi) ve yemlenen canlının mücadelesinde edilgen bir rol oynayabilmektedir. Diğer taraftan besini tüketen canlıya, yani seçilimde etken role sahip olan organizmalara da değinen Darwin, bu bağlamda kurtlar üzerinden örnek vermektedir. Buna göre, kurtların besin bulmakta en çok zorlandığı dönemde içlerinden en süratli ve en ince olanları yaşamda sağ kalabilmek için en iyi şansı elde edecek ve böylece -avlarına karşı güçlerini koruyup üstünlük kurabildikleri sürece- yaşam mücadelesinde başarılı olacaklardır.[22]

Darwin, yaşam mücadelesini etkileyen bir başka unsur olarak iklimi işaret etmektedir. İklim, özellikle bir türün ortalama sayısını belirlemede etkili olmaktadır. Aşırı soğuk ve kuraklık türlerin üremelerini engellemeleri açısından önem arz etmektedir.[23] Diğer taraftan Darwin, iklimin, her ne kadar ilk bakışta yaşam mücadelesinden bağımsız gözükse de beslenme faktörünü etkilediğinden de söz etmektedir. Öyle ki iklim, zorlu koşullarda kendini gösterdiğinde zayıf, güçsüz canlılar

---

[18] Darwin, 1876, s. 50.

[19] Eş gereksiniminin sonucu olarak cinsel seçilim, "Cinsel Seçilim" başlığı altında ele alınmaktadır.

[20] Mayr, 2016, s. 162.

[21] Darwin, 1876, s. 53.

[22] Darwin, a.g.e., s. 71.

[23] Darwin, a.g.e., s. 54.

besin bulamayacak[24] ve bu, uzun vadede bireylerin ve sonuçta türlerin ortadan kalkmasına sebep olacaktır.

Darwin'in yaşam mücadelesi için oldukça önemli gördüğü bir başka etken ise coğrafi alanın izole ya da geniş olmasıdır. Sınırlanmış, yalıtılmış izole alanın organik ve inorganik yaşam şartlarının tekbiçimli olmasına yol açabileceğini, bu ortamda gerçekleşecek yaşam mücadelesi sonucunda doğal seçilimin bireyleri, koşullara benzer yönde adapte edebileceğini savunmaktadır.[25] Öyle ki Darwin'e göre izole ortamın dar olması yararlı değişimleri azaltmakta ve bu yaşam koşulları neticede yeni özelliklerin türemesine engel teşkil etmektedir. Buna karşın bu şartlar altında yaşayan canlılar mücadele yarışına daha az katıldıkları için türleri günümüze kadar ulaşmıştır.[26]

Darwin'e göre, günümüze ulaşan türlerin içinde geniş bir alanda yer alanlar ise daha yoğun bir yaşam mücadelesine maruz kalmışlar ve daha karmaşık koşullarda hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır. Bu sebeple geniş alanda türeyen bireyler uzun vadede daha çok yayılma, yeni çeşit ve tür meydana getirme olanağı bulmuş, neticede canlılar dünyasının değişen tarihinde daha büyük bir rol oynamışlardır.[27] Sonuç olarak Darwin'in zamanla yaşam mücadelesi içinde değişime daha çok maruz kalmış türlerin, daha az değişim geçirmiş türlerin yerini alacağını savladığını[28] ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Bireylerin gerçekleştirdiği yaşam mücadelesinde bireyin ve dolayısıyla türün devamlılığı, bu mücadeleye neden olan etkenlere adapte olunmasına bağlıdır. Bu açıdan koşullara uyum gösterme ya da adaptasyon, yaşam mücadelesinin bir sonucudur.

---

[24] Darwin, a.g.e., s. 54.
[25] Darwin, a.g.e., s. 81.
[26] Darwin, a.g.e., s. 83-84.
[27] Darwin, a.g.e., s. 83.
[28] Darwin, a.g.e., s. 85-86.

1.1.2. Adaptasyon

Darwin, yaşam mücadelesinde en belirleyici etkenin çevresel koşullara adaptasyon olduğunu söyler. Adaptasyon, temelde, organizmanın yapısında ya da bu yapının işleyişinde, onu çevreye uyumlu kılabilecek şekilde gerçekleşen değişiklikleri ifade etmektedir.[29] Başka bir deyişle, organizmanın gerek organlarıyla gerekse de yeti ve yetenekleriyle yaşamını sürdürecek ve üreme başarısını iyileştirecek düzeyde çevrenin taleplerine olumlu tepki vermesi süreci adaptasyon olarak adlandırılmaktadır.[30]

Adapte olma hususunda, canlının verdiği bu olumlu tepkinin zeminini hazırlayan, bireyler arasındaki farklılıklardır. Her organizma türünde, aynı kuşakta yer alan bireylerden orantısal olarak çok düşük bir yüzde yaşamını sürdürebilecek ya da üreme ve hayatta kalma olanağına sahip olabilecektir.[31] Bu bağlamda adaptasyon, bireyin yaşamını sürdürmesini sağlayacak yararlı özellikleri ifade etmektedir.[32]

Bununla birlikte adaptasyonun herhangi bir amacı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Nitekim adaptasyon, yaşam mücadelesinde koşullara uyum sağlamaya, hayatta kalmaya neden olan özelliklerin sonucudur. Bu hususta Ernst Mayr şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Bir organizmanın sahip olduğu farklı özellikler arasından seçilimin kayırdığı bir yapı, fizyolojik özellik, davranış veya başka bir özellik için uyarlanma teriminin kullanımı yerinde kullanımdır. Oysa bu terim, son derece yanlış bir biçimde, kayırılan özelliğin fiilen edinildiği ("uyarlanma") süreci için de kullanılmaktadır. Bu görüşün izleri, organizmaların sürekli "daha kusursuz" hale gelmek için içten gelen bir ilerleme kapasitesine sahip olduklarına dair kadim inanca kadar geriye doğru takip edilebilir. Edinilmiş bir karakterin kalıtım yoluyla alındığı da kabul edildiği

---

[29] Duygu Pembe Öksüz, Pınar Güler, Can Koşukçu, Dilara Şimşek, "Adaptasyon", **Evrimsel Biyoloji Yazıları**, yay. haz. Ergi Deniz Özsoy, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 55.

[30] John W. Berry, Ype H. Poortinga, Seger M. Breugelmans, Athanasios Chasiotis, David L. Sam, "Evrimsel Biyolojinin Katkıları", **Kültürlerarası Psikoloji,** çev. Alp Giray Kaya, çev ed. Leman Pınar Tosun, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara: 2015, s. 257-258.

[31] Mayr, 2014, s. 251.

[32] Darwin, 1876, s. 49.

takdirde, zürafaların boyunlarını uzatmaları gibi faaliyetler, boynu ileri bir yapıya "uyarlar." Bu görüşe göre uyarlanma, ama yönelik fiili bir süreçtir. Bazı yeni yazarların uyarlanmaya hâlâ bu tür bir süreç olarak baktıkları, dolayısıyla tüm uyarlanma kavramını reddettikleri görülmektedir. Oysa bu görüşü savunmak mümkün değildir.

Uyarlanma bir Darwinci için tamamen sonradan gelen bir fenomendir, yani olguların tümevarımsal değerlendirmesine dayanır. Her nesilde eliminasyon sürecinde hayatta kalmalarını sağlayan özellikler, fiilen "uyarlanmıştır." Eliminasyonun, uyarlanma oluşturmak gibi bir "amacı" ya da "teleolojik bir hedefi" yoktur; uyarlanma daha ziyade, eliminasyon sürecinin bir yan ürünüdür."[33]

Canlının yaşam mücadelesi neticesinde adaptasyonu, aynı zamanda, bu yaşam mücadelesindeki etkenlerle doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda adaptasyon, iklim, besin, bölge gibi etkenlere uyarlanma ile gerçekleşmektedir. Mayr, bölge, iklim gibi etkenleri genel koşullar, besin gibi unsurları ise detaya göre değişen kaynaklar olarak değerlendirmektedir.[34] Sözgelimi, her kuş türünün gagası, dili, pençesi, duyu organları, sindirim organları ve davranışları beslenme şekilleriyle ilgili olduğu gibi etkin oldukları hava sahasına, yani, uçmaya yönelik adapte olmuşlardır.[35]

Öte yandan adı geçen besin, iklim, bölge gibi etkenler, tür içi bireysel farklılıkların oluşumunda da önemlidir. Öyle ki aynı türdeki bireylerde ancak dikkatli baktığımızda fark edebildiğimiz boyut, orantı, renk örüntüsü vb. ufak değişiklikler, bize, her bireyin benzersiz olduğunu göstermektedir.[36] Türdeki her bireyin eşsiz oluşu, birçok canlının, yaşamını sürdürme arzusuna sahip olmasına rağmen, neden yok olduğunu da açıklamaktadır. Öyle ki birey yaşamını sürdürme arzusunda olsa da, bu dış etkenler ondan bağımsızdır. Birey, dış koşullara adapte olamadığı sürece yaşamını sürdürme arzusu bir istekten öteye gitmeyecektir.

---

[33] Mayr, 2016, s. 192-193.
[34] Mayr, a.g.e., s. 195.
[35] Mayr, a.g.e., s. 196.
[36] Mayr, a.g.e., s. 120-121.

Öte yandan, tür içindeki her bireyin benzersiz olması tam da doğal seçilimi mümkün kılan değişkenliğin kaynağıdır.[37] Doğal seçilim, değişim olanağını adaptasyonu olanaklı kılan bu değişkenlikten almaktadır. Başka bir deyişle, aynı türdeki canlıların sayısız özelliklerini, yaşamını ve üremesini devam ettirebilmesini ifade eden adaptasyonu açıklayan mekanizma, Darwin tarafından doğal seçilim kavramı ile izah edilmektedir.[38]

1.1.3. Doğal Seçilim

Bireyin varlığını sürdürebilmesinin sonucu olan adaptasyonun içeriğini oluşturan nitelikler doğal seçilim tarafından muhafaza edilmişlerdir.[39] Nitekim doğal seçilim, uzun dönemler boyunca, canlının değişebilir özelliklerinin yine o canlının organik ya da inorganik yaşam koşullarına adapte edilmesinin bir sonucudur.[40] Bu bağlamda doğal seçilim, temelde, yaşam mücadelesi veren bireylerin içinde bulundukları şartlara adapte olabilmeleri ya da uyum gösterebilmelerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.[41] Başka bir ifadeyle, Darwin'in doğada organik varlıkların yaşamlarını sürdürebilmelerini olanaklı kılan ana ilke olarak konumlandırdığı doğal seçilim[42], faydalı bireysel farkların ve çeşitliliklerin korunduğu, zararlı olanların yok edildiği ve bu anlamda en uygun farka sahip olanların hayatını sürdürdüğü[43] temel prensiptir:

---

[37] Mayr, a.g.e., s. 121.

[38] Douglas J. Futuyma, **Evrim**, çev. ed. Aykut Kence, Nihat Bozcuk, Palme Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 247.

[39] Mayr, 2016, s. 191.

[40] Darwin, 1876, s. 166-167.

[41] Bir canlının diğer canlıya üstünlük kurarak neslini devam ettirebiliyor oluşu Darwin için doğal seçilimin kısa tanımlarından bir tanesi olarak ele alınabilir. Nitekim Darwin'in de doğal seçilim ile ilgili böyle bir kısa açıklamada bulunduğu görülmektedir: "Doğal seleksiyon yalnızca müthiş karmaşık ve değişken koşullar altında verilen ölüm kalım savaşında her bir türün diğerine karşı mümkün olduğunca başarılı olmasını sağlamaya çalışır." Charles Darwin, **Otobiyografi**, ed. Nora Barlow, çev ed. Derman Kızılay, çev. Serda Brauns, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 83.

[42] Darwin, Doğa kavramı ile birçok doğa yasasının ortaya koyduğu neticeleri ve bir arada toplanan edimlerini; yasa terimiyle de araştırarak tespit edilen olguların art ardalığını kastetmekte Darwin, a.g.e., s. 63; seçme terimini ise insanın seçim gücü bağlamında işaret ettiğini dile getirmektedir. Darwin, a.g.e., s. 49.

[43] Darwin, a.g.e., s. 63.

> "Doğal seçilim, çevreye uyum konusunda daha elverişli özelliklere sahip organizmaların bu elverişli özelliklere sahip olmayan diğer bireylere göre yaşama ve üreme şanslarının daha yüksek olması ve bunun sonucu olarak genlerini yeni kuşaklara aktarabilmeleri yoluyla işleyen evrimsel bir mekanizmadır."[44]

Bununla birlikte Darwin, *doğal seçilim*, *değişim* ve *gelişim* kavramları arasında farklar bulunduğunu belirtmeyi de ihmal etmemektedir. Darwin'e göre değişim, temelde, bireysel farkları ortaya koyması anlamında doğal seçilime yol açan unsurdur.[45] Başka bir deyişle, seçilim, bireydeki değişimin -ortaya çıktıktan sonra- şayet yararlıysa korunmasını ya da biriktirilmesini sağlamaktadır.[46] Darwin, doğal seçilimin, biriktirdiği değişimleri kalıtım yoluyla herhangi bir yaşta ortaya çıkarabilme olanağına sahip olduğunu dile getirmektedir.[47] Diğer taraftan Darwin, değişim ve seçilim arasındaki ilişkiyi açıklarken *zaman* kavramı üzerinde de durmaktadır. Darwin'e göre zaman, tek başına ne doğal seçilim için ne de doğal seçilime karşı bir şey yapabilmektedir; zamanın önemi, yararlı değişimlerin ortaya çıkmasına olanak tanıması bakımından açığa çıkmaktadır.[48] Böylece Darwin, zamana asli bir rol vermemekte, onu, yararlı değişimleri olanaklı kılan bir araç olarak ele almaktadır.

Öte yandan gelişimin seçilim ve değişim ile ilişkisine temas eden Darwin, bu hususta şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Doğal seçilim, özellikle, her canlının yaşamının bütün dönemlerinde maruz kaldığı organik ve inorganik koşullar altında değişimlerin korunması ve biriktirilmesi edimi ile hareket eder. Nihai sonuç şudur ki her canlı kendi koşulları bağlamında giderek daha fazla gelişme eğilimindedir. Bu gelişim kaçınılmaz olarak, dünya üzerindeki canlıların büyük bir kısmında aşamalı ilerlemeye neden olmaktadır."[49]

Başka bir deyişle, Darwin'in en kısa tanımıyla evrensel yaşam mücadelesinin bir sonucu olarak adlandırdığı doğal seçilim, temelde, doğanın ekonomisini, canlıların

---

[44] Pınar Güler, Can Koşukçu, Dilara Şimşek, Duygu Pembe Öksüz, "Doğal Seçilim", 2012, s. 39.
[45] Darwin, 1876, s. 64.
[46] Darwin, a.g.e., s. 49.
[47] Darwin, a.g.e., s. 67.
[48] Darwin, a.g.e., s. 82.
[49] Darwin, a.g.e., s. 97.

dağılımları üzerine her olguyu, tabiattaki kıtlığı, bolluğu, nesillerin tükenmesini, çeşitliliği ve değişimleri anlamamıza yarayan esas ilkedir.[50]

Darwin'in doğal seçilimi yaşamın temel mekanizması olarak ele alma fikri, başka bir açıdan, onun, seçilimi; -bireyler üzerinden- çeşitleri, türleri ve cinsleri oluşturan bir ilke olarak ortaya koymasıyla da açığa çıkmaktadır. Öyle ki doğal seçilim, belirlenmiş, tanımlanmış çeşitler olarak karşımıza çıkan türlerin[51] ve türlerden meydana gelen cinslerin oluşumlarını, birbirlerinden ayrıldıkları farklılıklarını, en ince değişimi dahi eğer faydalıysa koruyarak gerçekleştirmektedir.[52]

Bu noktada Ernst Mayr'in belirttiği gibi doğal seçilimi iki aşamalı bir mekanizma olarak ele almak yerinde olacaktır. Buna göre, seçilim, hem rastlantının hem de zorunluluğun sonucudur; öyle ki örneğin genetik varyasyonun oluştuğu ilk aşamada şans faktörü ön plandayken; yukarıda sözünü ettiğimiz kısmı kapsayan ikinci safha, nesiller boyu yararlı olduğu için korunan özelliklerin aktarılmasının neticesinde meydana gelir ve bu yönüyle şans içermemektedir.[53]

Bu doğrultuda Mayr, varyasyon ya da çeşitlilik adı verilen ilk aşamanın meydana gelişini şu şekilde tanımlamaktadır: "İlk basamak, her kuşakta genetik rekombinasyonlar, gen akışı, rastgele etmenler ve mutasyonlar nedeniyle genetik varyasyonun ortaya çıkmasıdır."[54]Geleneksel olarak tür-içi şeklinde tanımlanan varyasyonlar, evrimsel süreçte türler-arasına gelmesiyle türler oluşmakta, böylece türün popülasyonu içindeki özellikler farklılık göstermektedir.[55] Bir kez bu farklılık ortaya çıktığında, ikinci ve belki de daha önemli aşama ile karşılaşılmaktadır. Bu aşama, değişik özellikler içinde uygun olanın (yaşam mücadelesi neticesinde adapte olanın) seçilimidir: "Doğal seçilimdeki ikinci basamak, uygun olanın seçilimidir. Bunun

---

[50] Darwin, a.g.e., s. 49.
[51] Darwin, a.g.e., s. 44.
[52] Darwin, a.g.e., s. 49.
[53] Mayr, 2016, s. 157.
[54] Mayr, 2014, s. 250.
[55] Pınar Güler, Can Koşukçu, Dilara Şimşek, Duygu Pembe Öksüz, "Doğal Seçilim", 2012, s. 39.

anlamı, yeni oluşturulmuş bireylerin (zigotların) hayatta kalış ve üremelerindeki farklılıklardır. Pek çok organizma türünde, her kuşaktaki bireylerin çok küçük bir oranı hayatta kalacak ve genetik bileşimine bağlı olarak belirli bireyler, geçerli koşullar altında diğerlerinden daha yüksek hayatta kalma ve üreme olasılığına sahip olacaktır."[56] Bu bağlamda doğal seçilim, üreme ve ölüm oranlarını ifade eden temel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.[57]

Diğer taraftan Darwin, doğal seçilimin en çetin mücadelesinin aynı türün bireyleri arasında gerçekleştiğini belirtmektedir. Öyle ki aynı türün bireyleri gerek yapısal gerekse de alışkanlıklar bakımından benzerlik gösterdikleri için aralarında yaşanabilecek bir rekabet, farklı cinslerin türleri arasında gerçekleşen mücadeleden daha zorlu ve şiddetli geçecektir.[58] Başka bir deyişle bir türde ebeveynler tarafından üretilen ve sayıca fazla olan yavrular içinden ancak erişkin olmayı, üremeyi başaranları hayatta kalacak ve ardından yaşamlarını sürdürmelerini ve çoğalmalarını sağlayan kalıtsal özelliklerini ileriki nesillere aktararak popülasyonda görülme sıklığını arttıracaktır; böylece tür içinde bu kalıtsal niteliğe sahip olan bireyler bu özellikten yoksun olanlara nazaran üreme ve nesillerini devam ettirme hususunda başarılı olacaklardır.[59]

Darwin, doğada canlıların oldukça uzun yıllar boyunca koşullara adapte olarak değişim geçirmelerini ve neticede doğal seçilim ile korunmuş olmalarının düşünsel kökenini yapay seçilimde bulmuştur. Bu bağlamda yapay seçilim, doğal seçilimin daha dar bir ortamda gerçekleştirilmiş halidir. Öyle ki, yapay seçilim, insanların, arzu ettikleri biçimde, canlılar üzerinde gerçekleştirdikleri değişiklikleri ifade etmektedir.[60]

---

[56] Mayr, 2014, s. 251.

[57] Futuyma, 2008, s. 247.

[58] Darwin, 1876, s. 59.

[59] John W. Berry, Ype H. Poortinga, Seger M. Breugelmans, Athanasios Chasiotis, David L. Sam, 2015, s. 250.

[60] Brian Charlesworth ve Deborah Charlesworth, **Evrim Çok Kısa Bir Başlangıç**, çev. Cenk Özdağ, İKÜ Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 75-76.

1.1.4. Yapay Seçilim

Yapay seçilim, Darwin'in doğal seçilimin işleyişini keşfetmesi bakımından onun araştırmalarında büyük rol oynamıştır. Öyle ki yapay seçilimi, temelde, yaşamdaki değişime insan eliyle yapılan özel ve kısıtlı müdahale ile izah eden Darwin, bu mekanizmanın -yetiştiriciler ya da insanlar vasıtasıyla- evcilleştirilmiş hayvan ve bitki çeşitlerini değişikliğe uğratması ile doğanın da türleri bir seçilim süreci içinde değiştirmesi arasında bir benzerlik kurmuştur.[61] Bu noktada Darwin, Alfred Russel Wallace'a yolladığı 6 Nisan 1859 tarihli mektupta şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Evcilleştirilmiş yapılar üzerine çalıştıktan sonra Seçilimin değişimin ilkesi olduğu sonucuna vardım ve ardından Malthus'u okuduktan sonra bu ilkenin nasıl uygulanacağını gördüm."[62]

Özellikle doğal seçilimin işleyişini ortaya koyabilmek için yapay seçilime sık sık temas eden ve ikisi arasında karşılaştırmaya giden Darwin, bu doğrultuda, insan eliyle gerçekleştirilen seçimde, değişimlerin belli yönlerde insanın istenciyle biriktirildiğini ve bu faaliyetin doğanın etkisi altında en uyumlu olanın yaşamını sürdürmesine karşılık geldiğini dile getirmektedir.[63] Başka bir deyişle doğal seçilimde çevre koşullarına uyum sağlamaya yarayan bireysel özellikler ön plandayken; yapay seçilimde etken olan; kendisi için en iyisini seçen hayvan ve bitki yetiştiricileridir.[64]

Darwin'e göre doğal seçilimi yapay seçilimden ayıran özelliklerden bir diğeri ise onun açığa çıkması için insanın çabalarıyla karşılaştırılamaz ölçüde uzun bir zamana ihtiyaç duymasıdır ki bu doğal seçilimin işini kolaylaştırmaktadır.[65] Öyle ki doğal seçilim milyonlarca varyasyon üzerinden hareket ederken; yetiştiriciler, ürettikleri

---

[61] C. Kenneth Waters, "The Arguments in *Origin of Species*", **The Cambridge Companion to Darwin**, Jonathan Hodge, Gregory Radick (ed.), Cambridge Press, Cambridge, 2009, s. 122; Janet Browne, **Türlerin Kökeni Charles Darwin**, çev. Orhan Düz, Versus Kitap, İstanbul, 2016, s. 53.

[62] Frederick Burkhardt, **Charles Darwin's Letters a Selection 1825-1859**, Cambridge University Press, United Kingdom, 1998, s. 203.

[63] Darwin, 1876, s. 107-108.

[64] Mayr, 2016, s. 153-154.

[65] Darwin, 1876, s. 64.

hayvanların -kendi yararlarına göre- birkaç özelliğine dikkat kesilmektedir[66]: "“Yapay seçilim" zanaatkârların doğayı nasıl yonttuğunu gösteriyordu; Doğa'nın "seçen" eli çok daha üstündü."[67]

Diğer taraftan Darwin'in yapay seçilimi, yöntemli seçilim ve bilinçsiz seçilim olmak üzere iki yönlü ele aldığını söylemek mümkündür. Öyle ki, ilk olarak, yetiştiriciler kendileri için daha yararlı ırklar üretebilmek amacıyla hareket etmektedirler ve bu yönüyle seçilim, hızlı ve yöntemlidir ancak bu üretim tarzı yüzyıllar içinde hayvanlarda yavaş yavaş değişime ve gelişime yol açmaktadır ve yapay seçilimin bu yönü, Darwin'e göre, bilinçsiz olmakla birlikte doğadaki süreçle benzerlik taşımaktadır.[68]

Yapay seçilimin bilinçsiz seçilim olarak adlandırılan ikinci yönü ise Darwin tarafından, doğa ile benzerlik taşıdığı düşüncesi üzerinden ele alınmaktadır. Ona göre bilinçsiz seçilim, soyu değiştirme hedefinde olmaksızın ve bir nesilden iki ayrı kuşak üretme gibi amaçlar gütmeksizin[69] en yararlı ve en güzel hayvanların seçilmesidir ve bu mekanizmanın altında birçok tür, iki, üç yüzyıl boyunca fark edilebilir bir biçimde değişime uğramışlardır.[70]

Bilinçsiz seçilimin işleyiş tarzı ile ilgili olarak Darwin, kabilelerde, topluluklarda özellikle kıtlık zamanlarında evcil hayvanlar arasında en iyi ya da en faydalı olanların korunmasına gösterilen özeni örnek vermektedir. Daha faydalı olanın korunması sayesinde söz konusu hayvan sonraki kuşaklara türdeşlerine nazaran daha çok tohum bırakma şansı elde edebilmiştir.[71]

Burada dikkat edilmesi gereken husus ise şu şekilde açıklanabilir: Yapay seçilim bir taraftan yöntemli ve bilinçli bir faaliyetken diğer taraftan bu bilinçli yetiştirme

---

[66] Adrian Desmond, James Moore, **Darwin**, çev. Ebru Kılıç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 330.
[67] Desmond, Moore, a.g.e., s. 519.
[68] Darwin, 1876, s. 25; 80.
[69] Darwin, a.g.e., s. 26.
[70] Darwin, a.g.e., s. 270.
[71] Darwin, a.g.e., s. 26.

sayesinde türün devam eden kuşaklar boyunca oldukça yavaş işleyen bir süreç içinde değişmesi ve gelişmesi en başından beri amaçlanmamış ve neticede bu sonuç, bilinçsizce ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle yöntemli seçilim, gözlem altında, bir arzuyu gerçekleştirebilmek için bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmekteyken; bu esnada seçilimin zorunlulukla istemimizin dışında uzun vadede yavaş yavaş değişiklikler yapması sonucu kasıtsızça, eşdeyişle, bilgimiz ve isteğimiz dışında ortaya çıkan farklılıklar bilinçsiz seçilimin bir sonucudur.[72] Böylece yapay seçilimin bilincimiz dışında gerçekleşen ikinci yönü, onu doğa ile daha uyumlu kılmaktadır. Nitekim insan tarafından bilinçli olarak başlatılan bu müdahale, uzun vadeli bakacak olursak, doğadaki değişim süreci altında, insan bilincinden bağımsız şekilde doğayla iç içe bir biçimde sürüp gitmeye devam etmektedir.

Darwin, yapay seçilimi izah ederken bitkiler üzerinden de örnek vermektedir. Bu doğrultuda klasik çağda yaşayan bostancıların ekim faaliyetlerine değinen Darwin, onların en iyi çeşidi üretebilmek için seçimlerini buna göre yaptıklarını ve içlerinden işe yarar sonuç verenlerini tercih edip korumaya almalarıyla bugünkü harika meyvelerin elde edildiğini söylemektedir.[73]

Darwin, yapay seçilimin yalnızca dış yapıdaki görünür değişimlere ilişkin seçim yapabildiğini, iç değişimleri umursamadığını dile getirmekte ve üretimi olanaklı kılan söz konusu değişimlerin doğa tarafından verildiğini ifade etmektedir.[74] Öte yandan Darwin'e göre insan, doğası gereği, her yeniliği değerlendirme arzusuna sahip olduğundan, en ufak değişikliklerle bile iş görebilmektedir.[75] Ortaya çıkan bu yenilikler ya da değişimler seçilim için gerekli zemini sağlamakla birlikte söz konusu insan faydası olunca yetiştirilen canlıların sayısı ve üreme için elverişli şartlar yararlı üretim

---

[72] Michael Ruse, "The Origin of Species", **The Cambridge Encyclopedia of Darwin and Evolutionary Thought**, ed. Michael Ruse, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 96.

[73] Darwin, 1876, s. 27.

[74] Darwin, a.g.e., s. 28.

[75] Darwin, a.g.e., s. 28.

şansını arttırmaktadır.[76] Böylece ister yöntemli ve hızlı isterse de bilinçsiz, yavaş ama etkili olsun, -yapay- seçilimin biriktirici etkisi baskın güç olarak karşımıza çıkmaktadır.[77]

Evcil canlıların evrimsel sürecini insan eliyle müdahale edilmesi anlamında dışsal olarak inceleyen Darwin, ardından onların içsel sürecine temas etmektedir. Bu hususta yapay seçilimle üretilen evcil hayvanların da değişimin etkisi altında olduğunu dile getiren Darwin, bu canlıların evcilleşmesinin değişmelerinin durduğu anlamına gelmediğini -ki böyle bir organik varlık örneği gösterilememektedir- tıpkı yabanıl hayvanlarda olduğu gibi insan eliyle üretilen canlıların da değişim hususunda iki etkene tabii olduğunu ifade etmektedir. Bunlar *organizmanın doğası* ve *koşulların doğası* olarak adlandırılmaktadır.[78] Darwin, evcil ırkların oluşması hususunda koşulların doğasının organizmanın doğasına bağlı olduğunu dile getirmekte, bu doğrultuda yaşam koşullarını, yanıcı bir maddeyi göz önünde bulundurarak bu tutuşabilir kütleyi alevlendiren kıvılcıma benzetmektedir.[79] Nitekim Darwin'e göre organizmadaki benzer değişimler farklı koşullar altında gerçekleşebildiği gibi farklı değişiklikler de benzer koşullar altında meydana gelebilmektedir.[80] Böylece Darwin, organizmanın -içsel- doğasının (nesiller boyunca kalıtım ile edinilmiş özelliklerinin) yaşam koşullarına nazaran ön planda olduğunu savunmaktadır.[81]

1.1.5. Cinsel Seçilim

Yapay seçilim üzerinden doğal seçilimi keşfeden Darwin, yaşam mücadelesinde önemli bir etken olan eş seçimini ise cinsel seçilim adını verdiği farklı bir mekanizma

---

[76] Darwin, a.g.e., s. 29-30.
[77] Darwin, a.g.e., s. 32.
[78] Darwin, a.g.e., s. 6.
[79] Darwin, a.g.e., s. 8.
[80] Darwin, a.g.e., s. 6.
[81] Charles Darwin, **The Variation of Animals and Plants Under Domestication vol. II**, John Murray, London: 1875, s. 415-416.

ile ele almaktadır. Bu doğrultuda Darwin, cinsel seçilimi, temelde, aynı cinsiyetten ve türden belli bireylerin aralarında gerçekleşen üreme avantajı elde etme mücadelesi olarak izah etmektedir.[82] Bununla birlikte cinsel seçilimin daha ziyade erkek cinsiyeti üzerinden gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu hususta Darwin şu ifadeleri kullanır:

> "Ayrılmış cinsiyetlere sahip hayvanlarda çoğu durumda erkekler arasında kadını elde etmek için mücadele olacaktır. En güçlü veya yaşam koşullarıyla en başarılı şekilde mücadele eden erkekler, genellikle en fazla dölü bırakacaktır. Ancak başarı genellikle özel silahlara, savunma araçlarına veya cazibeye sahip erkeklere bağlı olacaktır ve hafif bir avantaj zafere yol açacaktır."[83]

Nitekim cinsel seçilimin yaşam mücadelesine etkisi dolaylı yoldan gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak erillerin güçlü ve mücadeleci olmaları gereklidir. İkinci olarak morfolojik özellikleri önemli bir yer tutmaktadır. Son olaraksa dişilerin tercihleri ve seçimleri belirleyici rol üstlenmektedir.[84]

Böylece temelde bu iki yön üzerinden harekete geçen; dış koşullar ve diğer canlılar ile yaşam mücadelesine girmeye dayanmayan, temelde erkeklerin dişilere sahip olma rekabetinin sonucu olan cinsel seçilimde başarısız olanlar elenmemekte -ki bu yüzden doğal seçilim kadar sert bir süreç mümkün olmamakta- ancak sonraki nesillere ya çok az döl bırakmaları ya da hiç aktaramamaları söz konusu olmaktadır.[85] Yine, bu sebeple Darwin, tür içindeki dişi ve erkek arasındaki yapı, renk ve donanım farkının cinsel seçilim yoluyla başarılı olan erkeklerin kuşaklar boyunca ince bir avantaj biriktirmesi ile meydana geldiğini belirtmektedir.[86] Nitekim bu farklar yaşam mücadelesi için hayati olmadığından doğal seçilim tarafından üretilmemektedir.[87]

---

[82] Charles Darwin, **The Descent of Man and Selection in Relation to Sex**, John Murray, London: 1877, s. 209.
[83] Darwin, 1876, s. 411.
[84] Patrick Tort, **Darwin ve Darwincilik**, Dost, Ankara, 2017, s. 60-61.
[85] Darwin, 1876, s. 69; Tort, 2017, s. 60.
[86] Darwin, 1876, s. 70.
[87] Jim Endersby, "Darwin on Generation, Pangenesis and Sexual Selection", 2009, s. 87.

Toplumsal canlılar söz konusu olduğunda ise Darwin, erkekler arasında yine aynı sürecin geçerli olduğunu izah etmektedir. Öyle ki genç erkekler dişiyi elde edebilmek maksadıyla çeşitli mücadeleler içine girmekte; yaşlılar ise sahip oldukları dişileri kaybetmemek için devamlı savaşmaktadır.[88] Nispeten önemsiz olduğu için doğal seçilimin dışında kalan bu rekabet hali, topluluktaki fiziksel (dış görünüş, ses, koku bezleri, erkeklerin kendi aralarındaki rekabet için kullandıkları savunma gereçleri vb.) farklılıkların açıklanabilmesi açısından önemlidir.

Söz konusu sürecin, doğallıkla, insan için de geçerli olduğunu dile getiren Darwin, bu durumu savaş kanunu olarak adlandırmaktadır. Bu yasaya göre, insanlar içinde de erkek kadını elde edebilmek için hemcinsiyle yaşam mücadelesi içine girmekte, yürekli ve mücadeleci olanları, azim ve kararlılıkla birlikte[89] hem genel hem de eş edinme yarışlarında başarı gösterip korunarak -ve başarısız olanlarına nazaran- sonraki kuşaklara daha çok döl bırakmakta[90] ve bu hadise insan gelişiminin ilk dönemlerinden beri görülmektedir.[91] Dahası, erkek, hem dişisini ve yavrularını tehditlerden korumakla sorumlu olmakta hem de avlanarak herkesin geçimini sağlamak zorundadır ki bu onun zihinsel yetilerinin de gelişmiş olmasını gerektirmektedir.[92] Dolayısıyla insanda da dahil olmak üzere cinsel seçilimin etkeni olan iki unsurun erkekler arasındaki mücadele ve dişilerin seçimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[88] Darwin, 1877, s. 564.
[89] Darwin, a.g.e., s. 564.
[90] Darwin, a.g.e., s. 563.
[91] Darwin, a.g.e., s. 562.
[92] Darwin, a.g.e., s. 564.

1.2. Darwin'in Ahlak Anlayışı

Yukarıdaki bölümde ele aldığımız Darwinci evrim ilkeleri, tüm organik canlılar gibi insanı da kapsamaktadır. Ancak insan dünyasına geldiğimizde yaşam mücadelesi çok daha karmaşık bir hal almakta ve bunun bir sonucu olarak doğal seçilimin insan topluluğunda işleyişi hususunda kapsamlı bir incelemeye gerek duyulmaktadır. Nitekim toplum hayatı içinde insan, varlığını sürdürme arzusu ve özgeci edimleri arasındaki karmaşık ilişki ile hareket etmektedir.

Darwin bu ilişkiyi gösterebilmek için ilk olarak insanın canlılar dünyasındaki konumunu ele almaktadır. Bu doğrultuda Darwin, insanın doğal seçilim mekanizması altında devinen dünyada ayrıcalıklı bir konuma sahip olmadığını dile getirmektedir. Nitekim insan diğer canlılardan derece farkıyla üstün olsa da, onlardan tamamen ayırt edilmesine olanak veren kendisine has, biricik yetilere sahip değildir. Bundan dolayıdır ki Darwin'in insanı yaşamda biricik bir biçimde konumlandıran insan-merkezli bakış açısına kararlı bir biçimde karşı çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak insanın derece olarak üstünlüğü, yani, başta zihinsel yetileri olmak üzere daha karmaşık bir yapıda olması, Darwinci evrim ilkelerinin insan dünyasındaki işleyişini hayvan dünyasındaki işleyişinden nicelik olarak ayırmaktadır.

Bu doğrultuda Darwin, doğadaki evrim mekanizmalarının insan toplumuyla çelişkisini ortaya koyabilmek için -toplumsal bir canlı olarak- insanın ahlaklılığı üzerinde durmaktadır. Her şeyden evvel, Darwin'e göre toplumsallık da insana has değildir. Nitekim hayvanların birçoğu da toplumsal hayata sahiptir, dahası, bir arada yaşayan farklı türlere bile rastlanıldığını belirtmek gerekmektedir.[93] Darwin'e göre insan ise temelde, yalnızlığı tercih etmemesi, kendi ailesinin sınırlarını aşan bir topluluk

[93] Darwin, 1877, s. 100.

istemine sahip olması, benzerleriyle yaşamaktan haz duyması gibi nedenlerden dolayı toplumsal bir canlıdır.[94]

Tam da bu hususta, Darwin'e göre ahlaklılık da başta insan olmak üzere özellikle toplumsal canlılarda ortak bir biçimde görülmektedir. Nitekim ahlaklılık ile toplumsallığı birbirinden ayırt etmek son derece güçtür. Çünkü ahlaklı kabul edilen eylemlerin tamamı toplum olarak bir arada yaşamamıza göndermede bulunmaktadır. Öte yandan Darwin, ahlaklılığın toplumsal olan hayvanlar arasında görüldüğünü dile getirmekle beraber, bu özelliğin çeşitli içgüdüsel ve zihinsel yetiler aracılığıyla doğada -evrimsel olarak- üretildiğini savunmaktadır.[95] Bu nedenle ahlak, yalnızca insana has, uhrevi bir tarafa sahip değildir. Tıpkı varlığımızı sürdürme arzusu gibi kaynağı doğadadır.

Ahlaklılık temelde bir arada yaşamımızı sağlayan davranış biçimlerinin genel adıdır. Bu bir arada yaşama hissinin temelinde ise toplumsal içgüdü yatmaktadır. Toplumsal içgüdü, bu bağlamda, özgeci eylemlerimizin hareket ettiricisidir. Böylece Darwin, varlığını sürdürme arzusu kadar özgeciliğin de kökenlerini doğada görmektedir. Bu iki güdü arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için öncelikle yalnızca insana özel olmayıp her canlıda ortak bulunan temel zihinsel yetilere temas etmekte yarar vardır.

1.2.1. Zihinsel Yetiler

Darwin için zihinsel yetilerin araştırılması, gerek ahlaklılığın doğada üretildiğinin, gerekse de insan ve hayvanlarda ortak olduğunun gösterilmesi açısından önemlidir. Öyle ki Darwin'in zamanında insan, organik varlıklarla olan bağı yok sayılarak farklı bir konuma yükseltilmiştir. Bu düşüncenin temel argümanlarından biri,

---

[94] Darwin, a.g.e., s. 108.

[95] Hamdi Bravo, "Doğanın Armağanı Olarak Ahlak: Darwinci Etik", **Historia 1923**, Bilgi Yayınevi, Sayı: 5, Temmuz 2018, s. 131-132

insanın zihinsel yetileri bakımından diğerlerinden tamamen bağımsız ve ayrıcalıklı olduğudur. Bu nedenle Darwin, insanın diğer canlılardan tamamen farklı olmadığını gösterebilmek için çoğunluk tarafından savunulan bu algı ile yüzleşme yoluna gitmiş, bu hususta zihinsel yetiler üzerinde durarak şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Eğer insan dışındaki hiçbir organik varlık herhangi bir zihinsel yeteneğe sahip olmasaydı ya da bu yetileri düşük dereceli hayvanlardan tamamen farklı bir doğaya sahip olmuş olsaydı yüksek yetilerimizin kademe kademe geliştiğine kendimizi ikna edememiş olurduk."[96]

Darwin, insanın üstünlüğünü diğer canlılardan bağımsız, ayrıcalıklı, yaradılış kaynaklı kılan bu genel görüşün aksine onun üst memelilerle arasında dahi zihinsel yetiler bakımından hiçbir temel fark bulunmadığını[97] nitekim kazandığı özellikleri diğer canlılar gibi doğal yollarla edindiğini savunmuş ve söz konusu düşüncesini incelikli araştırmalarla kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu zihinsel yetiler şu şekilde özetlenebilir: Merak, taklit, dikkat, bellek, imgelem, akıl, kendini geliştirme, alet kullanma, soyutlama yapma, kendinin bilinci, dil, güzellik duygusu ve inanma.[98] Ancak bunların hepsine bu alt bölümde temas etmek yerine kapsayıcılıkları bakımından "dil", "güzellik algısı" ve "Tanrı inancını" ele almak yeterlidir. Öyle ki bu üç yeti, temelde, merak, taklit, dikkat, imgelem, soyutlama yapma, kendinin bilinci gibi diğer melekeleri kendinde barındırmaktadır.

Dil, güzellik algısı, Tanrı inancı nitelikleri, temelde, insanın diğer canlılardan ayırt edilmesi hususunda önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda dil aracılığıyla anlaşabilme, konuşabilme ve iletişim kurma becerisi, güzel olandan haz duyarak çirkin olandan ayırt edebilme yeteneği ve üstün bir güç olarak Tanrı'ya inanma niteliği insana ait özellikler olarak görülmüştür.

---

[96] Darwin, 1877, s. 65.
[97] Darwin, a.g.e., s. 66.
[98] Bravo, a.g.m., s. 129.

Darwin, dil söz konusu olduğunda onun insanı diğer alt canlılardan ayıran başat bir yeti olarak görüldüğünü belirtir.[99] Dil yoluyla kendini ifade edebilen ve ifade edileni anlayabilen tek canlının insan olduğu görüşüne karşı çıkan Darwin, belirli duyguları ifade edebilmek için sesler çıkarmanın, dildeki temel eklemli yapının, çeşitli tepkileri ve tümceleri anlamanın insan dışındaki farklı hayvanlarda da görüldüğünü, ancak insanı dil hususunda ayırt eden özelliğin onun en çeşitli sesleri ve düşünceleri bir araya getirmedeki neredeyse sonsuz genişlikteki gücünde yattığını ve bunun kaynağının zihinsel yetisindeki gelişmişlik olduğunu dile getirmektedir.[100] Böylece Darwin'in, dili, insanı diğer canlılardan ayırt eden bir nitelik olarak görmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dil, insan için ayrıcalıklı bir yeti olmaktan ziyade; kendini ortaya koyduğu özellikleri (eklemli yapısı, duyguları ifade edişi vd.) bağlamında başka birçok canlıda da mevcut bulunmakta, ancak insan, dili yüksek zihinsel yetisi aracılığıyla bu canlılara göre daha kompleks kullanabilmektedir. Darwin bu duruma, insanın diğer canlılardan derece ya da seviye farkıyla üstün olmasıyla açıklık getirmekte ve böylece onun diğer canlılardan farklı konumlandırılmasına ve dahası bu farklılığın doruk noktası olan insan-merkezli bakış açısına *dil* söz konusu olduğunda da karşı çıkmaktadır.

İnsana has görülen bir başka özelliğin ise güzellik algısı olduğunu belirten Darwin, güzellikle belli renkler, formlar, sesler ve güzel olanı duyumsama olanağı veren hazzı kastederken, kültürlü insanlarda bunun karmaşık fikirler ve düşünce silsilesi ile birleştiğini dile getirmekte ancak bu duygulara daha temel düzeyde diğer hayvanlarda da rastladığımıza dair örnekler vererek insanların düşük dereceli hayvanlarla birlikte renklerden, zarif ışıklandırmalardan, formlardan ve benzer seslerden aynı şekilde haz duyduğunu savlamaktadır.[101]

Diğer taraftan Darwin, insana özel görülen güzellik algısını cinsel seçilim üzerinden izah etmekte ve güzellik tasavvurunun temel düzeyde, çoğu hayvanda karşı

---

[99] Darwin, a.g.e., s. 84.
[100] Darwin, a.g.e., s. 85-86.
[101] Darwin, a.g.e., s. 92-93.

cinsin çekiciliği ile sınırlanmış bulunduğunu savunmaktadır.[102] İnsana geldiğimizdeyse Darwin, kadın güzelliğinin insan doğasında özel bir yeri bulunmadığını, onun -imgelem, hayret etme, merak yetilerinin de katkısıyla- gece gökyüzüne, rafine müziğe vb. hayranlık duymak gibi ayrıcalıklı görülebilecek özelliğinin kültür yoluyla kazanıldığını ve bunun karmaşık birleşimlerle bağlı olduğunu ifade etmekte; bu nedenle barbarların ya da eğitimsiz insanların dahi bu karmaşık güzellik algısından yoksun bulunduklarını belirtmektedir.[103]

Darwin'in ele aldığı, insanı özel kıldığı düşünülen bir başka nitelik ise Tanrı'ya yönelik inanç ve bir dine sahip olmaktır. Tıpkı güzellik algısında olduğu gibi burada da imgelem, hayret etme ve merak yetilerini ön plana çıkaran Darwin, dini görünmeyen ya da ruhsal faaliyetlerle ilişkilendirdiğimizde bu inanışta adı geçen üç niteliğin etkin rol oynadığını savunmaktadır.[104]

Bu doğrultuda insanların düş gücünden yola çıkarak ruh gibi kavramları ortaya çıkarmış olabileceğini dile getiren Darwin, burada hayal gücünün önemine değinmekte, köpeklerde de görülebildiği üzere onun görünür nedeni olmayan bir hareketin arkasına canlı bir eyleyen koyarak nefretle hırlaması ve havlaması gibi daha vahşi insanlarda da benzer bir anlam arayışı bulunduğunu ve bu ruhsal düşüncenin tek veya çok tanrılı düşünceye kolaylıkla neden olabileceğini izah etmektedir.[105]

Neticede Darwin'e göre insanın dine bağlılığı ve Tanrı inancı, onun diğer canlılardan bağımsız bir yerde bulunmasından ziyade yüksek zihinsel yetileri bakımından derece farkıyla üst kademede yer aldığını göstermektedir ve Darwin, bu gibi inançların üzerine düşünmenin insanın akıl yürütme yetisinin gelişmesi -ve ne kadar büyük aşama kaydettiğinin anlaşılabilmesi- açısından faydalı olduğunu dile getirmektedir:

---

[102] Darwin, a.g.e., s. 92
[103] Darwin, a.g.e., s. 93.
[104] Darwin, a.g.e., s. 94.
[105] Darwin, a.g.e., s. 95.

"İnsanı ilk olarak görünmeyen ruhsal faaliyetlere, ardından fetişizme, çok tanrıcılığa ve sonunda tek tanrıcılığa inanmasına öncülük eden yüksek zihinsel yetiler, onu, akıl yürütme gücü zayıf kaldıkça çeşitli garip batıl inançlara ve alışkanlıklara eksiksiz biçimde yöneltecektir. Bunlardan birçoğunu düşünmek bile korkunçtur -kan-seven bir Tanrı'ya insan kurban etmek; masum insanları zehir ve ateş kullanarak işkence yoluyla sorgulamak; büyücülük vb. gibi- yine de aklımızın gelişmesine, bilime, bilgi birikimimize ne derin ölçüde borçlu olduğumuzu göstermesi bakımından ara ara bu batıl inançlar üzerine düşünmek iyidir."[106]

Böylece Darwin'in din ve etik tasarımını doğalcı bir çerçeve üzerinden ele aldığını, eşdeyişle evrimsel doğalcılığı ahlaki geleneklerin kökenine yerleştirdiğini ve insanın bu bağlamda kendinin bilincinde, kendi üzerine düşünme yeteneğine sahip -derece farkıyla üstün bir canlı- olarak organik yaşamın ötesine geçebildiğini ifade etmek mümkündür.[107] Neticede Stephen Jay Gould'un belirttiği üzere doğayla aramızda süreklilik bulunduğunu reddetmek ve tıpkı Hipokampus tartışması[108]nda olduğu gibi eşsiz olduğumuza dair belgeler ortaya koyma telaşı içine girmek Darwin ve onun evrim kuramı ile barışmanın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.[109]

Darwin'in zihinsel yetiler hususunda insanı diğer hayvanlarla karşılaştırması, özelde, içgüdü ve zeka ilişkisinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Darwin'in zamanında, hayvanların içgüdüleriyle eyleme geçmelerine karşın insanların zekasıyla hareket ettiğine ve bu bağlamda ussal davranışlar sergilediğine dair bir ayrım bulunmaktadır.[110]

---

[106] Darwin, a.g.e., s. 96.

[107] Eve-Marie Engels, "The Roots of Human Morals and Culture in Pre-Human Sympathy Charles Darwin's Natural and Cultural History of Morals", **Embodiment in Evolution and Culture**, (ed.) Gregor Etzelmüller, Christian Tewes, Mohr Siebeck GmbH and Co. KG., Germany, 2016, s. 234.

[108] İnsan beyninde küçük bir kıvrım olan hipokampus minörün, Richard Owen tarafından yalnızca insana has olduğunun iddia edilmesi neticesinde Thomas Henry Huxley'in bu yapının bütün insansımaymunlarda bulunduğunu kanıtlaması çerçevesinde 1861 yılında bu ikili arasında gerçekleşen tartışma. Stephen Jay Gould, **Darwin ve Sonrası Doğa Tarihi Üzerine Düşünceler**, çev. Ceyhan Temürcü, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 55-56.

[109] Gould, a.g.e., s. 56.

[110] Bravo, 2018, s. 129.

1.2.2. İçgüdü ve Zeka

Zihinsel yetiler, Darwin'e gelene kadar, insan ve hayvan arasında keskin bir ayrım olarak değerlendirilmiştir. Bu hususta yukarıda belirtildiği üzere içgüdü hayvana, zeka ise insana has görülür. Bu bağlamda içgüdünün tam olarak ne olduğunun açıklanmasının güç olduğunun farkında olan Darwin, içgüdüyü tanımlama girişiminde bulunmayacağını ifade etmekte[111]; daha ziyade onun ne olmadığı ve ardından nasıl işlediği üzerinde durmaktadır. Bu doğrultuda Darwin, içgüdünün her ne kadar alışkanlıklarla birçok konuda ortak özellikler taşısa da ikisinin bir tutulamayacağını belirtmektedir. Sözgelimi, Darwin Mozart'ın üç yaşında alıştırmalar neticesinde fortepiyano çalabilmesini alışkanlığın getirdiği bir sonuç olarak değerlendirmekte; şayet ünlü bestekarın o yaşta hiç pratik yapmadan bir besteyi çalabilmesi mümkün olsaydı, onun bu eylemini ancak içgüdüsel olarak kabul etmemiz gerekeceğini savunmaktadır.[112]

İçgüdü ile alışkanlık arasındaki farkı ortaya koyan Darwin adından bu kavramı -gerek kendinden önce gerekse de çağında devam eden bir tartışma olarak[113]- zeka ile ilişkisi üzerinden ele almaktadır. Öyle ki onun dönemindeki genel kanı, hayvanların davranışlarında belirleyici etkenin içgüdüler olduğu, insanınsa zeka aracılığıyla hareket ettiğidir, oysa Darwin, içgüdü ve zeka arasındaki ilişkinin çok daha karmaşık olduğunu, nitekim hayvanların da düşünüp taşındığını diğer taraftan insanın da içgüdüleriyle eylemde bulunabildiğini ortaya koymaktadır.[114] Böylece hem insan hem de hayvan -çeşitli derecelerde- içgüdü ve zeka ile hareket etmektedir.

Darwin'e kadar içgüdü ve zeka arasında yapılan katı ayrım, ahlaklılıkla da doğrudan ilgilidir. Nitekim zekanın insana has uhrevi bir özellik olarak, onun ahlaklılığı ve toplumsallığı tesis etmesinde doğrudan doğa-dışı bir etkide bulunduğu

---

[111] Darwin, 1876, s. 205.
[112] Darwin, a.g.e., s. 206.
[113] Darwin'in sözünü ettiği isimler arasında Georges Cuvier, Charles Henri Georges Pouchet, Lewis Henry Morgan, Herbert Spencer bulunmaktadır. Bkz. Darwin, a.g.e., s. 67.
[114] Darwin, 1877, s. 67.

düşünülmüştür. Darwin ise aksine canlılarda bir bütün olarak hem içgüdüsel hem de zeka gerektiren eylemleri görebildiğimizi, insan ve diğer hayvanlar arasındaki farkın niteliksel olmadığını ancak niceliksel olduğunu belirtmektedir.[115] Böylece ahlaklılık insana özel olmadığı gibi doğal bir kökene sahiptir.

Darwin, ahlaklılık gibi toplumsallığın kaynağını da doğaya bağlamaktadır. Nitekim ikisi arasında oldukça güçlü bir ilişki söz konusudur. Öyle ki toplum içinde, bir arada yaşamamızı sağlayan her türlü davranış biçimi ahlak adını almaktadır.[116] Böylece insan, yaşam mücadelesine kaynaklık eden varlığını sürdürme arzusu ile birlikte toplum içinde gerçekleştirdiği özgeci eylemlerini de doğadan almaktadır.

Özgeci eylemlerin doğal kökeni söz konusu olduğunda Darwin, bunu, toplumsal içgüdü ile açıklamaktadır. Toplumsal içgüdü, canlının benzerleriyle birlikte olmasından zevk almasını, duygudaşlık beslemesini ve topluluk üyelerine hizmette bulunma arzusu üretmesini sağlamaktadır.[117] Bu hizmette bulunma arzusu ya da başkası yararına eylemde bulunmamızı sağlayan duygu ise vicdandır. Vicdan ya da eş anlamıyla ahlak duygusu, başkalarının acılarına karşı duyarlı olmamızı, acının kaynağındaki eyleme son vermemiz gerektiğini hissetmemizi sağlayan mekanizmadır.[118] Dahası, başkasının acısına son veremediğimiz takdirde sorumluluk duymamıza neden olan da yine, içsel bir yargılama olarak vicdandır.[119]

1.2.3. Ahlak Duygusu ya da Vicdan

Vicdan, her ne kadar başkası lehine işleyen bir duygu olsa da, bu "başkası" herkesi kapsamamaktadır. Bu noktada vicdanın kökeninde yer alan güdülerden biri olarak toplumsal içgüdüye dikkat çekmek gereklidir. Toplumsal içgüdü, ebeveyn ve

---

115 Darwin, 1877, s. 67-68.
116 Bravo, a.g.m., s. 135.
117 Darwin, a.g.e., s. 98-99.
118 Darwin, a.g.e., s. 106.
119 Darwin, a.g.e., s. 116.

evlat sevgisinin geniş ve yaygın halidir; Darwin, vicdanın oluşumu ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Hangi hayvan olursa olsun, ebeveyn ve evlat sevgisinin içine dahil olduğu belirgin toplumsal içgüdülerle donatılmışsa, zihinsel yetileri insan düzeyine ulaştığında kaçınılmaz olarak ahlak duygusu ya da vicdan geliştirecektir.*"[120] Böylece toplumsal içgüdü aracılığıyla vicdanın, türün bütün üyeleri için harekete geçen bir duygu olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim toplumsal içgüdü, ancak duygudaşlık kurabildiğimiz ve böylece severek yardımda bulunmaktan kaçınmadığımız yakınlarımıza karşı vicdanı harekete geçirmektedir.[121]

Bununla birlikte Darwin, toplumsal içgüdünün yanı sıra vicdanı ortaya çıkaran diğer zihinsel yeti ve içgüdüleri şu şekilde sıralamaktadır: Bellek, dil yeteneği ve alışkanlık.[122] Bellek ve onun edimselleştirdiği tecrübe, toplumsal içgüdünün bir görünümü olarak, başkalarının acı ve mutlulukları ile ilgili duygudaşlık kurmamıza olanak veren temel yetidir.[123] Ancak burada duygudaşlık, doğrudan karşımızdakinin acı ve mutluluğunu hissettirmemektedir. Duygudaşlık, daha ziyade, karşımızdakinin tepkileri ve davranışları üzerinden belleğimiz aracılığıyla benzer anıları hatırlatır ve bu deneyimde hissettiğimiz bu anıların getirdiği duygulardır.[124] Ancak yine bu "başkası", kendini bütün topluma adayan istisnaları bir kenara bırakırsak, duygudaşlık kurup sevgi beslediğimiz insanları kapsamaktadır. Bu insanlarla aramızda geçen haz ve acı deneyimlerimizi, onlar üzerinde yarattığı etkiyi anımsamak, bu deneyimde rol oynayanların değerlendirmelerini hatırlamak belleğin temel görevidir.[125]

Vicdanın oluşumunda belleğin etkisini ortaya koyabilmek için Darwin, bu konuda insandan zihinsel yeti olarak daha aşağı derecede yer alan kırlangıçlar üzerinden örnek vermektedir. Öyle ki bu türün içindeki dişi kuş, temel bir içgüdü olan analık

---

[120] Darwin, a.g.e., s. 98.
[121] Darwin, a.g.e., s. 98.
[122] Darwin, a.g.e., 98-99.
[123] Darwin, a.g.e., s. 109-110.
[124] Hamdi Bravo, **Vicdanın Sessizliği**, Fol Kitap, Ankara, 2020, s. 67.
[125] Bravo, 2018, s. 140.

içgüdüsü ile evlatlarını beslemekte, kuluçkaya yatmaktayken sonunda sürekli olan -göç ile ilgili- içgüdü galip gelmekte ve anne, uçup gitmektedir; Darwin, bu konuda, anne kırlangıcın şayet güçlü bir belleğe sahip olsaydı, evlatlarının açlıktan ve soğuktan yok olduklarına yönelik izlenimlerinden kurtulamayacağını ve neticede vicdan azabı çekeceğini savlamaktadır.[126]

Diğer taraftan, Darwin'e göre vicdan, toplumsal yaşamda, belleğin çok daha güçlü bir biçimde hatırlama vasfını yerine getirmesini sağlayan duygudaşlığın etkisi altında genelin iyiliğini düşünmekle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki insan, ne zaman duygudaşlık kurduğu türdeşlerini görmezden gelecek şekilde kendi şahsi arzularını dikkate alsa, bu isteği ortadan kalktığında toplumsal içgüdü, onda diğerleri tarafından yargılanma hissiyatı yaratacak ve bu, vicdan azabına neden olacaktır.[127] Nitekim toplumsal içgüdü, genelin iyiliği için gelişmiştir ve onun bu yönü, temel düzeyde, insan ve aşağı derecede yer alan hayvanlarla ortaktır.[128] Bu bağlamda Darwin, vicdan azabını, pişmanlık duygusu ile ilintili bir biçimde ele almakta ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "… Ben vicdan azabını, pişmanlık duygusunun oldukça yoğun ve baskın gelmesi olarak belirtmekten başka bir tanım bulamıyorum. Vicdan azabı, görünüşe göre, pişmanlık ile aynı ilişkiye dayanmaktadır; hiddetin kızgınlıkla ya da ıstırabın acıyla ilişkisi gibi."[129]

Dil yetisi tam da bu noktada vicdanın iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bireyler, dil yetisi sayesinde kendilerine yarar ve zarar sağlayan etkileşimleri birbirlerine bildirebilirler. Bu sayede kişi, yapıp ettiklerinin başkası üzerindeki etkilerine dair haberdar olmakta ve dilin ortaya koyduğu bu iletişim ortamı, bize yapılan ve başkasına yaptığımız davranışlar üzerinden tartışmalar gerçekleştirilmesini sağlayarak genelin iyiliğini belirlemeyi olanaklı kılmaktadır.[130]

[126] Darwin, a.g.e., s. 113.
[127] Darwin, a.g.e., s. 114.
[128] Darwin, a.g.e., s. 121.
[129] Darwin, a.g.e., s. 114.
[130] Darwin, a.g.e., s. 99.

Böylece toplumsal içgüdü, başkalarının ihtiyaçlarına karşı bir çeşit biçimsel ihtimam ve dikkat üretirken, bunun içeriklendirilmesi iletişim tarafından sağlanmaktadır.[131] Diğer bir deyişle, toplumsal içgüdünün görünümleri olarak duygudaşlık ve bellek, dil yetisi ile birlikte genelin iyiliğini sağlayacak kuralların belirlenmesine olanak tanımaktadır. Bu hususta Darwin, toplumsal içgüdü ile hareket eden duygudaşlığı ve vicdanın doğasını ele alırken Kant'ın ahlak üzerine düşüncelerine de temas etmekte ve onun ödevin kökenini arama gayretini değerli bularak, ödev kavramına bugüne kadar "doğal tarih" [natural history] açısından bakılmadığını haklı olarak dile getirmektedir.[132] Bu doğrultuda Darwin, ödevi, vicdanı ile uyumlu olan, ona ayak uydurabilen insanın kendi üzerinde hakimiyet kurmayı başarma alışkanlığı[133] ile açıklamakta ve böyle hareket eden insanın, bu sayede, kendi arzularını, tutkularını ve hemcinslerinin yargılarına dair hislerini zorluk çıkartmaksızın toplumsal içgüdü ve duygudaşlığa teslim edeceğini ifade etmektedir.[134]

Vicdan, bu teslim şartlarının ya da kuralların belirlenmesinde karşımıza çıkan görünümdür. Darwin, bireyde bu kuralların kalıcı hale gelmesini alışkanlık olarak ifade etmektedir. Nitekim alışkanlık, duygudaşlığın güçlendirilmesini gerçekleştirebilen temel bir yetidir.[135] Bu bağlamda, toplumsal içgüdü, bellek, dil yetisi ve alışkanlık vicdanı karmaşık bir duygu olarak karşımıza çıkarmaktadır:

> "Nihayetinde toplumsal içgüdülerden doğan, büyük ölçüde türdeşlerimizin onayını rehber edinen, akılla, kişisel çıkarla ve daha sonraki zamanlar derin dini hislerle yönetilen; yönlendirme ve alışkanlık aracılığıyla sağlamlaştırılan ahlak duygumuz ya da vicdanımız oldukça karmaşık bir duygu haline gelmektedir."[136]

---

131 Bravo, a.g.m., s. 141.

132 Darwin, 1877, s. 97-98.

133 Darwin'e göre kendi üzerinde hakimiyet kurma, diğer alışkanlıklar gibi kalıtsaldır. Darwin, a.g.e., s. 115. Diğer taraftan Darwin, kendi üzerinde hakimiyet kurmakla ilgili olarak namuslu olmayı örnek göstermektedir. Darwin, a.g.e., s. 119.

134 Darwin, a.g.e., s. 115.

135 Darwin, a.g.e., s. 137-138.

136 Darwin, a.g.e., s. 132.

Böylece toplumsal bir canlı olarak insanın şu ikilikten meydana geldiğini söylemekte sakınca yoktur: Bir yönüyle doğal seçilim mekanizması altında yaşamını sürdürme arzusu ile mücadele eden insan, diğer taraftan, toplumda başkası için eylemekten, duygudaşlık kurduğu türdeşine severek hizmet etmekten ve dahası varlığını ortadan kaldırmaktan tereddüt etmemektedir. Bu ikilik, görünüşte bir çelişki yaratmaktadır. Nitekim insan, hem varlığını sürdürme arzusuna hem de başkasının iyiliği için hareket etme isteğine sahiptir. Bu çelişkiyi açımlamakta yarar vardır.

1.2.4. Ahlaklılık ve Doğal Seçilim Arasındaki Çelişki

Bir arada yaşamayı sağlayan ve bu amaçla başkasının yararı üzerinden gerçekleştirilen davranışlar bir bütün olarak ahlaklılık kavramı içinde değerlendirilebilir. Bu açıdan ahlaklılık, yaşamını sürdürme arzusunun başarıyla gerçekleştirilmiş sonucu olarak karşımıza doğal seçilim ile çelişkili gözükmektedir. Öyle ki bu görünür çelişki, Darwin'in seçilim üzerine yeniden düşünmesine bile sebebiyet vermiştir. Darwin'in doğal seçilimi yeniden ele alışı, bu temel kavrama dair iki farklı tanım getirmesine neden olmuştur. Bunlardan ilki 1859 yılında basılan *Türlerin Kökeni*'nde; bireysel farkların -şayet faydalıysa- korunması ve gelecek nesillere aktarılması üzerinedir. Ancak toplumsallık içinde zayıf olanın da yaşamını idame ettirebilmesi bunun açık bir çelişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Darwin, 1871 yılında çıkan *İnsanın Türeyişi* adlı eserinde doğal seçilimin toplumsal yaşamda, bilindiği anlamıyla tıkandığını ve ancak başkasının iyiliğini gözetmek tanımıyla ifade edilebildiğini belirtmiştir.

Darwin'i ekstradan bir başka tanım yapmaya götüren süreç, *Türlerin Kökeni*'nde izah ettiği şekliyle doğal seçilim mekanizmasının toplumsal içgüdü aracılığıyla diğerinin iyiliğini gözetme davranışı ile çelişmesinden kaynaklanmaktadır. Darwin'in doğal seçilime dair ilk tanımının yarattığı çelişkiyi şu şekilde izah edebilmemiz

mümkündür: Toplumsal içgüdü, ahlaki eylemleri gerçekleştirene değil; bu eylemlere maruz kalana ya da bu davranışlara karşı alıcı durumda olanlara fayda sağlamaktayken; -*Türlerin Kökeni*'ndeki tanımıyla- doğal seçilim ise bireyleri, başkaları içinde değil ancak kendileri için avantajlı olan özellikleri üzerinden korumaktadır.[137]

Bu hususta problemi şu şekilde özetleyebilmek mümkündür: Doğal seçilim, bireyin şahsi yararı üzerinden ortaya çıkıyorken, kendisi dışındakinin yaşamını gözetmeyi mümkün kılıp, uzun vadede nesli tehlikeye sokabilecek biçimde, bireyde doğrudan faydalı etkiye sahip olmayan yapıları neden korumuştur?

Darwin, tam da bu problem nedeniyle *İnsanın Türeyişi*'nde doğal seçilime yönelik tanımında değişiklik yoluna gitmiştir. Bu probleme açıklık getirmek ve Darwin'in doğal seçilime yönelik bir başka tanımını ortaya koyabilmek için öncelikle, içgüdülerin doğal seçilim ile korunması durumuna temas etmek yararlı olacaktır. Bu hususta daha karmaşık, kompleks yapıdaki içgüdülerin daha basit ya da yalın içgüdüler arasından doğal seçilim yoluyla yavaş ve kademe kademe birikimle kazanıldığını dile getiren[138] Darwin, söz konusu çelişkiye çözüm olarak bir toplumda yaşayan bireyde seçilen içgüdülerin toplumun yararından bağımsız olamayacağına dair bir argüman geliştirmektedir.[139] Dahası, Darwin, bu düşüncesinin ilk izlerini henüz *Türlerin Kökeni*nde ortaya koymaktadır. Bu hususta Darwin şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Doğal seçilim yavrunun yapısını ebeveynlerine göre; ebeveynlerinin yapısını ise yavruya göre değişime uğratabilir. Seçilim, toplumsal hayvanlarda her bir bireyin yapısını bütün bir toplumun çıkarına uygun düşecek şekilde uyumlu kılar; şayet topluluk seçilimin ortaya koyduğu bu değişimden fayda elde ediyorsa. Seçilimin yapamayacağı şey bir türün yapısını, ona hiçbir yarar sağlamadan, başka türün iyiliği adına değişikliğe uğratmaktır…"[140]

---

[137] Robert J. Richards, "Darwin on Mind, Morals and Emotions", 2009, s. 103.
[138] Darwin, 1877, s. 67.; Darwin, 1876, s. 207.
[139] Richards, "Darwin on Mind, Morals and Emotions", 2009, s. 103.
[140] Darwin, 1876, s. 67-68.

Böylece doğal seçilim her ne kadar temelde birey üzerindeki faydalı özellikleri koruyarak ve gelecek kuşaklara aktararak gerçekleşse de -birey eğer bir topluma bağlıysa- bu yararlı yapıların içeriği bireyi aşmakta ve bu faydanın ölçütü diğerine sağlanan yarar üzerinden bütün bir toplumun elde ettiği avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle Darwin için toplumsal bireylerin mevcut içgüdüleri, yapıları ya da özelliklerinin doğal seçilim ile korunup kalıtımla geçirilmesi bütüne uyum göstermesinin bir sonucudur. Bu hususta Darwin, kaynağında seçilim ile muhafaza edilmiş olan -toplumsal içgüdünün ana mekanizması- duygudaşlığın meydana getirdiği bir alışkanlık olarak -kınama ile birlikte- özellikle takdir edilmeyi örnek göstermektedir. Bu bağlamda insan, bir bakıma, türdeşinin -yergisi ile beraber- övgüsüne bağlı yaşamaktadır. Bu konuda Darwin, takdir edilmekle ilgili olarak şan ve şeref duygusuna değinmekte, insanın çağlar boyunca, kuşaktan kuşağa aktarılmış biçimde başkasının iyiliği için kendi yaşamını feda etmesinin yaşayanlar üzerindeki bu şeref duygusunu pekiştirdiğini ve böylece toplumun bekası için kendi yaşamından vazgeçmenin günümüze kadar korunarak geldiğini savunmaktadır.[141]

Darwin'in sözünü ettiği topluluk üzerinden gerçekleştirilen bu korunma süreci, grup seçilimi olarak adlandırılmaktadır.[142] Başka bir deyişle, grup seçilimi, topluluk yararına olan özelliklerin saklanmasıyla grubun (içindeki bireylerin) menfaatinin gözetilmesini amaçlamaktadır. Böylece Darwin'in doğal seçilime iki farklı bakış getirdiğini belirtmek mümkün görünmektedir. Nitekim doğal seçilim direkt bireysel özellikler üzerinden kendini göstermesiyle bireysel seçilim; topluluk üzerinden etkisini ortaya koymasıyla grup seçilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Darwin'in doğal seçilim hususunda yaptığı bu ayrım, Elliot Sober tarafından çoğulculuk olarak adlandırılmakta

---

[141] Ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Darwin, 1877, s. 131-132. Bu konuda bir çalışma için bkz. Elliot Sober, **Did Darwin Write the Origin Backwards: Philosophical Essays on Darwin's Theory**, Prometheus Books, New York, 2011, s. 66-69.

[142] Darwin'in bu hipotezi, bugün biyologlar tarafından özgecilik olarak ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sober, 2011, s. 19. Grup seçilimine üçüncü bölümde ayrıntılı bir biçimde temas edilmektedir.

ve doğal seçilim hakkında tekçi bir bakış açısı kabul etmek için bir sebep olmadığı dile getirilmektedir.[143]

Böylece bir taraftan bireyin varlığını sürdürme arzusunun sonucu olan doğal seçilim, diğer taraftan da başkasının iyiliğini düşünen özgeci bir davranış üzerinden topluluğun -ve dolayısıyla üyelerinin- faydasına olan özelliklerin saklanmasının ve aktarılmasının bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi gerek varlığını sürdürme arzumuz gerekse de özgeci davranışlarımızın kökeni doğadadır ve toplumsal içgüdü, bu ikisinin iç içe geçtiği bir zemin yaratmaktadır. Toplumsal içgüdü ise hatırlayacağımız üzere ebeveyn ve evlat arasındaki sevginin genişlemiş halidir. Başka bir deyişle özgeci davranışları, sevdiğimiz ancak aynı zamanda bizi seven insanlara karşı gerçekleştiririz. Böylece aslında her insan yaşamına katkı sağlayan ya da varolmasına destek olan kişiye yardımda bulunmaktadır, bu açıdan özgecilik, insanın varlığını sürdürebilmesinin diğer üyelerle yapacağı iş birliğine bağlı olması neticesinde toplumsal içgüdü tarafından üretilen bir zorunluluktur.[144]

Bu bağlamda, özgecilik, varlığını sürdürme arzusu üzerinden inşa edilmiş olsa da elbette ondan daha farklı bir güdüdür. Nitekim özgecilik, topluluğun bekası için diğerinin iyiliğini gözetmek, yani, varlığımızı sürdürmemize yaramayacak olsa da başkasının yararını düşünmek olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu yönüyle, özgecilik ya da bu davranışın sonucu olarak grup seçilimi, varlığını sürdürme arzusu ya da onun neticesi olarak bireysel seçilimle çelişkili gözükmektedir.

Öte yandan özgeci davranışlara neden olan içgüdülerin kazanılması ve aktarılması birtakım problemler de yaratmaktadır. Öyle ki içgüdüler içinden hem bireye hem de onun üzerinden topluma faydalı olanlarının doğal seçilim tarafından korunacağını ve aktarılacağını izah eden Darwin, bunun kısır canlılar üzerinde nasıl gerçekleşmiş olabileceği sorunu üzerinde durmaktadır. Nitekim eşeysiz olan ve yapısal

---

143 Sober, a.g.e., s. 83. Bununla birlikte Darwin'in doğal seçilim hakkındaki bu çoğulcu görüşüne ayrıntılı bir biçimde üçüncü bölümde temas edilmektedir.

144 Bravo, a.g.m., s. 136-137.

ya da içgüdüsel değişiklikleri aktaramayan[145] işçi karıncalar, topluluk halinde yaşayabilen böcekler ve işçi kovan arıları gibi canlılar neredeyse kusursuz sayılabilecek bir içgüdüyle çalışmaya devam etmektedirler.

Bu doğrultuda Darwin, bir kez daha, seçilim ilkesinin bireyle birlikte topluluğa da uygulandığını hatırlatmakta ve hem kısır olma durumunun toplumun yararına olduğu sürece (sözgelimi işçi kovan arıları ürettiği peteklerle içinde bulunduğu topluluğa fayda sağlamaktadır) seçileceğini hem de böylece kısır nesiller meydana getirilmesi için doğurgan ebeveynlere ihtiyaç duyulacağından bunların da seçilim tarafından korunacağını savunmaktadır.[146] Böylece doğadan türetilen ahlaklılığın davranış güdüsü olarak özgecilik de seçilim mekanizmasına tabidir.

Patrick Tort, *İnsanın Türeyişi*'nde doğal seçilimin yeni içeriğini ve ahlaklılığın doğal seçilimle (bireysel seçilimle) nasıl çeliştiğini şu sözlerle özetlemektedir:

> *"Rasyonalitenin gelişmesi (ayıklanmış) ve sosyal içgüdülerin gelişmesinin (gene ayıklanmış olan) birlikteliği, bağlantılı olarak sempati duygusunun güçlenmesi, genel olarak ahlak duygularının ve sivilize olmuş bir ulus içinde bireysel yaşamı ve toplumsal örgütlenmeyi karakterize eden tavırların ve kurumların tümünün gelişmesi, Darwin'e, doğal ayıklanmanın, gelişmenin, bu evresinde insan topluluklarının gelişmesini yönlendiren temel güç olmadığını ve bu rolü eğitime verdiğini saptama olanağı sağlamıştır. Öte yandan, eğitim de bireyleri ve ulusu özellikle doğal ayıklanmanın çok eski seçici etkileriyle karşıtlaşan ve, tersine, sosyal etkinliği kısmen bedensel ve zihinsel açıdan zayıfların korunmasına ve kurtarılmasına ve de mağdurlara yardıma doğru yönelen ilkelerle ve tavırlarla donatır. Böylece doğal ayıklanma sosyal içgüdüleri ayıklamış, bunlar da tavırları geliştirmiş ve etik çözümleri, anti-ayıklamacı ve anti-seçiçi kurumsal ve meşru düzenlemeleri desteklemiştir. Bu arada, doğal ayıklanma ayıklayıcı evrim modelini izleyerek kendi mezarını kazmıştır (uygarlık altı alanda beslediği seçici biçim altında) – eski biçimin yok olması ve yerine gelen yeni bir biçimin gelişmesi: bu*

---

[145] Darwin, 1876, s. 229.
[146] Darwin, a.g.e., s. 228-234.

durumda, amaçları git gide daha fazla ahlak, özgecilik, akıl ve eğitim değerleri olan bir rekabet."[147]

Böylece Darwin'in, bizlere, insan türünün yalnızca üstün yetilere sahip bireylerin tek tek ortaya koyduğu başarılar yoluyla ilerleyemeyeceğini gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim insan bir taraftan varlığını sürdürme arzusu ile yaşam mücadelesi veren ve bu yönüyle bireysel seçilimin etkisi altında bir varlıkken; diğer taraftan bu yönünü baskılayan, bir arada yaşama isteği duyan özgeci ve dolayısıyla grup seçilimine tabi bir canlıdır.

[147] Tort, 2017, s. 58-59.

İKİNCİ BÖLÜM: NIETZSCHE'DE EVRİM VE AHLAK

Nietzsche'de evrim ve ahlak kavramlarının iç içe geçtiğini ve biri olmadan diğerini tam anlamıyla izah edemeyeceğimizi söylemek yanlış olmayacaktır. Bunu fark edebilmek için iki kavram arasındaki bağlantının kendini en belirgin biçimde gösterdiği *güç istenci* olgusuna göz atmak gerekmektedir. Güç istenci, esasen, bireyin dışsal olan çevre koşullarını kendisine uygun hale getirmesi, dönüştürmesidir. Güç istencinin bu faaliyeti, görüldüğü üzere, bir çeşit adaptasyon içermektedir. Burada adaptasyon çevre koşullarına uymak bakımından değil, tersine, çevre koşullarını kendine uygun düşecek biçimde dönüştürmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu edimle hareket eden güç istenci, bir sonuç olarak değişim ve gelişimi olanaklı kılmaktadır. Nitekim bu istenç, dış koşullardan yararlanan ve hatta onu sömüren, *biçim yaratıcı* bir güçtür.[148] Böylece oluş dünyasının temel mekanizması olan güç istenci, bireyin dışında olanı kendine dönüştürerek değişmesini ve gelişmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan güç istencinin evrimsel bir içeriği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Öte yandan, güç istenci her ne kadar bütün canlılarda bulunsa da, her birey güç istencine aynı derecede sahip değildir. Başka bir deyişle kimileri daha düşük düzeyde bir güç istenci ortaya koyarken, kimileri ise bunu çok daha yüksek düzeyde gerçekleştirirler. Bütün bir yaşamda olduğu gibi insan dünyasında da güç istencinin derecelere ayrılıyor oluşu bizi ahlaklılık problemine götürmektedir. Öyle ki Nietzsche

---

[148] Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci**, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2014a, s. 414.

için -yaşamın özünü oluşturan- güç istencine derece olarak daha düşük ya da zayıf biçimde sahip olan insanlar, kendilerine başka "gerçek" dünyalar yaratmakta ve mevcut yaşamı yadsımaktadırlar. Başka bir deyişle, *güçsüz olanlar* bu yaşamda varlıklarını sürdüremedikleri için buna engel olabilmek adına yeni bir hayat/dünya/gerçeklik inşa etmektedirler. Bunun önkoşulu ise içinde yaşadıkları ve güç istencinin hüküm sürdüğü yaşamı yadsımaktır. Bu inkar etme girişimi, Nietzsche için nihilizmin en belirgin tanımlarından biridir.

Nietzsche, güç istencinin nihilizmle ilişkisini şu şekilde izah etmektedir:

> "Suni olarak kurulmuş "gerçek, değerli" dünyaya karşı inkâr edilen bir dünya—
> Sonuçta: Kümleri bu "gerçek dünya"nın hangi malzemelerden yapıldığını keşfeder: Bu durumda kişinin tek terk ettiği inkâr edilen dünyadır ve bu üstün hayal kırıklığını, inkâr edilmeyi neden hak ettiğine dair nedenlerine ekler.
> Nihilizme işte bu noktada erişilir: Kişinin terk ettikleri sadece hükümden geçen değerlerdir—başka hiçbir şey değil.
> Güç ve güçsüzlük probleminin kaynaklan burada yatan
> Güçsüz olanlar yok olur;
> Daha güçlü olanlar yok olmayanları yıkar;
> En güçlüler ise hükmü geçen değerlerin üstesinden gelirler.
> Sonuçta bu, trajik çağı oluşturur."[149]

Böylece Nietzsche için ahlaklılık, ancak güç istenci zayıf insanlar tarafından yaşamı yadsıyan nihilist tutumun bir sonucu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yaşamda değişimi ve gelişimi ortaya koyan esas ilke olarak güç istenci, görüldüğü üzere, insan dünyasında evrim ve ahlak ile iç içe ele alınmaktadır. Bunu daha iyi açımlayabilmek için öncelikle güç istencinin evrimsel içeriğini ortaya koymakta yarar vardır.

---

[149] Nietzsche, 2014a, s. 45.

2.1. Nietzsche’de Evrim Düşüncesi

Nietzsche’ye göre yaşam, sabit bir olgu olmaktan ziyade oluş içinde sürekli değişimin etkisi altındadır. Nietzsche, bu değişimi, yaşamın kökenine yerleştirdiği, dahası, yaşamla özdeşleştirdiği güç istenci ile açıklamaktadır. Bu bağlamda güç istenci, kendini iki şekilde göstermektedir. İlki, dışarıda olanı kendine göre biçimleyerek ilerleyen, yaşamını yalnızca korumakla yetinmeyen, aynı zamanda, hayatını istenç ve fizyoloji bakımından daha güçlü bir biçimde idame ettirmek isteyen, yaşam mücadelesinde başarı sağlayan güçlü insan tipidir. Nietzsche’ye göre güç istenci yüksek olan bu bireyler, bu yolla, insanın gelişiminde asli rol oynamakta ve türün devamlılığını sağlamaktadırlar. İkincisi ise kendinde mücadele etme kuvveti bulamayan gücü zayıf insan tipidir. Bu insanlar, yaşama uyum sağlayamamakla birlikte -yok olmayarak- hayatlarını sürdürmeye devam etmekte ve insan türünün geleceği açısından bir engel oluşturmaktadırlar. Yaşamın özü olan güç istencinin getirdiği koşullara tahammül edemeyen bireyler, çareyi, yeni bir hakikatte ve bu hakikati güvenceye alan yüce değerler yaratmakta bulmuştur. Böylece zayıf insanlar, bu “gerçeklik” altında kendi ürettikleri değerlere uyarak, güç istencinin yaşamda ortaya koyduğu mücadeleden kendilerini kurtarmayı başarmışlar ve yine güç istencine karşı kendi hakikatlerine sığınmayı ya da boyun eğmeyi kabullenmişlerdir.

Nietzsche’ye göre, oluş ve değişim, güç istencinin birbirine karşıt kabul edebileceğimiz güçlü ve zayıf iki insan tipinin görünümünün arasındaki etkileşimden meydana gelmektedir. Gücü zayıf olan insanlarla güçlü insanlar arasındaki rekabet, türün geleceğini tayin etmektedir. Öyle ki zayıf insanlar yığını, güçlü birkaç insana baskın geldiğinde türü ilerletecek atılımı gerçekleştirebilecek güçlü bireyler sindirilmiş olmaktadır. Şayet, güçlü birkaç insan, topluluğa karşı üstün gelirse, bu kez, insan türü devamlılığını sağlayacak gücü kendinde bulabilecektir.

2.1.1. Yaşamda Gelişimin Ana İlkesi: Güç İstenci

Nietzsche, tüm varlığı harekete geçiren ve yaşamı devindiren esas ilke olarak güç istencinden söz etmektedir. Güç istenci yaşamda sürekli olan değişim ve oluşun hareket ettirici gücüdür. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre yaşam, farklı "yarışmacı"ların eşitsiz bir biçimde arttırdıkları güç düzeninin kalıcı süreci[150]; "dışarda" olanı "kendi" yapan, şahsi kontrolü altına alan bir güç istencidir.[151] Nietzsche, oluş sürecini ihtiva eden dünyanın karakterinin güç istenci olduğunu izah etmektedir.[152] Öyle ki Nietzsche, bu birlik ile yaşamdaki her gücün ortak bir beslenme tarzıyla birbirine bağlı olduğunu dile getirmektedir.[153] Nietzsche'nin beslenme ile kastettiği temelde, kendi varlığımızı geliştirebilmek amacıyla, içinde duyguların, fikirlerin, düşüncelerin yer aldığı[154] yaşam içinde yapıp ettiklerimizdir. Bu bağlamda insanın gıda maddesi, yaşam deneyimleridir.[155] Bu nedenle ortak beslenme tarzı ile kastedilense, hiç şüphesiz, yaşamdaki her varlığın yalnızca yaşamını sürdürme değil dahası gelişme ve büyüme arzusu taşımasıdır. Nitekim güç istenci, yaşamda, yöneldiği ve kendinden zayıf olan şeyi yener, baskı altına alır, sertçe kendini kabul ettirir ve kendisine katar.[156] Bununla birlikte, bu büyüme ve gelişme arzusu, beslenme ile birlikte üreme istencini de ortaya koymaktadır. Nietzsche bu hususla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "… son olarak, diyelim ki, tüm güdüsel yaşamımızı tek bir temel isteme formunun dallanıp budaklanarak gelişimi açısından açıklamayı başardık – yani güç istemenin, kendi kuramında olduğu gibi diyelim ki tüm organik işlevler bu güç istemine indirgenebiliyor, onda üreme ve beslenme sorununun çözümü bulunabiliyor – tek bir sorun o zaman, bütün etkin kuvveti, kuşkuya yer bırakmaksızın güç istemi olarak

---

[150] Nietzsche, 2014a, s. 411.
[151] Nietzsche, a.g.e., s. 433.
[152] Frederick Copleston, **Nihilizm ve Materyalizm**, çev. Deniz Canefe İdea Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 166.
[153] Nietzsche, 2014a, s. 411.
[154] Nietzsche, a.g.e., s. 411.
[155] Friedrich Nietzsche, **Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler**, çev. Özden Saatçi, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 96.
[156] Friedrich Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Gelecek Felsefesini Açış**, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul: 2013, s. 191.

> belirleme hakkı kazanılmış olur. İçten bakıldığında, dünyanın "kavranabilir karakterine" göre tanımlanmış dünyanın – "güç sistemi"nden başka bir şey olmadığı görülür."[157]

Diğer taraftan Nietzsche, organik bir varlık olarak insanın beslenme arzusunun açlık duygusundan doğduğunu dile getirmektedir. Bu açıdan açlık duygusu, güç istencinin ya da güçlenmenin bir ifadesidir. Öyle ki bu hususta üreme, açlığın bir sonucudur.[158] Nietzsche bu doğrultuda insanın neslini devam ettirme arzusunu şu şekilde ifade etmektedir:

> "Daha güçsüz olan, güçlü olana bir beslenme ihtiyacından dolayı baskı yapar. Altında olmak ister, mümkünse onunla bir olmak ister. Aksine güçlü olan da diğerlerini iter; bu şekilde soyunun tükenmesini istemez; büyür ve bu büyüme sırasında iki veya daha fazla parçaya ayrılır. Birliğe doğru itki ne kadar büyük ise o denli güçsüzlüğün mevcut olduğu sonucu çıkartılabilir; çeşitliliğe, ayrıma, içsel çöküşe doğru itki ne kadar büyük ise o denli daha fazla güç mevcut demektir."[159]

Beslenme ve üreme temalarına temas eden Nietzsche, insanı, fizyolojik bir canlı olarak ele almaktadır. Nietzsche'ye göre gelişme istencine sahip bir canlı olarak insanın en önemli kısmı, bu noktada, hayvansal işlevleridir. Nitekim hayvansal işlevlerimiz, beslenme başta olmak üzere büyümeye dair araçlar kullanmakta, böylece yaşamımızın geliştirilmesindeki ana unsur olarak; ruh halleri, erdemler, bilinç durumları vb. insansal faaliyetlere baskın gelmektedir.[160]

Bununla birlikte, Nietzsche'ye göre, insanın yaşamını, her seferinde üzerine koyarak sürdürme istenci, türü devam ettirmekten ziyade birey olarak kendi için gerçekleştirdiği bir eylemdir. Bu hususta, sözgelimi, sonuç olarak türün devamına olanak tanıyan cinsel içgüdü, türün bekası için değil; yüksek bir güç istenci ile bizzat üremenin amaç edinmesinden kaynaklanmaktadır.[161] Bu bağlamda, yaşamın

---

[157] Nietzsche, a.g.e., s. 52-53.
[158] Nietzsche, 2014a, s. 415-416.
[159] Nietzsche, a.g.e., s. 416.
[160] Nietzsche, a.g.e., s. 427.
[161] Nietzsche, a.g.e., s. 433.

geliştirilerek devam ettirilmesi, türden ziyade bireyin kendi hayatını düşünmesi, içsel bir durumdur. Öyle ki güç istencindeki "güç" kavramı, bireyin, -dışarıdakini- kendine boyun eğdiren istencinin başarısını ortaya koymaktadır.[162] Bu doğrultuda güç istenci, bireyin dışarıda kalanı giderek kendine dahil etmesi, kendi parçası haline getirmesi; genelleşerek yaşam olarak adlandırılmaktadır.[163] Neticede, Nietzsche'ye göre, hayat, bireyin beslenme, üreme ve dolayısıyla kalıtım aracılığıyla güç toplama istencidir.[164]

Bununla birlikte, Gilles Deleuze, Nietzsche'nin beslenme ve üreme düşüncelerini güç istenci bağlamında değerlendirirken bir çeşit kuvvet ayrılığına başvurmaktadır. Bu doğrultuda, bedeni bir kuvvetler alanı olarak tanımlayan[165] Deleuze, beslenme ve üreme gibi işlevleri, tepkisel kuvvetler olarak adlandırmaktadır. Tepkisel kuvvetler, yaşamın gerekliliklerini sağlamakta, bu doğrultuda gücünü ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, insan, bir organizma olarak, bu kuvvet aracılığıyla, amaca uygun şekilde hareket etmeyi, beslenme, üreme gibi yaşamını sürdürecek edimlerde bulunmak için gerekli atılımı gerçekleştirmektedir.

Diğer taraftan, tepkisel kuvvetler, kendisine hükmeden, etkin kuvvet adında daha üst bir güce bağlıdır. Etkin kuvvet, bedeni, gerçekleştirdiği tepkilerden (tepkisel kuvvetlerden) ayırmakta, bedeni bir "kendi" haline dönüştürmektedir. Bu kendilik hali, bilinç-dışı bir süreç olarak, güce yönelmeyi ifade etmektedir.[166] Bu bağlamda beslenme, üreme gibi tepkisel güçler, bu yönelimin (etkin kuvvetin) sonucudurlar.

Neticede gücün niteliği -etkin ya da tepkisel fark etmeden-, Nietzsche'de, evrimsel sürecin işleyişi açısından önemlidir. Öyle ki kendinde gücü arttıran varlıklar oluş ve değişim dünyasında aynı zamanda gelişim de göstermektedirler. Gelişim gösteremeyenlerse gücü zayıf olanlardır. Bu bağlamda Nietzsche, güçsüzlerin yaşam

---

[162] Keith Ansell-Pearson, **Kusursuz Nihilist Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş**, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 71.

[163] Nietzsche, 2014a, s. 433.

[164] Nietzsche, a.g.e., s. 441.

[165] Gilles Deleuze, **Nietzsche ve Felsefe**, çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2016a, s. 58.

[166] Deleuze, a.g.e., s. 59-61.

açısından yoksul olduklarını ve hayat için bir parazit görevi gördüklerini; güçlülerin ise yaşamı zenginleştirdiğini ve ona hediyeler sunduğunu dile getirmektedir.[167] Kısacası Nietzsche için güç istencinin bizzat kendisi olan yaşamda gücün dereceleri haricinde önemli olan hiçbir şey yoktur.[168] Bu bağlamda dünya "güç istencidir-ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz – ve başka hiçbir şey değil!"[169]

Gücünü arttıramayan ve gelişimi duraksayan zayıf istençli bireyler, güç istencinin ortaya koyduğu yaşamsal arzudan yoksun kalmaktadırlar. Bu nedenle zayıf istençliler kendilerine başka *kurtuluş yolları* inşa etmekte[170], yeni hakikat alanları yaratmaktadırlar.

2.2.2. Görünüş ve Gerçeklik Ayrımı

Nietzsche için biricik dünya içinde yaşadığımız yerdir ve "hakiki/öteki dünya" ondan türetilen bir yalandan ibarettir.[171] Nietzsche'ye göre içinde bulunduğumuz yegâne gerçeklikten yola çıkarak çeşitli idealler, hakikatler, kavramlar üretmek, yaşamı küçümsemek, yadsımak anlamına gelmekte ve istençteki güçsüzlüğü ortaya koymaktadır. Nietzsche, bu ayrımın kaynağını topluluğun -bireyin güç istencini zayıflatan- ahlaklılığında yakalamakta ve yozlaşmış düşüncenin sonucu olan bu ayrımın bütün bir kültür tarihine sirayet ettiğini savunmaktadır.

Bu hususta Nietzsche, oluş içinde devinen doğal yaşamın ötesinde, ahlaklılığın insan dünyasında yapay bir mekanizma meydana getirdiğini savlamaktadır. Ona göre, kurulan yüce ahlaki değerler, yaşamı reddetmekte, "gerçek" ya da "Tanrı" dediği bir dünya uydurmaktadır.[172] Nietzsche bu durumu, değerlerin doğallıktan çıkması (yani

[167] Nietzsche, 2014a, s. 52.
[168] Nietzsche, a.g.e., s. 60.
[169] Nietzsche, a.g.e., s. 651.
[170] Nietzsche, a.g.e., s. 50.
[171] Nietzsche, 2005a, s. 26.
[172] Nietzsche, 2014a, s. 312.

yapaylaşması) olarak yorumlamaktadır.[173] Dahası, "gerçek" denilen bu suni dünyanın yaratılmasıyla yetinilmemekte, aynı zamanda o, yaşamın inkarında bir araç olarak kullanılmaktadır.[174]

Öte yandan Nietzsche'ye göre bu ahlaklılık, felsefeden bağımsız değildir ve gerçekten filozoflar, başka bir dünyayı tasdik eden "ahlaki gerçeklik"ler üretmektedirler.[175] Nietzsche bu hususta özellikle Kant'ın "kendinde şey" kavramı üzerinde durmaktadır:

> "İnsan, kendi içinde şeylerin ne olduğunu bilmek ister; ama gelin görün ki, aslında kendi içinde şeyler yoktur! Halbuki kendi içindeliğin, koşulsuz bir şeyin olduğunu varsaysak bile, özellikle bu nedenle bilinemez olurdu! koşulsuz bir şey bilinemez; aksi takdirde koşulsuz olmazdı!"[176]

Görüldüğü üzere Nietzsche'ye göre kendinde şey anlamsızdır, öyle ki "şey"i "şey" yapan nitelikler bizim tarafımızdan uydurulan mantığın koşulları ile ortaya koyulmuştur ve bunlar değiştiğinde ya da ortadan kalktığında "şey" de aynı kalmayacaktır.[177] Bu nedenle Kant'ın kendinde şey olarak tanımladığı gerçek dünya insan tarafından meydana getirilen -bozuk- bir kurgudan ibarettir.[178] Böylece bu uydurulan görünüş, insanın ürettiği değerlerden, onun bakış açısından ibarettir.[179]

Nietzsche için üretilen bu "gerçek", tembelliği kendinde getirmektedir. Öyle ki "gerçek"i keşfeden insan, bu kurgusal alanda düzeni, mutluluğu ve itaat edebileceği kuralları bulur. Nitekim istenci zayıf olan biri için gerçeğe sahip olma düşüncesi, yaşamda fizyolojik bir mücadele vermekten daha tercih edilirdir. Bu tembellik durumu,

---

[173] Nietzsche, a.g.e., s. 45.
[174] Nietzsche, a.g.e., s. 45.
[175] Nietzsche, a.g.e., s. 312.
[176] Nietzsche, a.g.e., s. 364-365.
[177] Nietzsche, a.g.e., s. 366.
[178] Nietzsche, a.g.e., s. 370-371.
[179] Nietzsche, a.g.e., s. 369-370.

yanılsamalı bir güven, ferah verir.[180] Bu, bir bakıma, bireyin kendi kendini -yaşama karşı- uyuşturması demektir.[181]

Bireyin içinde bulunduğu bu yanılsamalı hal, istenci halihazırda zayıf olan insanın durumundan kabullenmesine kadar varmaktadır. Nietzsche, "gerçek"ler üreten bu tembel yadsıma durumunu özellikle Hıristiyanlık üzerinden ortaya koymaktadır: "*Dünyayı "hakiki" ve "görünüşte" dünyalara ayırmak, ister Hıristiyanlığın, ister Kant'ın (nihayetinde o da sinsi bir Hıristiyan) yaptığı biçimde olsun, yalnızca dekadansın bir telkinidir – çökmekte olan yaşamın bir belirtisidir.*"[182] Öyle ki Hıristiyanlık -en yüksek/yüce/iktidarda olan bir yozlaşma aracı olarak- "bu dünya"yı yargılamakta ve çamur atmakta, dahası, Hıristiyanlığın öteki dünyası, bu lekelemenin aracı konumu olarak işlev görmektedir.[183] Nitekim bu bağlamda dünya ya da yaşam, üstün değer ile ortaya konan hakiki dünyaya bir itiraz olarak ortaya çıkmaktadır.[184] Böylece tek ve yegane olan yaşam, bu yaşamı yadsıyan ayrım ile birlikte yalnızca biricikliğini kaybetmekle kalmamakta, dahası, ikincil konuma getirilmektedir. Böylece Hıristiyanlık vasıtasıyla, hem insan türünün ahlaklılaştırılması ya da sürünün parçası haline getirilmesiyle onun ilerlemesi engellenmekte hem de türün devamlılığını teşkil eden zemin olarak bizzat yaşamın kendisi ve insanın fizyolojik yapısı göz ardı edilmektedir.

Diğer taraftan, Nietzsche, kendi çağında zayıf kalmış gücü meydana getirenin toplumda üretilen ahlaklılık olduğunu savunmaktadır. Başka bir deyişle, ahlaki değerler aracılığıyla insan, güç istencini ortaya koyamaz olmuş ve bu, bütün bir türün gelişimine ket vurmuştur.

---

180 Nietzsche, a.g.e., s. 305.
181 Nietzsche, a.g.e., s. 40.
182 Nietzsche, 2005a, s. 30.
183 Nietzsche, a.g.e., s. 85.
184 Nietzsche, 2014a, s. 379.

2.2. Nietzsche'nin Ahlak Anlayışı

Nietzsche, toplumsal bir canlı olarak insanı, bir oluş halinde sürekli döngüsel olarak değişime uğrayan yaşam içinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Nietzsche, çağının atmosferi üzerinde ayrıntılı bir gözlemde bulunmakta ve kendi dönemine dair edindiği izlenimleri geçmişle ya da tarihle de gerekçelendirmeye girişmektedir. Kendi çağını, bengi dönüş süreci içinde tarih ile ilişkisi bağlamında ele alan Nietzsche, insanın gelişiminin önünün tıkandığı dönemlere gerekçe olarak toplumda inşa edilen ahlaklılığı öne çıkarmaktadır.

Bu doğrultuda, insanın, toplumsal yaşamda, zihinsel ve ahlaki yetileri aracılığıyla türün gelişimini engellediğini savunan Nietzsche, bunları, temelde, sürü ahlakı, eşitlik, vicdan ve görünüş ile gerçeklik arasındaki ayrım gibi iç içe geçmiş temalar üzerinden incelemektedir. Öyle ki sürü ahlakı, diğerlerinden farklı ve türü geliştirebilecek olan bireyi, çeşitli ahlaki buyruklarla kendi içine katma gayreti göstermekte ve eşit bir toplum yaratmaktadır. Böylece eşit toplum altında herkesin yine eşit bir güç istencine sahip olacağını savlayan Nietzsche, türü geliştirebilecek bireylerin toplumda gölgelendiğini dile getirmektedir. Herkesin birbirine denk olması istenilen bu toplumda, eşitliği sağlayan ahlaki mekanizma ise vicdan olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim vicdan, acı ve bellek aracılığıyla bireyde ortaya çıkan bir yapay ses olarak insanı yine yapay olarak üretilen iyi ve kötünün sınırları içinde tutmayı amaçlamaktadır. Vicdanın gösterdiği bu direnç ya da onun gücünün kaynağı ise insanlığın çok eski bir zihinsel yetisinde yatmaktadır. Nietzsche bu yetiyi, görünüş ve gerçeklik ayrımı üzerinden ele almakta ve içinde bulunduğumuz dünyadan başka dünyalar kurgulayan yapay sistemi ortaya koymaktadır. Bu hususta Nietzsche tarafından özellikle Hıristiyanlık, sahte bir gerçeklik olarak, bütün bu sürecin kökenine yerleştirilmektedir.

Nietzsche, insanın toplumda ürettiği bu yapay ahlak değerlerini ise genel bir ifade olarak, "décadence[185]" terimi ile izah etmektedir. Nietzsche'ye göre décadence, temelde, ahlak değerlerinin yozlaşmışlığını ortaya koymaktadır.[186] Bu bağlamda décadent toplum, bireylerin doğaya yabancılaşarak güç istençlerinin zayıfladığı ya da gücünü boşaltmaktan yoksun kaldıkları, herkesin aynı düzeyde olmasından ötürü güçsüz bireylerin yaşama tutunmaya devam ettiği tıkanmış ve böylece yozlaşmış bir yığını ifade etmektedir.[187]

Diğer taraftan Nietzsche, bu décadent toplumun nihilizm sonucunu doğurduğunu belirtmektedir. Öyle ki nihilizm, bireyin güç istencinin zayıfladığı, doğal yönlerine sırtını çevirerek yozlaşmış değerlere boyun eğdiği ve yapay değerleri kabullendiği bir décadent toplumu ifade etmektedir. Nihilizmle sonuçlanan bu toplumu detaylı bir biçimde ele alabilmek için sırasıyla sürü ahlakı, eşitlik, vicdan temaları üzerinde durmakta yarar vardır.

2.2.1. Sürü Ahlakı

Nietzsche'nin, insan türünün evriminin önünü kestiği için eleştirdiği[188] décadent unsurlardan biri sürü ahlakıdır. Nitekim ona göre, sürünün içgüdüsü, insan türünün sınırlılığının, duraksamasının ve döngüsel süreçte boyun eğen tarafın kaynağını oluşturmaktadır.[189] Bu bağlamda, Nietzsche'nin kullandığı *sürü* kavramı, ahlaksal olduğu kadar evrimsel bir içerik de barındırmaktadır. Öyle ki sürü, temelde, istenci zayıf insanların yok olmasının -ve böylece insan türünün gelişiminin olanaklı kılınmasının- önüne geçen organize topluluktur. Bu örgütlü çoğunluk, güç istenci

---

[185] Latince "decadere"den gelen bu Fransızca kelime, düşme, çökme anlamları taşımaktadır. Fehmi Baykan, **Nietzsche'nin Felsefesi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, s. 11.

[186] Friedrich Nietzsche, **Deccal Hıristiyanlığa Lanet**, çev. Ayça Kaya, Say Yayınları, İstanbul, 2014b, s. 12.

[187] Baykan, 2000, s. 18.

[188] "Kitle, güçsüzlerin toplamı olarak, yavaş tepki verir; fazla zayıf olduğu—kullanamadığı birçok şeye karşı kendini savunur; yaratmaz, ilerlemez." Nietzsche, 2014a, s. 546.

[189] Nietzsche, 2013, s. 110.

yüksek olan bireyi baskılamakta, vicdan gibi yapay ahlaki mekanizmalar yoluyla sindirmeye çalışmaktadır. Bu, hiç şüphesiz, Nietzsche için kabul edilemez bir çelişkidir. Öyle ki yaşamda, *seçim*, ilk bakışta zannedildiği gibi, istisnai olarak ortaya çıkan güçlü insanlardan yana değildir. Aksine, seçim, sürü yığınının lehinedir. Ancak bir arada durarak yaşama tutunabilen bu topluluk, hakim olan mevcut ahlaki değerleri ellerinde tutmaktadır.[190] Böylece Nietzsche, artık yaşamda, değişimin yegane ilkesi olan güç istencinin türün ilerlemesini tesis edebilecek kadar işlemediğini dile getirmektedir. Başka bir deyişle, doğal yaşam ve onun temel ilkesi olan güç istenci kendini açığa çıkarma ediminden mahrum bırakılmıştır. Sürü, seçkin insanları engelleyip güç istencini zayıflatarak yalnızca evrimsel süreci askıya almamakta, aynı zamanda organize olmasının bir sonucu olarak ortaya koyduğu ahlak kurallarıyla kendi varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Böylece artık güç istenci ile devinen doğal yaşamın yerini yapay ahlak değerleri almıştır.

Zamanının Avrupası'nın bu ahlak biçiminden mustarip olduğunu savlayan Nietzsche, öte yandan, bu atmosfer üzerinden sürünün ortaya koyduğu erdemleri; dayanışma içinde bulunma, ölçülü olma, alçakgönüllülük, itibar, nezaket, çalışkanlık, hoşgörü ve acıma olarak sıralamaktadır.[191] Dahası, Nietzsche'de bu erdemlerin sürü yararlılığını temin ettiğini savlamak yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte Nietzsche, sürüyle ortaya çıktığı sürece bu yararlılıkta ahlaki değer yargılarının hakim olacağını belirtmektedir.[192] Ona göre, yarar sağladığı düşünülen bu erdemler, bireyi küçük ve iyi huylu koyunlara dönüştürmekte ve böylece bir sürü meydana getirmektedir.[193] Dahası, sürünün içinde bu erdemler ilahi ve tinsel bir nitelik kazanmakta ve erdemlerde doğal olan her şeyi örtbas etmektedir.[194] Böylece bireyi ya da "ben"i, "biz" yaparak sürüyü

---

[190] Nietzsche, 2014a, s. 437.
[191] Nietzsche, 2013, s. 111.
[192] Nietzsche, a.g.e., s. 112.
[193] Nietzsche, 2014a, s. 154.
[194] Nietzsche, a.g.e., s. 155.

meydana getiren erdemler, bu ortam bir kez sağlandıktan sonra bu kez sürüyü özgeci bir tavırla güçlendirmektedir.

Nitekim Nietzsche, bu sürü ya da topluluk erdemlerinin, övgüye layık görülen koşulların ve arzuların ancak topluluk üzerinden değerli görüldüğünü dile getirmektedir. Bu nitelikler arasında adil olmayı, alçakgönüllülüğü, iffetliliği, saygılı, düşünceli, cesur, namuslu, dürüst olmayı, başkalarına güvenmeyi, inançlı, doğru, sadık, duygudaş, yardımsever, vicdanlı vb. olmayı sayan Nietzsche, bunların kendi başına iyi olmadıklarını ancak toplum içinde sürü için iyi görüldüklerini ve böylece çoğunluğun aracı olarak meydana geldiklerini savunmaktadır.[195] Ancak diğer taraftan sürü, kendilerinden ya da bir "biz bütünü" olarak kendinden farklılık gösteren güçlü bir birey söz konusu olduğunda bu erdemleri bir kenara bırakmakta, bu niteliklerin tam tersi bir şekilde, saldırgan, bencil, merhametsiz, kıskanç vb. davranışta bulunmaktadır.[196] Başka bir deyişle, buradan çıkarabileceğimiz sonuç, güç istenci yüksek dereceli, türü ilerletebilecek olan bir birey ya da "ben", güç istenci tek tek zayıf olan ancak bir arada, diğeri üzerinden yaşamını koruyabilen "biz" çokluğu tarafından sindirilmektedir.

Böylece Nietzsche için sürü içgüdüsünün aynı zamanda bir çoğunluk içgüdüsü olduğunu söylemek gerekmektedir. Öyle ki sürü içgüdüsü, diğerlerinin yaptığını yapmayı ve böylece herkesle aynı eylemi gerçekleştirmeye teşvik etmektedir. Başka bir deyişle, bu içgüdü, bizde "başkası gibi yapma", "başkası ne yaparsa aynısını tekrar etme" eğilimi oluşturmaktadır. Bu içgüdü sayesinde birey, kendisini sürünün bir üyesi olarak kabul etmektedir. Dahası, belki de bunu kabul ettiğinin farkında bile değildir. Neticede sürü içgüdüsü, hayatta kalmamıza ve gelişmemize karşıt olarak tasarlanan alışkanlıkları ifade etmekte[197] ve sürünün varlığını sürdürmesine yardım etmektedir. Burada, ben olmak söz konusu olmadığından ya da ancak "biz"in bir üyesi olarak

---

[195] Nietzsche, a.g.e., s. 204.

[196] Nietzsche, a.g.e., s. 205.

[197] John Richardson, "Nietzsche on Time and Becoming", **A Companion to Nietzsche**, ed. Keith Ansell Pearson, Blackwell Publishing, USA, 2006, s. 221.

varlığımızı koruyabildiğimizden dolayı kişinin, bireyin, egonun, şahsın bir önemi kalmamaktadır. Nietzsche bu doğrultuda sürü içgüdüsünün farklı olanın kendini ortaya koymasına izin vermediğini dile getirmektedir. Başka bir deyişle sürüde bir mertebe, derece, aşağıdan yukarı bir hiyerarşi söz konusu olmamakta ve bu nedenle çoğunluk, istisnalara direnmekte ya da onu kendisi için bir tehlike olarak görmektedir.[198] Böylece Nietzsche, sürü ya da topluluk yığını içinde türün gelişiminde rol oynayabilecek bireylerin önünün kesildiğini savlamaktadır.

Nietzsche'ye göre sürü hayvanının ahlaklılığının doğallıktan uzak ve hatta ona karşıt olmasının başlıca sebebi ise Hıristiyanlıktır.[199] Başka bir deyişle, Nietzsche, bir décadence unsur olarak Hıristiyanlığın sürü ahlakını beslediğini ve bu dinin, en yüksek tip insanın en temel içgüdülerini yasaklar altına alması ve onun karşısında durması açısından yozlaşmış olduğunu ortaya koymaktadır.[200] Dahası, Yahudilik ile birlikte Hıristiyanlık, "efendi"lerin ortadan kaldırılması ve "halk/köle/sürü insanı"nın "zafer" elde etmesinde de etkin bir vazife üstlenmekte[201], böylece Hıristiyanlık, sürü hayvanının ahlakına sahip olan Avrupalıların demokratik hareketinin mirası olarak karşımıza çıkmaktadır.[202]

Hıristiyanlığın farklı olmak isteyeni yok etme vasfı, temelde, yaşamaya daha layık olan yüksek tipli insanın korku yoluyla engellenmesi ve onun karşısına evcil, hastalıklı ya da sürü hayvanı olarak kendini yerleştirmesinde karşımıza çıkmaktadır.[203] Çoğunluğun bu egemenliği ya da Nietzsche'nin tabiriyle Hıristiyan içgüdülerinin demokratik zaferi; istenci zayıf, bitkin, hasta, nihilist bir bedene bir yanılsama olarak yetkin bir ruh koymaktadır ve bu sahte insanların bir araya getirdiği büyük ruh ya da

---

[198] Nietzsche, 2014a, s. 202.
[199] Nietzsche, a.g.e., s. 162.
[200] Nietzsche, 2014b, s. 11.
[201] Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2015a, s. 50.
[202] Nietzsche, 2013, s. 114-115.
[203] Nietzsche, 2014b, s. 10-11.

sahte biz, bu sebeple bir décadence unsur olarak açığa çıkmaktadır.[204] Nietzsche'nin, böylece, fizyolojik açıdan son derece zayıf olan bu insanların yaşamsal yetersizliklerini acı adını vererek[205] bir yanılsama olarak yetkin ruhları üzerinden yücelttiklerini savunduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Nietzsche'nin sürüyü beslediğini savladığı bir diğer décadence unsur ise sosyalizmdir. Öyle ki Nietzsche'ye göre sosyalizmin düşünsel köken ve işleyiş bakımından Hıristiyanlıktan bir farkının olmadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Nietzsche, ikisinin de mülk, kazanç, statü vb. olguların karşısında yer aldığını dile getirmektedir.[206] Öyle ki, bu olgular, hiç şüphesiz, topluluk içinde fark yaratabilecek öğelerdir. Dahası, sosyalizm de -tıpkı Hıristiyanlık gibi- yaşamı inkâr doktrinine sahiptir.[207] Neticede ona göre sosyalizm, olsa olsa Hıristiyanlığın yanlış anlaşılmış bir ideali ve onun bir çeşit içgüdüsü[208] olarak karşımıza çıkmaktadır.[209]

Nietzsche tarafından sürü ahlaklılığını besleyen bir başka yozlaşmış araç ise demokrasidir. Öyle ki Nietzsche'ye göre söz konusu sürü hayvanının yozlaşmış ahlaklılığı olduğunda demokrasinin Hıristiyanlıktan bir farkı olduğunu söylemek mümkün değildir.[210] Dahası tam da bu noktada demokrasi, Hıristiyanlığın doğallaştırılmış bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.[211] Bu hususta yine zamanının Avrupa'sına temas eden Nietzsche, demokrasi aracılığıyla insanların terbiye edilerek uyum sağlayabilen sürü hayvanlarına dönüştürüldüğünü belirtmektedir.[212] Bu bağlamda demokrasi, ilerleme adı altında insanları yönetilebilir hale getirmektedir.[213]

---

204 Nietzsche, a.g.e., s. 66-67.

205 "*Acı çeken her şey, çarmıha gerilen her şey Tanrısaldır… Hepimiz çarmıha gerildik, dolayısıyla, biz Tanrısalız… Yalnızca biz Tanrısalız…*" Nietzsche, a.g.e., s. 68.

206 Nietzsche, 2014a, s. 160.

207 Nietzsche, a.g.e., s. 107.

208 Nietzsche, a.g.e., s. 478.

209 Nietzsche, a.g.e., s. 234.

210 Nietzsche, a.g.e., s. 162.

211 Nietzsche, a.g.e., s. 163.

212 Nietzsche, a.g.e., s. 109.

213 Nietzsche, a.g.e., s. 109.

Nietzsche'ye göre Avrupa demokrasisinin içinde bulunduğu bu hal, bir tembellik, kuvvetsizlik durumudur ve neticede güç istencinin zayıflığını ortaya koymaktadır.[214]

Bu açıdan bakıldığında, sosyalizm, demokrasi kadar tehlikeli görünmemektedir. Öyle ki sosyalizmde, demokraside gördüğümüz, yaşama karşı bireyi uyuşturan tembelleştirici yanılsamalar yoktur. Bu bakımdan sosyalizm, *demokratik sürü hayvanı*nın gevşeme sürecini geciktiren[215], rahatlığa karşı koruyan bir diken vazifesi görmektedir.[216]

Nietzsche'ye göre, sürü ahlakı aracılığıyla ortaya çıkan demokratik tutumun bu tembel ve kuvvetsiz vaziyetindeki ana unsur ise eşitliktir. Nitekim eşitlik adı altında, sürü ahlakı, her bireyi kontrol altına almayı başarmış ve sürüye karşı gelebilecek farklı bireylerin ortaya çıkmasını engellemiştir: "*Demokrasi, büyük insanlara ve elit bir topluma inançsızlığı temsil eder: 'Herkes herkese eşittir.' 'Temelde hepimiz biriz ve hepimiz kendini arayan sığırlar ve avam takımıyız.'*"[217]

Sürünün tembelliği ise toplumda birçok şekilde işlemektedir. Yüce değerler altında herkesin eşit olduğu bir toplumda, gücün eşitsizliği bir tehdittir. Başka bir deyişle gücün eşitsizliği, değerin eşitliliği ile taban tabana karşıttır. Burada tembellik, yaşamsal güç farkına sahip insanın, bu fizyolojik farkı "saygı" adı altında boyun eğerek heba etmesinde karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu "saygı" ile ilişkili olarak, tembelliğin bir diğer işlevi, "gerçek"e karşı tavrımızda yatmaktadır. Nitekim insan, gerçek olarak ortaya konan ve saygı gösterilen değerlere ve ideallere karşı minimum bir istenç göstermektedir. Dahası insan kanunlar aracılığıyla bu yüce yasalara uyma yoluna gitmektedir. Oysa Nietzsche'ye göre insan, kendi içinde yeni yasalar yaratma kudretine sahiptir. Ancak birey artık öyle bir durumdadır ki yeni yasalar yaratmak bir kenara, bir ben olarak kendisini diğerinden ayırt etme gücüne bile sahip değildir. Öyle ki Avrupa,

---

[214] Nietzsche, a.g.e., s. 476.
[215] Nietzsche, a.g.e., s. 107.
[216] Nietzsche, a.g.e., s. 111.
[217] Nietzsche, a.g.e., s. 474.

duygudaşlık ile kendini diğerleriyle aynı gören, öteki gibi hissetmeye çalışan, üretilen ortak duyguyu benimseyen bir sürü toplumu olmuştur. Böylece Zamanının Avrupası'nda insan, Nietzsche'ye göre öylesine tembeldir ki yaratmaktansa elde olana uymayı, karşı çıkmaktansa tahammül etmeyi, tepki vermektense boyun eğmeyi ve böylece bir diğeriyle -demokratik bir biçimde- eşitlenmeyi kabullenmiştir.[218]

2.2.2. Eşitlik

Avrupa'daki bu demokratik tutum, sürü ahlakının açık zaferinin tezahürüdür ve bu başarıda pay sahibi unsurlardan biri, görüldüğü üzere, eşitlik düşüncesidir. Eşitlik, insanlar arasındaki özgün ve temel farkları reddetmekte, dahası, farkın görülebileceği yerlerde tekdüzelik yaratarak insan türünün gelişimine karşı bir tehdit oluşturmaktadır.[219]

Nietzsche, bu bağlamda, bireyin ve böylece türün gelişmesine engel teşkil etmesi bağlamında décadence bir unsur olarak ele aldığı eşitliği kökten reddetmektedir: "*Bu eşitlik vaazcılarıyla bir araya getirilmek ve karıştırılmak istemiyorum. Çünkü şöyle sesleniyor bana adalet: İnsanlar eşit değildir.*"[220] Nietzsche, eşitliği sürü ahlakının bir sonucu olarak ele almaktadır. Öyle ki sürüde farklılık yoktur; herkesin istemi aynıdır ve başka türlü hissetmek mümkün değildir.[221]

Nietzsche'ye göre eşitlik probleminde yatan temel çelişki, her bir insanın farklı olmayı isterken aynı zamanda birinin diğeri için fedakarlık göstermesini beklemesinde ve bu bağlamda özgeci bir ahlak tarzını dayatmaya çalışmasında yatmaktadır.[222] Böylece sürü içinde sürünün üyesi bu eşitlik duygusuyla kendini rahat

---

[218] Nietzsche, a.g.e., s. 201.
[219] van Tongeren "Nietzsche and Ethics", 2006, s. 395.
[220] Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüşt Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap,** çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015b, s. 97.
[221] Nietzsche, a.g.e., s. 12.
[222] Nietzsche, 2014a, s. 199.

hissedebilmektedir.[223] Bu sebeple Nietzsche, türü ileri götürebilecek insanın bir "ben" olarak ortadan kalktığını ve "biz"in içinde onun bir parçası olarak eridiğini gözlemlemektedir. Ancak Nietzsche, her bir ego ya da "ben"in diğeri ile aynı olduğu düşüncesinin eşitlikten meydana gelen bir tür kölelik teorisinin sonucu olması gerektiğini savunmaktadır.[224] Bu sonuçla birlikte -birbiriyle eşit- Avrupalı insan, kendi içinde daha büyük olan -ya da türü ilerletebilecek- insanı çıkaramamaktadır.[225]

Diğer taraftan Nietzsche'ye göre eşitlik öğretisi her ne kadar adaletten doğmuş gibi gözükse de onunla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Aksine, Nietzsche, eşitlik duygusu ile adalet arasında bir çelişkinin mevcut olduğunu dile getirmektedir. Bu doğrultuda Nietzsche'ye göre olması gereken, eşit olanın eşite, eşit olmayanın eşit olmayana denk düştüğü; neticede birbirine eşit olmayanların, birbirine karşı asla eşit tutulmadığı bir ortamdır ve nitekim gerçek adalet de budur.[226]

Nietzsche, toplumda eşitliğin neden olduğu bu yozlaşmadan ya da türün gelişimini engelleyen bu çürümeden en fazla Hıristiyanlığı sorumlu tutmaktadır. Hıristiyanlık, Nietzsche'ye göre, zayıflık durumu olarak en yüksek eşitliği ortaya koymaktadır.[227] Öyle ki Tanrı'nın huzurunda herkesin eşit olduğuna yönelik Hıristiyanlık anlayışı (Tanrı'nın evladı olarak herkes birbiriyle eşittir[228]), insanlığın eşitliği bir tür ahlaklılığa dönüştürmesinin temelini oluşturmaktadır.[229] Bununla birlikte, Nietzsche, bu bağlamda "herkes için eşit haklar" öğretisinin bir Hıristiyan ilkesi olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemektedir.[230] Hıristiyanlığın bu doktrininin temelinde yatan ise yaşamdan yoksun olması ya da yaşama sırtını dönmesidir[231] ve bu husus,

[223] Nietzsche, a.g.e., s. 205.
[224] Nietzsche, a.g.e., s. 247.
[225] Nietzsche, 2015a, s. 58.
[226] Nietzsche, 2005a, s. 103.
[227] Nietzsche, 2014a, s. 109-110.
[228] Nietzsche, 2014b, s. 38.
[229] Nietzsche, 2014a, s. 479.
[230] Nietzsche, 2014b, s. 54.
[231] Nietzsche, 2005a, s. 84.

Nietzsche'ye göre çöküşe işaret etmektedir.[232] Öyle ki bu öğreti aracılığıyla, aslında yaşamda bir önemi olmayan insanlar da hayatta ve toplumda hak iddia edebilme olanağı kazanmış ve dahası, bunlar, doğa kanunlarını ihlal edebilme hakkını bile kendilerinde bulmuşlardır ve böylece istenci zayıf olan insanların bu kötü içgüdüleri ile hınç duyguları (ressentiment) açığa çıkmıştır.[233] İşte Nietzsche'nin çöküş ile kastettiği, tam da bu, türün ilerleyebilmesi için elenmesi gereken insanların insanlık adına söz hakkı sahibi olmaları durumudur.

Görüldüğü üzere Hıristiyanlık, eşitlik vurgusu yapan Avrupa demokrasisinin tembel, tükenmiş ve cılık istenci[234] ile iç içe geçmiş durumdadır. Avrupa'nın içine işleyen eşitlik duygusu, kendini sosyalizm düşüncesinde de göstermektedir. Sosyalizm, temelde *kişinin eşitliği*[235] ilkesinden hareket eden bir öğretidir. Tıpkı Hıristiyanlık gibi sosyalizm de *iyiyi*, *gerçeği* ister ve bunu *eşit haklar* üzerinden arzular.[236] Sosyalizm, yukarıda dile getirdiğimiz gibi, uyuşturan rahatlığa izin vermemekte, dahası, bireyin kilise vb. toplulukların egemenliğinden kurtulması için bir adım atmaktadır.[237] Ancak Nietzsche'ye göre, bu karşı çıkış kişinin egemenliği bağlamında yetersiz ve hatalıdır. Nitekim bu egemenlik isteği, kişinin kendisi için değil, kendi gibi olan diğer bireyler adına yaptığı bir eylemdir.[238] Bireyin, diğer bireyleri *kendi gibi* görmesi, özünde hala eşitlik düşüncesini kuvvetli biçimde barındırdığını göstermektedir.

Öte yandan Nietzsche'nin eşitliğe karşı olmasının sebeplerinden bir diğeri "soylu insan"ın "haset" aracılığıyla aşağıya çekilmesi ya da hasetçinin de yukarı çıkma arzusudur.[239] Eş deyişle, eşitlik durumunda herkes "hem hasta hem hasta bakıcı"dır.[240] Anlaşılacağı üzere, bu durumda insanın kendini gerçekleştirmesi ve onun tür olarak

---

[232] Nietzsche, a.g.e., s. 90-91.
[233] Nietzsche, 2014b, s. 54-55.
[234] Nietzsche, 2014a, s. 476.
[235] Nietzsche, a.g.e., s. 41.
[236] Nietzsche, a.g.e., s. 474.
[237] Nietzsche, a.g.e., s. 490-491.
[238] Nietzsche, a.g.e., s. 491.
[239] Nietzsche, 2005b, s. 34.
[240] Nietzsche, 2005a, s. 89.

gelişimi mümkün olmamaktadır. Öyle ki türün gelişimini sağlayabilecek insan, köle tarafından aşağı çekilmekte; diğer taraftan köle de bu insana tutunarak yaşamını sürdürebilmektedir.

Bununla birlikte sürü ahlakı içinde, soylu insan ile hasetçinin; fark yaratabilecek güçlü bireyler ile zayıf insanların eşitlenebilmesi, yine sürü ya da topluluk tarafından üretilen yapay bir mekanizma olarak vicdan ile sağlanmaktadır. Nitekim vicdan, her bireyde içsel olarak ortaya çıkan -güç istencini baskılayan- yapay bir ses olarak, insanı, sürünün ürettiği "iyi ve kötü" sınırları içinde tutmayı sağlamaktadır.

2.2.3. Vicdan

Nietzsche, sürüyü bir arada tutan mekanizma olarak vicdanı, insan türünün gelişiminin önünü kesen bir başka décadence aracı olarak görmektedir. Nietzsche'ye göre vicdan, bir çeşit hukuki yükümlülükten doğmaktadır. Bu yükümlülüğün temelinde ise efendi-köle ilişkisi yer almaktadır. Efendi, fizyolojik olarak güçlü olan insan tipidir. Güç istenci ile kendinden zayıf olanlar üzerinde tahakküm kurmaktadır. Bu tahakküm, güçsüzlerin efendinin hizmetine girmesini içermektedir. Nietzsche tarafından efendi ile köle arasındaki bu ilişki alacaklı ve borçlu arasındaki münasebet üzerinden izah edilir. Buna göre, borcu olan köle ile alacaklı efendi arasında bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşme ile alacaklı, onun üzerinde güç sahibi olma hakkını edinmektedir ki bu hak, borçlunun ya da kölenin bedeni üstünde tahakküm kurmasına kadar varabilmektedir.[241] Başka bir deyişle Nietzsche'ye göre ödetme süreci, alacaklı olanın zulmetme hususunda buyurabilmesi ve hak sahibi olması anlamına gelmektedir.[242] Borçlu olan köle, sözleşmede yer alan vaadini yerine getiremezse, sözünü tutamazsa efendi onu acı yoluyla cezalandırmaktadır. Borcu olduğunu hatırlaması gerektiği, aksi durumda,

[241] Nietzsche, 2015a, s. 80.
[242] Nietzsche, a.g.e., s. 81.

ödeyemediği takdirde yaşayacağı acı kölede bir bellek oluşturmaktadır. Böylece köle ne zaman efendinin çıkarı ile örtüşmese, karşılığında aldığı ceza ve yaşadığı acı bellek aracılığıyla biriktirilmektedir.

Bu nedenle kölede efendiye karşı gerek acı gerekse de güçsüzlük kaynaklı bir hınç duygusu oluşur. Bu duyguyla hareket eden köle yığını ya da sürü, sonunda kurnazlığa yönelir[243] ve efendinin güç isteminden kaçınmanın yolunu arar. Efendinin yaşama evet diyen doğal "iyi ve kötü" değerlerine karşı köleler, yaşama hayır diyen "iyi ve kötü" değerlerini üretirler. Efendinin yaşam prensibi "ben iyiyim, öyleyse sen kötüsün" üzerine kuruluyken, kölenin yaşam formülasyonu "sen kötüsün, öyleyse ben iyiyim." üzerine inşa edilmiştir[244]: "Her soylu ahlak, kendine zafer kazanmış bir biçimde "evet" demekten gelişirken, köle ahlakı daha başında "dışta" olana, "farklı"ya "kendi olmayan"a "hayır" der: Bu Hayır, onun eylemidir. Bu değer koyan bakışın tersine dönmesi."[245]

Başka bir deyişle, efendi, varoluşu için kendinden yola çıkmakta ve varolma gücünü yine kendi "iyi"sinden almaktayken; köleler kendi varoluşu için bir dış koşulu zorunlu kılmaktadırlar. Nitekim köle, ancak efendinin kötüsüne karşı iyi olabilmektedir. Köle için kötü olan efendide güç istenci ile ortaya konulan fizyolojik yaşamdır. Ancak bu düşmanlık üzerinden kendi varlığını ortaya koyabilen güçsüz insan tipi bedeni bir utanç aracı olarak ele alır. Kendi iyisini, beden ve fizyolojik yaşamın ötesine taşır. Güç istenci ile devinen doğal yaşamda güçsüz kalan sürü, kendi varoluşunu gerekçelendirebilmek ya da efendiye karşı yaşamını sürdürebilmek için yüce bir değer, bir Tanrı ideali yaratır.[246]

Köle ya da sürü insanın yaşama sırtını dönen bu utanç hissi, zamanla suçluluk duygusuna dönüşür. Bu suçluluk duygusu, güçsüz insan tipinin yüce değeri olan

[243] Nietzsche, a.g.e., s. 53.
[244] Deleuze, 2016a, s. 150-151.
[245] Nietzsche, a.g.e., s. 51.
[246] Nietzsche, a.g.e., s. 106.

Tanrı'ya yüklenir. Böylece utanç ve suçluluk hissi, Tanrı'ya karşı duyulur. İşte bu suçlu olma halinin içselleştirilmesi vicdan azabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, sürünün ortaya koyduğu "iyi ve kötü", insanın fizyolojisine sırtını dönmesine ve dahası fizyolojik bir yöne sahip olduğu için içsel bir suçluluk hissiyle vicdan azabı çekmesine neden olmaktadır: "Dış düşmanlardan ve dirençlerden yoksun insan, zorla törelerin ezici darlığının ve düzenliliğinin mengenesine sıkıştı; sabırsızca, parçalanmış, izlenmiş, kemirilmiş, ürkütülmüş, hırpalanmış 'evcilleştirilmeye' çalışıldıkça kafesinin çubuklarına vura vura kendini yaralayan, vahşiliğe duyduğu sıla özlemiyle kendini yiyip bitirmiş bu mahrum hayvan … kara vicdanın yaratıcısı oluverdi."[247]

Bu süreci şu şekilde özetleyebiliriz: Güç istenci aracılığıyla efendiler, istenci zayıf insanları tahakkümü altına almakta ve köleleştirmektedir. Bu köle yığını, efendinin isteklerini gerçekleştirebilmek için vardır. Efendi, bunun devamlılığını sağlamak için kölelerin bir arada düzenli yaşayabilmesine ihtiyaç duyar ve bunun aksinde davranan köleleri cezalandırır. Bu sürecin sonunda, güç istencinden oluşan ilk ve doğal benliğimizin yanında, *özgeci bir toplumsallığın bireyde zorla içselleştirilmiş hâli* olarak ikinci bir benlik, vicdan ortaya çıkmaktadır.[248] Bu bakımdan vicdan, kölelerin efendiye hizmet sunabilmek için -ceza ve acı yoluyla- kendi içlerinde düzenli yaşamalarının sağlanabilmesi amacından doğmuştur. Başka bir deyişle, insanın doğal halinde vicdanlı olduğundan söz etmek mümkün değildir, nitekim bu duygunun insana zorla kazandırılmasının kökeninde bu efendi-köle ilişkisi yatmaktadır.[249]

Özgeci toplum, güçsüz insanların çoğunluk olduğu ve hınç duygusunun keskin bir biçimde hissedildiği yerdir. Burada alacaklı ve borçlu ilişkisi tersine dönmüştür. Artık toplumda alacaklı olanlar güçsüzler/köleler/sürü, borçlu olansa istisnai sayıdaki güçlüler/efendi istemlilerdir. Öyle ki şahıs, topluluk içinde sürünün "yararlar"ından istifade etmeyerek toplumun bir üyesi olmaktan vazgeçip topluluk dışına çıkarsa bütün

[247] Nietzsche, a.g.e., s. 100-101.
[248] Bravo, a.g.e., s. 104.
[249] Bravo, a.g.e., s. 104.

bir toplum ona karşı alacaklı durumuna gelecektir. Böylece bütüne uyum sağlayamayan "ben" hem toplumdan istifade eden hem de ona düşman olan suçlu durumuna düşecektir ve burada, Nietzsche'ye göre topluluğun gazabı ya da "ceza" olgusu açığa çıkacaktır.[250] Bu hınç ve intikam kaynaklı ceza, "ben"i acı aracılığıyla "biz"in bir parçasına dönüştürmektedir. Böylece "biz", toplum, halk, yığın ya da sürü, -efendiden tarafından verilmiş olan- acı vasıtasıyla güçlü bir hafıza oluşturmakta, belleğin acıyı duyumsadığında edindiği bu korku hissi ve kaçınma dürtüsü karşımıza vicdan olarak çıkmaktadır.

Bu şekilde yapay bir biçimde ortaya çıkarılan vicdan, "ben"in değil ancak sürünün parçası olan bireyin temelde topluluğun kanunlarına uyum sağlama hususunda direktif veren iç sesidir ve bu yapay ses, yaşamın karşısında kökenini öte dünyadan alan, yığınlara hitap eden kendi iyi ve kötüsüne sahiptir.[251] Nietzsche, ahlaklılığın toplum üzerinde vicdan aracılığıyla oluşturduğu bu yapıyı "geleneğin ahlaklılığı"[252] olarak adlandırmaktadır. Buna göre, ahlaklı olan eylem yalnızca geleneğin[253] emrettikleri ile belirlenmektedir. Bu bağlamda ahlaklılık sürünün törelerine itaat etmekten ibarettir. Böylece emre uymayan, bağımsızlık isteyen kişi ya da "ben", topluluk nezdinde ahlaksız olarak değerlendirilmekte ve kötü kavramı; bireysel, bağımsız, keyfi olanla özdeşleştirilmektedir.[254] Böylece geleneğin ahlaklılığında iyi, sürünün değerleriyle uyumlu olanı imlemektedir. Bu bağlamda ahlak, kişinin birey olmasına karşı gelmekte ve yalnızca kurallara uymasını istemektedir[255]; öyle ki bu kurallar doğal olan her şeyi kendisine indirgemiştir. Böylece geleneksel ahlaklılığın tahakkümü altında özgünlük ortadan kaldırılmış ve tür içinde farklılık yaratabilecek

---

[250] Nietzsche, a.g.e., s. 87.

[251] Nietzsche, 2014a, s. 121-122.

[252] Sittlichkeit der Sitte teriminin dilimizde çeşitli çevirileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: gelenekler ahlaklılığı (Nietzsche, 2014a), görenek ahlakı (Friedrich Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, çev. Zeynep Alangoya, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011b), törelerin töreliliği (Nietzsche, 2015a), gelenek ahlakı (Nietzsche, 2017) şeklinde sıralanabilir.

[253] Gelenek, kısaca, sürüyü bir arada tutan, insan eliyle yapay biçimde icat edilen iyi ve kötünün ürettiği yozlaşmış değerlerdir.

[254] Nietzsche, 2017, s. 19.

[255] Nietzsche, a.g.e., s. 20.

insanların ufku karartılmıştır.[256] Başka bir deyişle kaynağı insan tarafından kurgulanan öteki dünyaya dayanan iyi ve kötüden oluşan vicdan, bütün doğal süreçleri ahlaklılığa indirgeyerek türün ilerlemesinin önünde engel teşkil etmektedir; ahlaklılık istenci ortadan kaldırmakta ya da onu etkisiz hale getirmekte ve bu etkisini ya da nüfuzunu ceza ve ödül sistemi üzerinden gerçekleştirmektedir.[257]

Keith Ansell Pearson, bu süreci şu şekilde özetlemektedir:

> "Vaatlerde bulunabilen bir hayvan yaratma görevi, insanın "düzenli, hesaplanabilir ve tek tip" kılındığı bir "hazırlık görevi" gerektirir. Bu "hazırlık görevi" ise, "görenek ahlâkı" tarafından yerine getirilen bir görev olup, insan denen hayvanın disipline edilmesine tekabül eder. İnsanda bellek ve sorumluluk duygusu geliştiren şey görenek ahlâkıdır. İnsan denen hayvanın ahlâki bir faile veya politik bir hayvana dönüşecek şekilde disipline edilmesi, hafif toplumsal denetim yöntemleri aracılığıyla değil, geleneksel ahlâkla bağlantılı sert ve acımasız disiplin ve ceza uygulamalarıyla gerçekleşir."[258]

Bununla birlikte cezanın bir yasa olarak sertliği ise topluluğun gücü ile ters orantılıdır; toplum ya da alacaklı kuvvetlendikçe ve böylece insanileştikçe yasalarda ya da tahammül etmede yumuşaklığa gidilmektedir ve bu, görmezden gelme hali, Nietzsche'de "merhamet" olarak adlandırılmaktadır.[259] Merhamet, hâlihazırda istenç açısından geçerli bir zemine sahip olmayan -topluluğun ya da alacaklının- hınç duygusunun, intikam hissinin kısa bir süreliğine göz ardı edilmesiyle elde edilen sahte bir adalet ilkesinin sonucudur.

Öte yandan köle topluluğunun en somut hali olarak Hıristiyanlık, merhamet ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim Hıristiyanlık ve kölenin özgeci toplumu karşılıklı olarak birbirini beslemiştir ve bu bağlamda Hıristiyanlık vicdan aracılığıyla, "ben"i alt etmek isteyen bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Bencilliğin karşısında vicdanın bu görünümü "merhamet"tir. Bu bakımdan Hıristiyanlık, yaşamı güçsüzleştiren, -acının

[256] Nietzsche, a.g.e., s. 21.
[257] Nietzsche, 2014a, s. 122.
[258] Ansell-Pearson, 2011, s. 171-172.
[259] Nietzsche, 2015a, s. 88.

yansıtılması olarak- merhametin dinidir.[260] Bu bağlamda sağlıksız Hıristiyan merhameti[261], Tanrı'nın merhameti üzerinden, yaşama yumuşak bir hayır deyiştir. Nitekim Tanrı'nın merhameti, "ben"i kurnazca vaatlerle, yumuşak bir dille "biz" içinde tutmayı amaçlamaktadır. İnsanın kendi fizyolojisinden utanç duyması bu açıdan önemlidir. Böylece insan, kendinden uzaklaştıkça Tanrı'nın merhameti ya da sürünün düzeni altına girecektir. Ne zaman yaşamsal yönü sürü değerinin önüne geçecek olsa, bu fizyolojik gelişime karşı birey, kendini sorumlu hissedecek ve vicdan azabı çekecektir. Nitekim Hıristiyanlık aracılığıyla insan, kendinde sürekli suçluluk duygusu taşıyan, içinde vicdanı barındıran birine dönüşmüştür.[262]

Hıristiyanlığın vicdan ve merhamet aracılığıyla sürüyü bir arada tutan ve insanın fizyolojik yaşantısının karşısında yer alan "iyi ve kötü" değerleri ise bir sonuç olarak nihilizm ile neticelenmektedir. Öyle ki nihilizm, bu yüce değerlerin içinde hapsolan bireyin bir sonuç olarak edindiği tavır, dönemin Avrupa'sının içinde bulunduğu ruh halidir. Nitekim fizyolojik olarak zayıf olan ve yok olması gereken güçsüz insanlar, güç istencinin getirdiği yaşamsal mücadeleden, kendi ürettikleri iyi ve kötü değerlerine boyun eğerek korunmaktadır. Bu nedenle sürünün ya da kölenin Tanrı'sı yaşamın, güç istencinin, değişimin ve gelişimin karşısında ve "üstünde" konumlandırılır. "İyi ve kötü", mücadeleden kaçan, boyun eğen, bitkin, tembel ve zayıf insanın varoluşunu sürdürebilmesi için bir dayanak haline gelir. İşte ahlaklılığın yarattığı bu içsel ve toplumsal çöküşün neticesi nihilizmdir.

2.2.4. Nihilizm ve Ahlaklılık İlişkisi

[260] Nietzsche, 2014b, s. 12-13.
[261] Nietzsche, a.g.e., s. 13-14.
[262] Ansell-Pearson, 2011, s. 171.

Nietzsche'ye göre vicdan yüzünden doğada ilk kez kendinden utanan bir tür yaratılmıştır.[263] İnsanın vicdan aracılığıyla "iyi" ya da "sürü değerleri" karşısında kendi fizyolojik yönüne sırtını dönmesi, doğanın bir parçası olması bağlamında sahip olduğu canlılık niteliğini askıya alması ve neticede kendi varoluşunu aşağılaması bir sonuç olarak nihilizmi doğurmuştur.

Nihilizm, bu bağlamda, insanın bir başkasına duyduğu merhametin ve kendisine karşı hissettiği tiksintinin sonucudur. Nietzsche insanın kendisi dışındakine duyduğu merhamet ve kendisine karşı hissettiği tiksinti arasındaki ilişkiden doğan nihilizmi şu şekilde ifade etmektedir:

> "Korkulması gereken, herhangi bir uğursuzluktan daha vahim olan, insanda duyulan büyük korku değil de, büyük tiksintidir; aynı zamanda büyük acıma. Eğer bir gün bu ikisi birleşseydi, kaçınılmaz olarak en tehlikeli canavarlardan birini doğururlardı: İnsanın 'son isteme'si, hiçliği, hiççiliği istemesi ve gerçekten de öyle oldu: Yalnızca burnuyla değil de gözüyle, kulağıyla koklayabilenler için, koku bugün gittiği her yerde yayılmıştır, tımarhanelerin ve hastanelerin kokusu gibi – tabiidir ki kültürel alandan, yeryüzündeki her çeşit Avrupa'dan söz ediyorum."[264]

Böylece Nietzsche, nihilizmi, zamanın Avrupası'nın yaşadığı ahlaki çöküşün bir sonucu olarak görmektedir. Nitekim insan, vicdan adı verilen bu yapay iç ses aracılığıyla baskı altına alınmış ve her birey, sürünün üyesi olarak "iyi ve kötü" sınırları içinde tek tipleştirilmiş ya da eşitlenmiştir. Nihayetinde bu décadent vaziyet, bir bütün olarak nihilizm ile neticelenmiştir. Bu hususta Nietzsche şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Avrupa insanının küçülüp de birbirine eşit duruma getirilmesi, karşımızdaki en büyük tehlikeyi oluşturuyor; çünkü görünüşü bıkkınlık veriyor bize. Bugün daha büyük olmak isteyen hiçbir şey görmüyoruz; kuşkulanıyoruz, her şey hep aşağıya, daha aşağıya gidiyor, daha ince daha safdil, daha kurnaz, daha rahat, sıradan daha eşit olana doğru, daha Çinli, daha Hıristiyan – kuşku yok, insan hep 'daha iyiye' gidiyor… İşte Avrupa'nın yazgısı burada yatıyor – insandan korkuyla birlikte ona

---

[263] Bravo, 2020, s. 31.
[264] Nietzsche, 2015a, s. 141-142.

> olan sevgimizi de yitiriyoruz; ona olan derin saygımızı, umudumuzu, onu istememizi; insanın görünüşü şimdi bize bıkkınlık veriyor. – Bugün Hiççilik (Nihilizm) bu değil de nedir?..”[265]

Görüldüğü üzere, demokratik rahatlık, yani kişinin eşitlikten ya da sıradanlaşmadan şikayetçi olmaması, sürünün ortak değerleri altında yaşamaya boyun eğmesi ve bunu aşabilecek güç istencini ortaya koyamamasının neticesi olarak nihilizm, *ben* olarak insanın fizyolojik ve evrimsel duraksamasını ortaya koymaktadır. Öyle ki nihilizm, *daha büyük olmak istemeyen*in ruh halini bize göstermektedir. Başka bir deyişle, artık insan, sürü değerleri altında, vicdan gibi bir yapay mekanizma ile bir diğerinin varoluşunu düşünerek ve dahası, bir diğeri gibi yaşayarak hayatını idame ettirmeye razı edilmiştir. Bu bağlamda, *vicdanlı insan*, ruhu yorgun insandır ve bu bitkinlik hali, nihilizmdir.[266] Bu koşullar altında, insan türünü ileri taşıyabilecek bireylerin yetişmesi mümkün değildir. Dahası, herkesin tek tipleştirildiği düzende, türün gelişimine faydada bulunabilecek bir farklılıktan bile söz edilemez olmuştur.

Öte yandan, Nietzsche, toplumdaki décadent çöküşün bireyde yarattığı ruhsal bir netice olarak nihilizmi iki yönüyle ele almaktadır:

> “Nihilizm. Belirsizdir:
>
> A) Nihilizm, tinin artan gücünün işareti olarak: aktif nihilizm.
>
> B) Nihilizm, tinin gücünün azalması ve gerilemesi olarak: pasif nihilizm.”[267]

Nietzsche’ye göre pasif nihilizm, yukarıda sözünü ettiğimiz, saldırmayan, bitkin, güçsüz tinin zayıflığının işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.[268] Başka bir deyişle, pasif nihilizm, hedefsizliğin ve décadence değerlerin bir kabullenişidir.[269]

Nietzsche, décadent değerlere boyun eğildiği bu süreçte insan türünün gelişiminin önünün kesildiğini savunmaktadır. Bu dönemde kabul edilen yüksek değerler aynı zamanda yozlaşmış değerlerdir ve bunlar, yaşamsallığın, kendini

---

[265] Nietzsche, a.g.e., s. 58.
[266] Nietzsche, 2013, s. 24.
[267] Nietzsche, 2014a, s. 37.
[268] Nietzsche, a.g.e., s. 37-38.
[269] Copleston, 1998, s. 165.

gerçekleştirmenin, farklı olanın karşısında yer almaktadır. Bu süreçte insan, güç istenci zayıflamış bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamıyla, nihilizm, güç istenci ile deneyimlediğimiz fizyolojik yaşamın yadsınmasıdır. Bu yadsıma ya da nihilist tutum, varolmamanın varolmaya tercih edildiği, bir çeşit fizyolojik çöküşün sonucudur.[270] Artık insan, kendi varoluşu için değil, başkasının varoluşu için vardır. Başka bir deyişle insan, bu fedakar ve özgeci tutumuyla, diğeri için bir amaç olmuştur.[271]

Güç istencini açığa çıkaramayan bitkin, boyun eğmiş, özgeci insan tipi, Nietzsche'de yozlaşma tanımının tam karşılığıdır. Öyle ki yozlaşma, bir hayvanın, türün ya da bireyin içgüdülerini kaybetmesi, kendine zararlı olanı tercih etmesi ve bunu kabullenmesidir.[272] Burada bireyin kendisine zararlı olan décadent unsurlar, türün geleceği için de sakıncalıdır. Yine, bu yüce değerler, bireyi ne kadar olumsuz etkilemekteyse sürü topluluğunu da bir o kadar var etmektedir. Nietzsche, dönemin Avrupa'sının bu décadent değerlerin ve neticede -pasif- nihilizmin etkisi altında olduğunu dile getirmektedir.

Diğer taraftan, Avrupa'nın içinde bulunduğu bu durum kalıcı değildir. Bu yozlaşmış toplumda sürünün bir üyesi olarak var olabilen insan, içinde bulunduğu vaziyetten kurtulacaktır. Nitekim insan, bu "pasif" durumda bile daha güçlü ve daha talepkâr hale gelmeyi başarabilecek ve böylece yaşamsal yönünü ortaya koyabilecektir.[273] Dahası, insanın güç istencini açığa çıkarabilmesinin önkoşulu, bu bitkinlik halinin verdiği uyarıda yatmaktadır. Öyle ki "pasif" durumdaki bitkin insan, ne zaman gücün artışını kendinde duyumsasa vicdanı aracılığıyla bağlı olduğu sürüye karşı sorumluluk duygusunun zarar gördüğünü hissederek keyifsizlik duygusunu deneyimlemektedir. Şayet insanın bu keyifsizlik direnci giderek artarsa, birey sürüye -

[270] Nietzsche, 2014a, s. 46.
[271] Nietzsche, a.g.e., s. 199.
[272] Nietzsche, 2014b, s. 12.
[273] Nietzsche, 2014a, s. 396-397.

belki de gücünün artışını topluma karşı bir sorumsuzluk olarak hissederek daha kuvvetli bir biçimde- bağlanmaktadır. Öte yandan, bu keyifsizlik direncine karşı bir direnç gösterirse, bu içsel eylem, güç istencini açığa çıkarmasına olanak tanıyacaktır.[274] İşte, bireyin içinde bulunduğu durumu kabullenen, boyun eğen, koşulları değiştirme gayreti göstermeyen tembel, bitkin ve keyifsiz tavrına karşı yine kendi içinde gerçekleştirdiği ve onu yapay düzenden yaşamsal, doğal düzene yeniden kavuşturacak bu tepki, karşımıza aktif nihilizm olarak çıkmaktadır. Tam da bu bağlamda, aktif nihilizm, gücün keşfedilişi ve böylece artışı anlamına gelmektedir. Aktif nihilist insan tipi, türün devamlılığı, gelişimi ve geleceği açısından ilk önkoşuldur.

[274] Nietzsche, a.g.e., s. 447-448.

2.3. Fizyolojik Olarak İnsan: İnsan Türünün Geleceği

İnsan türünün geleceği söz konusu olduğunda Nietzsche, insanın tür olarak gelişiminin mümkün olabilmesi için nihilizme yol açan décadence unsurların karşısında yüksek güç istencine sahip insan tipine ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedir. Nietzsche için décadence karşısında türün gelişimini ve dolayısıyla geleceğini temin edecek olan bu insandır.

Fizyolojik açıdan yaşamı sahiplenen, evet diyen insan, Nietzsche'de, aynı zamanda onun üzerinde egemenlik kuran, kendi "iyi ve kötü"sünü yaşamdan çıkarabilmeyi başarandır. Böylece bu insan tipi, çeşitli değer yargılarıyla başka dünyalar, idealler, hakikatler kurgulamaya ihtiyaç duymamakta ve yaşamı olduğu gibi kabullenmektedir. Böylesi insan tipi, ilk olarak sürüden ayrılarak, mevcut yozlaşmış değerlere boğun eğmemekte ve dahası bunları ortadan kaldırmaya girişmektedir. Bu açıdan bu insan tipi aktif nihilist olarak adlandırılabilir. Aktif nihilist insanlar, bir kez décadence unsurları ortadan kaldırdığında, hedefsiz, amaçsız kalan nihilist zemini inşa etme görevi ise yine güç istencine sahip, fizyolojik açıdan yaşamı evetleyen başka bir tür olan üstinsana düşmektedir. Aşağıda sırasıyla, türün devamlılığını sağlayabilecek olan bu iki insan tipine temas edilmektedir.

2.3.1. Aktif Nihilist İnsan

Nietzsche, yaşamın karşısına konumlandırılan sürü ahlakı içinde yapay ve köhne değerlere karşı mücadele veren bir insan tipi olarak aktif nihilist insandan söz etmektedir. Bu insan tipi, Nietzsche'ye göre, türün devamlılığı için yaşam karşıtı décadence unsurlarla yüzleşmektedir. Nietzsche, bu aktif nihilist insanı, kendi değerini -

kaynağını yaşamdan alarak- kendi yaratan, diğerlerini kendinden ya da “ben”den yola çıkarak değerlendiren egemen insan olarak tasvir etmektedir.[275] Bu bağlamda aktif nihilist, sıradan insanlardan oluşan sürünün doğru ve iyi saydığına boyun eğmeyen ve aksine ona karşı “harekete geçen” ve bu hususta tüm cesaretini ve sertliğini korumayı başaran insandır.[276]

Bu hususta Nietzsche güç istencinin şiddetine göre oluşturulan bir rütbe düzeninden bahsetmekte ve değerleri yeniden değerlendiren insanın ait olduğu, bulunması gereken konumu araştırmaktadır. Bu doğrultuda Nietzsche, insanın varoluşunu sürdürebilmesi için rütbenin gereklilikleri arasında savaş, tehlike ve egemenliği ön plana çıkarmaktadır.[277] Nietzsche’nin bu kavramları öne çıkarmasının sebebinin yozlaşmış değerlerle mücadeleyi vurgulamak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Nietzsche décadence değerlere ve nihilist tavra yönelik, karşı bir değer üretebilmenin yolunu onunla yüzleşebilmekte bulmaktadır:

> “Sertliğiniz şimşek gibi çakmak, kesmek ve deşmek istemiyorsa: günün birinde benimle birlikte nasıl – yaratacaksınız? Çünkü yaratanlar serttir. Ellerinizi balmumuna[278] basar gibi binlerce yılın üzerine basmayı, mutluluk olarak görmelisiniz – bin yıllık istemin üzerine madenin üzerine kazır gibi kazımayı, mutluluk olarak görmelisiniz – madenden daha sert, madenden daha asil. En asil olandır yalnızca bütünüyle sert olan. Bu yeni levhayı koyuyorum üzerinize; ey kardeşlerim: Sert olun! –”[279]

Bu sürecin içeriği, Nietzsche’ye göre, ahlaklılıktan ayrılmak -eşdeyişle eşitlikçi sürü ahlakından kopmak- ve insanın mevcut durumundan daha yüce bir tür[280]e dönüşümünün yolunu açarak[281]; üstinsana giden köprüde sosyal ve siyasi hayvanlar

---

[275] Nietzsche, 2015a, s. 75.
[276] Nietzsche, 2014a, s. 309-310.
[277] Nietzsche, a.g.e., s. 543.
[278] Nietzsche’nin burada balmumu ile kastettiği mevcudiyetini binlerce yıldır muhafaza etmiş olan yozlaşmış ideallerdir. Bu hususta Nietzsche, benzer bir biçimde, filozofların binlerce yıldır kavram-mumyacılığı yaptığını dile getirmektedir. Nietzsche, 2005a, s. 25.
[279] Nietzsche, 2015b, s. 217-218.
[280] Bu tür, bir sonraki bölümde göreceğimiz üstinsan bilincine ulaşanlardan oluşmaktadır.
[281] Nietzsche, 2014a, s. 544.

olarak insanın alt edilmesidir.[282] Bu doğrultuda Nietzsche, ancak bir araya gelerek bir sürü halinde egemenlik kurabilen yığınlara karşı onlardan daha üstün olan insanların savaş açması gerektiğini ifade etmektedir.[283] Söz konusu savaşımın içeriği, yozlaşmış türün ve onun ahlaklılığının ortadan kaldırılmasından oluşmakta; mücadelenin amacıysa üstinsana giden yolu açabilmek için dünyada egemenliğin sağlanması[284], yeryüzünde üstinsanı olanaklı kılacak bir düzenin hakim olmasıdır.[285] Nietzsche, türü ileri taşıyabilecek insanlara yol açabilmek için yaşam mücadelesinde başarısız olan yığınların ortadan kaldırılması gerektiğini şu sözlerle savunmaktadır:

> "Soy kuramı açısından yargılanan bireyselleşme, birinin sürekli olarak ikiye bölündüğünü ve ayıca evrimi ileri götüren insanların sürekli olarak öldüğünü göstermektedir: bundan kat kat fazlası her an yok olmaktadır ("beden"). Temel fenomen: birkaç insan uğruna, onları mümkün kılabilmek için, kurban edilen sayısız bireyler.- Kendimizi aldatmayalım; halklar ve ırklar için de aynı husus geçerlidir: büyük işlemi sürdüren izole edilmiş değerli bireylerin meydana getirilmesi için "bedeni" oluştururlar."[286]

Diğer taraftan, Nietzsche, yığınlara karşı başkaldırma durumunu, benzetmeler içeren kısa bir hikayeyle tasvir etmektedir. Üç dönüşümden bahsedilen bu hikayede, tin, sırasıyla deveye, aslana ve çocuğa dönüşmektedir. Tin önce gücü ile yüzleşmesi gereken, üstesinden geldiğinde onu ilerletecek olan ağırlığı yüklenmektedir. Nietzsche, burada ağırlık ile iki bin yıllık décadent değerleri kastetmektedir. Bu ağırlığı yüklenen deve, bireyin bitkin, güç istencinin zayıf olduğu pasif nihilist aşamaya karşılık gelmektedir. Ardından tin, özgürlüğü elde etmek istediği anda bir aslana dönüşmekte ve ona ağır geleni yerle bir etmektedir. Burada aslan, içinde güç istencini bastıran direnci kıran ve décadent değerlere meydan okuyan aktif nihilisttir. Aslanın ona geleni yerle bir

---

[282] Peter Berkowitz, **Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği**, çev. Ertürk Demiral, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 221.

[283] Nietzsche, 2014a, s. 544-545.

[284] Nietzsche, a.g.e., s. 545. Diğer taraftan aktif nihilist ile üstinsan arasındaki temel ayrıma da burada rastladığımızı söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim aktif nihilistin başkaldırma eylemi yüce tür ya da üstinsana giden yolda zemini temizleme, koşulları hazırlama vazifesi görmektedir.

[285] Nietzsche, 2015b, s. 9.

[286] Nietzsche, 2014a, s. 432.

etmesinden ya da aktif nihilistin yüce değerlere meydan okumasından sonra sıra yeni değerler yaratmaya gelir. Burada, tin, yeni bir başlangıcı ifade eden bir çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlangıç ya da "iyi ve kötü"nün ötesinde yeni değerler yaratmak ise üstinsanın yapabileceği bir şeydir.[287]

Nietzsche burada, insanın yüklendiği ağırlıklar ya da kadim ve décadence değerlerle hesaplaşması ölçüsünde -Dionyssosçu dünyada tutarlı sayılır şekilde- gelişme göstereceğine yönelik evrimsel bir düşünceyi savunmaktadır. Her şeyden önce bu yüzleşme, aktif nihilist insanın vazifesidir. Bu hesaplaşmanın veya savaşımın en önemli sonucu daha yüce ya da üstinsana giden yolun açılması olsa da, diğer taraftan, mücadelenin içeriği de önem arz etmektedir. Öyle ki bu savaşta en az başkaldıran aktif nihilist insanlar kadar sürü ya da topluluk da önemlidir. Nitekim başkaldırma için başkaldırılanı temsil eden sürü, ilerleme sürecinin aktif nihilist tiple birlikte iki ayrı yönünü teşkil etmektedir. Başka bir deyişle, Nietzsche'nin Hıristiyanlık ile başladığını belirttiği evrensel ıstırap çağı[288] ya da değerini yitiren unsurlarla dolu sürü topluluğu -kendisine- başkaldıranın önkoşulunu oluşturmaktadır, ne de olsa, başkaldıran aktif nihilist de bu topluluğa aittir: "… tüm insanlar, özellikle de en sağlıklılar, yaşamlarının belirli dönemlerinde hastadırlar — büyük duygular, gücün, aşkın, intikamın tutkuları, beraberinde derin rahatsızlıklar getirir. … neredeyse her insan, hayatının yansında dekadandır."[289]

Aktif nihilistin aynı topluluktan çıkışı ya da sürünün kendi içinden karşıtını ortaya koyması, Nietzsche'ye göre, başlı başına toplumun başarısı olarak görülebilir. Nitekim türün önünü kesen ve dolayısıyla karşı reaksiyonu ortaya çıkaran kurallar bizzat bu çoğunluk tarafından meydana getirilmiştir. Bu hususta Nietzsche, onun güç arzusu, değişim gibi en kuvvetli ve tehlikeli tutkularının -sürü tarafından- kökten yasaklandığını, bu katı kuralın en güçlü ya da türü ilerletebilecek insanların ortaya

[287] Nietzsche, 2015b, s. 19-21.
[288] Nietzsche, 2014a, s. 544-545.
[289] Nietzsche, a.g.e., s. 546.

çıkışını engellediğini dile getirmekte; ancak konulan yasağın, bu tutkuların geçici görünümleri aracılığıyla karşıt bir kuvveti dirilttiğini savunmaktadır.[290] Bu bağlamda sürünün üyeleri ya da insanlığın büyük bir kısmı yaşamayı hak etmese de, trajik olarak, daha yüce insanlar için varolmakta, türün gelişimine giden yolda büyük insanlara karşı bu bağlamda bir talihsizlik olarak ortaya çıkmaktadırlar.[291]

2.3.2. Üstinsan

Aktif nihilist insanların, daha yüce bir türe yol açma hedefi, Nietzsche'de üstinsan kavramıyla hayat bulmaktadır. Bu doğrultuda Nietzsche, başkaldırma yoluyla yozlaşmış değerlere karşı mücadele edildikten sonra sıranın yeni değerler üretmeye ya da inşa etmeye geldiğini dile getirmekte ve bunu üstinsan ile mümkün kılmaktadır: "İşte şimdi insan geleceğinin dağı doğum sancıları çekiyor. Tanrı öldü: şimdi biz istiyoruz ki, –Üstinsan yaşasın."[292] Eşdeyişle bu durum, Tanrı'nın yerini yüce bir tür olarak üstinsanın; ahlaklılığın yerini istencin almasıdır.[293] Bu doğrultuda Tanrı'nın ölümü, üstinsanın yaşamasının önkoşuludur.[294] Nietzsche bu süreci, insan türünün bilincinin en yüksek aşamaya yükselmesi olarak ifade etmekte[295] ve üstinsanın ortaya çıkışını şu şekilde izah etmektedir:

> "İnsanın ve insanlığın tüketimi gittikçe daha ekonomik hale geldiğinden ve menfaatler ve hizmetler "makinesi" gittikçe daha karmaşık bir biçimde entegre edildiğinden, bir karşı hareketin kaçınılmaz olduğunu gösterme ihtiyacı. Bunun insanlığın lüks bir fazlalığının gizlenmesi olarak tanımlıyorum: daha güçlü, ortalama insanınınkinden farklı koşullar altında meydana gelen ve kendini koruyan daha yüce

---

[290] Nietzsche, a.g.e., s. 552.
[291] Nietzsche, a.g.e., s. 554.
[292] Nietzsche, 2015b, s. 290.
[293] Nietzsche, 2014a, s. 558.
[294] Nietzsche, 2015b, s. 73; 290.
[295] Nietzsche, 2014a, s. 646.

bir türü gün ışığına çıkartmayı amaçlar. Bu tür için benim anlayışım, benim kullandığım metafor, bilindiği gibi, "insanüstü insan (overman)"dır."[296]

Görüldüğü üzere, Nietzsche, üstinsanın ortaya çıkışının sürü ve yüce insanlar arasındaki karşıtlıktan dolayı zorunlulukla gerçekleştiğini belirtmektedir. Öyle ki sürü, güç istenci düşük dereceli insanların toplamından oluşan bir mekanizma gibi çalışmakta ve insan türünün geleceğini tehdit eden bu durum, kendi içinde karşıtını doğurmaktadır ve bu olağanüstü süreç yeni bir amaca -üstinsanın ortaya çıkmasına- aracılık etmektedir.[297] Nietzsche bu durumu, bir çağın her iki yönüyle birlikte ele alınması gerektiği üzerinde durarak izah etmekte; insanın -tür olarak- ilerlemesinin bu iki yönünün de gelişimine bağlı olduğunu ve böylece anti teziyle ya da zıtlıklar arasındaki gerilimle, "sentetik" ya da üstinsanın, tek bir düz çizgi üzerinde son amaç olarak değil ancak bengi dönüş ile dönem dönem yitirilip yeniden elde edildiğini savunmaktadır. Nitekim güç istencinin kendi içindeki sonsuz süreci bengi dönüş ile gerçekleşmektedir. Kökeninde zamanın doğası bulunan bu öğreti, temelde, hem iyi ve kötü -başka bir deyişle ahlaklılığın kendisini- hem de yaratıcı güç istencini bütün halinde ortaya koymaktadır.[298] Yaratıcı ya da güçlü insan tipiyle, zayıf insanların karşıtlığından oluşan bu *bütün*, yaşamda kendini sonsuz sayıda tekerrür ettirmektedir. Bu hususta Nietzsche dünyanın, dairesel olarak kendini sonsuz kez, *in infinitum* tekrarladığını dile getirmektedir.[299] Başka bir deyişle, o, "*... olur ve geçip gider, ama asla olmaya başlamamıştır ve asla geçip gitmeyi bırakmayacaktır…*"[300]

Nietzsche, güç istencinin birbiriyle etkileşimde bulunan bu iki zıt yönünü bir bütün olarak barındıran yaşamı Dionysian dünya olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda Dionyssos, Nietzsche'de, yaşamın hem onaylayıcı hem de yadsıyıcı yönünü temsil eden

296 Nietzsche, a.g.e., s. 550.
297 Nietzsche, a.g.e., s. 550-551.
298 Ansell-Pearson, 2011, s. 143.
299 Nietzsche, 2014a, s. 650.
300 Nietzsche, a.g.e., s. 649.

kavramdır.[301] Bu bağlamda, olumlama ve yadsıma aynı zamanda yaşamın temel hareket ettiricisi olarak güç istencinin tezahürüdür[302] ve bu iki karşıt güç arasındaki Dionyssosçu etkileşim bengi dönüş öğretisini teşkil etmektedir.[303] Bu hususta Nietzsche, Herakleitos üzerinden Dionyssos ve bengi dönüş ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir:

> "Yokoluşun, yok edişin olumlanması -ki Dionysosca bir felsefenin can alıcı noktasıdır-, karşıtlıklara, savaşa ve "varlık" kavramını kökünden yadsıyarak oluşa evet deyiş: Şimdiye dek düşünülenler içinde bana en yakın olarak bunları buluyorum şüphesiz. "Bengi dönüş" öğretisi, yani sınır tanımadan, sonsuza dek her şeyin durmadan yokolup yeniden doğması …"[304]

Başka bir deyişle Dionyssosçu dünya, yaşamın kendisi olarak sonsuz kez tekrar tekrar yok olacak ve doğacaktır.[305] Diğer taraftan Nietzsche'nin, güçlü ve zayıf arasındaki etkileşimi ortaya koyan bu sonsuz süreçte insan türünün gidişatını aydınlatmaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu sonsuz döngüde toplumlarda üstinsan ortaya çıkmış ve yine ortadan kalkmıştır. Nietzsche, buna örnek olarak Antikçağ ve Rönesans insan tiplerini göstermekte ve onların henüz tekrar elde edilemediğini belirtmektedir.[306]

Bununla birlikte Nietzsche, bu döngüsel işleyişte "amor fati" (kader sevgisi) adını verdiği bir tavrı takınmamız gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda *amor fati*, bu döngüsel süreç ile *Dionyssosçu* tarzda bağıntı halinde olmak[307], zorunlu olana katlanmak ve hatta onu sevmek demektir.[308] Dahası, *amor fati*, şeyleri, sahip oldukları

---

[301] Baykan, 2000, s. 21.
[302] Deleuze, 2016a, s. 94.
[303] Deleuze, a.g.e., s. 95.
[304] Friedrich Nietzsche, **Ecce Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur**, çev. Can Alkor, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 61-62.
[305] Nietzsche, 2014a, s. 643.
[306] Nietzsche, a.g.e., s. 558-559.
[307] Nietzsche, a.g.e., s. 635.
[308] Friedrich Nietzsche, **Ecce Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur**, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2011a, s. 47.

zorunluluk içinde güzel görmek, eşyayı güzelleştirmek anlamına gelmektedir.[309] Bu tavır, yani, yaşamı olumlamak, sıradan bir onaylama ya da kabul etmeden ziyade zorunluluğa karşı duyulan sevgidir.[310] Böylece bu döngüsel süreç içinde kadere ya da zorunluluğa duyulan sevginin, yaşamı devamlı evetleyebilme gayesi taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Neticede güç istencinden -ve onun içsel karşıtlığından- meydana gelen bu yaşam, bir kum saatinin tekrar tekrar ters çevrilmesi gibi, sayısız kez, aynı şekilde, zorunlu bir biçimde yaşanacaktır.[311] Bu durumda, bu süreci olumlamak bir tercihten ziyade mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda, Nietzsche'de üstinsana giden yol, -bengi dönüş halinde- sürü içinde rahatsızlık duyan insanların "yalnızlaşması" ya da gücü biriktirmesi ve ardından bunu bir başkaldırma ile boşaltmaları ya da enerjiyi açığa çıkarmaları ile gerçekleşmektedir. Nietzsche bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "*Bugünün yalnızları, siz aykırı düşenler, günün birinde bir halk olacaksınız: sizden, kendi kendini seçenlerden seçilmiş bir halk doğacak – ve bu halktan da Üstinsan.*"[312]

Ancak Nietzsche, bir kez daha, -üstinsana giden yolda- yalnızlık ya da izole olmak kadar sürünün de önem arz ettiğini, öyle ki asıl mühim olanın bu ikisi arasındaki mücadele olduğunu belirtmektedir.[313] Bununla birlikte Nietzsche, yalnız insanların ortaya çıkışının sebebini, yine, gelenek ya da sürü karşıtlığı üzerinden ele almaktadır. Nitekim yalnız olanların kendini göstermesi gelenek değerleri ve sürü içgüdüsü tarafından sindirilmiştir ve buna rağmen yalnız insanın gelişmesi, Nietzsche tarafından büyük bir şans olarak değerlendirilmektedir.[314] Böylece Nietzsche'de başkaldırma çatışmasına ve ardından üstinsana giden yolda bu nadir insanların yaşamlarını sürdürmesinin oldukça elzem ve değerli olduğunu ve bu oldukça zorlu koşullarda

---

[309] Friedrich Nietzsche, **The Gay Science with a Prelude in Rhymes and an Appendix of Songs**, çev. Walter Kaufmann, Vintage Books, New York, 1974, s. 223.
[310] Lawrence J. Hatab, **Nietzsche's Life Sentence Coming to Terms with Eternal Recurrence**, Routledge, New York, 2005, s. 242
[311] Nietzsche, 1974, s. 273-274.
[312] Nietzsche, 2015b, s. 72.
[313] Nietzsche, 2014a, s. 561.
[314] Nietzsche, a.g.e., s. 561-562.

yaşama tutunabilmelerinin onları üstinsana giden süreçte güçlü insanlar olarak sınıflandırabilmemize olanak tanıdığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan Nietzsche, çatışmanın ardından üstinsan meydana geldiğinde oluşabilecek atmosferi ise şu sözlerle izah etmektedir:

> "Sadece tek görevi hükmetmek olan bir efendiler ırkı değil, kendi yaşam alanı olan ve tinin en yüksek doruklarında güzellik, yiğitlik, kültür ve davranışlar için aşırı güce sahip bir ırk; kendine her türlü lüksü tanıyabilen onaylayıcı bir ırk—erdem zorunluluğu için gerek duymayacak kadar güçlü; tutumluluk ve bilgiçlik taslamaya gerek duymayacak kadar zengin; iyinin ve kötünün ötesinde; yabancı ve seçkin bitkiler için bir sera."[315]

Bu alıntıdan yola çıkarak, Nietzsche'nin üstinsan ile ilgili düşüncelerinin saf metafiziksel bir uslamlama olarak değerlendirilemeyeceğini söylemek yerinde olacaktır. Öyle ki Nietzsche, üstinsan ile herkesi tek tipleştiren değerlere (özellikle Hıristiyan değerlerine) ihtiyaç duymayan, iyinin ve kötünün ötesine geçerek kendi yasasını kendisi koyabilen ve bu bağlamda erdem gibi sürüdeki bireyi olumlayan ve bu açıdan yanılsama içeren -ya da topluluk üyelerini kandıran- zorunlu toplumsal unvanlara gereksinmeyen, yaşama sırt çevirmekten ve bu doğrultuda yasaklayıcı kurallar koymaktan ziyade onu onaylayan, entelektüel yetiye sahip bulunan, tutumluluk ve bilgiçlik gibi niteliklerle tanımlanmaya gerek duymayacak kadar kendinde üstün bilinç barındıran bir tipi tarif etmektedir. Üstinsan, bu doğrultuda, değerleri belirleyen ve -bu zamana kadar décadence kurallarla sindirilen- binlerce yılın istencini doğal olana, yaşama yönlendirebilendir[316]: "*'Üstün' olmak, isteyerek iyinin ve kötünün ötesinde durmak anlamına gelir. Sürünün anladığı anlamda ahlâkın "ötesinde" olmak demektir. Yaratıcı eylem, yeni kurallar ve yeni normlar kurduğu için kaçınılmaz olarak ahlâk yargısının ötesine geçen eylemdir ("deha"dan anladığımız şey de budur). Yaratıcı*

[315] Nietzsche, a.g.e., s. 567.
[316] Nietzsche, a.g.e., s. 615.

olmak, kişinin erkelerini anında harcaması ve eylemlerinin sonuçlarını sezinlediğinde, yapacağı şeyden caymaması demektir."[317]

Diğer taraftan Nietzsche'nin sözünü ettiği bu en yüksek tür, mükemmelliğiyle doğru orantılı olarak, nadiren ortaya çıkabilecektir. Nitekim en seçkin olan, doğası gereği ender bulunmaktadır.[318] Bu nedenle Nietzsche'ye göre ilerleme oldukça yavaş ve rastlantılarla doludur.[319] Bu süreçte üstinsana ya da en nadir türe giden yol, büyük bir yetiştirmenin sonucu olarak nesiller boyunca korunmuştur.[320] Bu korunum sonucunda, zaman zaman gerçekleşen -ve bundan sonra da mümkün olacak şekilde-; dünyanın çeşitli bölgelerinde değişik kültürlerde ortaya çıkan yüksek tip bireyler bir araya gelerek, türün çoğunluğuna nazaran bir üstinsan meydana getirmişlerdir ve bu hususta herhangi bir ırka üstünlük tanınmamış ve tanınmayacaktır.[321]

Nietzsche'nin üstinsanın birçok kez geldiği ve ortadan kalktığına yönelik tasavvuru, onun bengi dönüş öğretisini de bir kez daha açığa çıkarmaktadır. Öyle ki üstinsanlar yok olduktan sonra türün kalan kısmı "edilgince sönüp gitmek" isteyecektir[322], ta ki Dionyssosçu yaşamda tekrar güç biriktirilme evresinin ardından başkaldırılıp yeni değerlerin inşasına yeniden gelene kadar.

Böylece üstinsan tipinin, ileride, Avrupa toplumunun içinden de çıkabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Nietzsche, üstinsanın bir gün Avrupa'yı içinde bulunduğu décadent çöküşten ve nihilizmden tamamen kurtaracağını şu sözlerle dile getirmektedir:

> "… Bugün de olanaklı mı bu? Oysa, bir gün, bu çürüyen, kendi kendinden kuşkulu çağımızdan daha güçlü bir çağda gelmeli o, büyük sevgi ve nefret adamı, kurtarıcı insan, zorlayıcı gücü onu her türlü sapmadan, sapmaların ötesine geçmekten alıkoyan kişi … o, yeniden gün ışığına kavuşunca, bu hakikatin kurtuluşunu yerine

---

[317] Ansell-Pearson, 2011, s. 138.
[318] Nietzsche, 2014a, s. 613.
[319] Nietzsche, a.g.e., s. 611.
[320] Nietzsche, a.g.e., s. 614.
[321] Nietzsche, 2014b, s. 11.
[322] Gilles Deleuze, **Nietzsche**, çev. İlke Karadağ, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2016b, s. 41.

getirirken: Bugüne dek egemen olmuş idealin sürüklediği yoldan kurtaracaktır bizi. Bizi, yalnızca egemen olmuş idealden değil de, ondan çıkarak gelişmek zorunda kalan şeylerden, büyük tiksintide, hiçlik isteminden, hiççilikten de kurtaran bu geleceğin insanı, istemeyi yeniden özgürleştirip amacını yeryüzüne indiren, umudunu insana göre yeniden düzenleyen büyük kararların öğleyin çalan çanı, bu deccal ve hiççiliğe karşı olan, bu Tanrı'ya ve hiçliğe karşı zafer kazanan – gelmeli artık bir gün…"[323]

[323] Nietzsche, 2015a, s. 111-112.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DARWİN VE NİETZSCHE'NİN EVRİM VE AHLAK TASARIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Nietzsche'nin Darwin Eleştirisi

İlk iki bölümde Nietzsche ve Darwin'in evrim ve ahlak üzerine düşüncelerine paralel olarak temas ettikten sonra Nietzsche'nin Darwin'e dair eleştirilerini ele almak, iki filozofun evrim ve ahlak üzerine tasarımlarını karşılaştırabilmemiz için oldukça önemlidir. Öyle ki Nietzsche, bu yolla, kendi düşüncelerini ilk elden Darwin ile mukayese etmiştir.

Nietzsche'nin Darwin üzerine gerçekleştirdiği eleştirileri ayrıntılı bir biçimde ele alabilmek içinse öncelikle, onun Darwin üzerine okumalarına temas etmekte yarar vardır. Bu doğrultuda, Nietzsche'nin Darwin'in eserlerini doğrudan okuyup okumadığı ve genel olarak Darwin'in çalışmalarını hangi kaynaklar üzerinden ele aldığı ortaya koyulmalıdır. Bu hususta Nietzsche'nin Darwin'i doğrudan okuduğuna dair şüpheler bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim Nietzsche'nin Darwin'in eserlerinden ziyade Darwin ve onun Evrim Kuramı üzerine ikincil kaynaklardan okumalar yaptığı ve bu doğrultuda başta F. A. Lange'nin *Materyalizm Tarihi* olmak üzere Wilhelm Roux'nun *Organizmadaki Kısımların Mücadelesi*, W.H. Rolph'un *Biyolojik Problemler*, Hartmann'ın *Darwinizm'de Doğru ve Hata* eserlerini incelediği belirtilmektedir.[324] Nietzsche, bu yolla, her ne kadar Darwin'e dair ilk elden okumalar gerçekleştirmemiş olsa da döneminin Almanya'sında Darwinizm üzerine gerçekleştirilen "popüler" tartışmalara bu eserler aracılığıyla hakim olmuştur.[325]

---

[324] Charles H. Pence, "Nietzsche's Aesthetic Critique of Darwin", **History and Philosophy of the Life Sciences**, vol. 33, No. 2, 2011 s. 168-169.

[325] Dirk R. Johnson, **Nietzsche's Anti-Darwinism**, Cambridge University Press, New York: 2010, s. 18.

Diğer taraftan Nietzsche'nin Darwinizm üzerine okuduğu ve çoğunlukla Darwin'e -ve onun Evrim Kuramı'na karşı- eleştirel bir gözle bakan bu eserlerin, Darwin'e dair karşıt düşünceler geliştirmesinde etkili olduğu iddia edilmektedir.[326] Bu doğrultuda, kimi yazarlar tarafından, Nietzsche'nin Darwin üzerine düşüncelerinin, bu yaygın tartışmalar üzerine yapılmış yanlış okumalar olarak değerlendirildiğini görmek mümkündür.[327] Öte yandan, Charles H. Pence gibi isimler ise dönemin Almanya'sında Darwin'in düşüncelerini açık bir biçimde izah edebilmek için başarılı ve isabetli çalışmalar yapıldığını savunmakta, bu doğrultuda, Ernst Haeckel ve August Weismann gibi Darwincileri örnek göstermektedir. Böylece Pence, Darwin'in, Alman bilim ve felsefe dünyası tarafından çarpıtılmadığını; şayet Nietzsche, Darwin'i yanlış okuduysa bunun nedeninin Nietzsche'nin kendisi olduğunu savunmaktadır.[328]

Bu nedenle öncelikle, Nietzsche'nin Darwin üzerine yanlış okumalar yapıp yapmadığını anlayabilmek gereklidir. Bunun için doğrudan Nietzsche'nin Darwin üzerine düşüncelerine temas etmekte yarar vardır. Bu amaçla, Nietzsche'nin *Anti-Darwin* ve *Darwinizme Karşı* başlıklı paragraflarına göz atmak, onun Darwin'e dair okumalarının niteliğine ışık tutabilmemiz açısından değerli olacaktır. Bu sebeple, Nietzsche'nin Darwin üzerine eleştirilerini, "yaşam mücadelesi", "adaptasyon", "doğal seçilim" ve "Darwin'in ahlak anlayışı" temaları üzerinden ele almak mümkündür.

3.1.1. Darwinci Evrim İlkelerinin Eleştirisi

Nietzsche'nin Darwinci evrim ilkelerine dair gerçekleştirdiği eleştirinin ilki, "yaşam mücadelesi"ne dairdir. Nietzsche'ye göre yaşam mücadelesi, Spinozacı bir

---

[326] Thomas H. Brobjer, "Nietzsche's Reading and Knowledge of Natural Science:An Overview", **Nietzsche and Scienc***e* , Gregory Moore Thomas H. Brobjer (ed.), Routledge, New York: 2016, s. 24.

[327] Daniel C. Dennett, **Darwin's Dangerous Idea Evolution and The Meanings of Life**, Penguin Books, England, 2010, s. 182; John Richardson, **Nietzsche's New Darwinism**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 16.

[328] Pence, 2011, s. 169.

dogma[329] gibidir. Nitekim, bu mücadele, sıradan olanların hayatta kalmak için zorlandığı, hayata tutunma ya da yaşamını sürdürme çabasını ifade etmektedir. Oysa Nietzsche'ye göre organizmanın verdiği mücadele yaşamını sürdürmekten ibaret değildir. Mücadele, yaşamı sürdürmeyi aşmakta ve güç istenci ile hayatını daha geniş, yüksek ve gelişmiş yaşam koşulları altında devam ettirme çabası anlamına gelmektedir.[330] Bu anlamda, Nietzsche'ye göre, yaşamını sürdürebilme bağlamında verilen mücadele, her organizmayı kapsarken; hayatını daha gelişmiş düzeye taşıyabilme arzusu, yalnızca güçlülere mahsus bulunmaktadır.

Diğer taraftan Nietzsche, hayatta güç sahibi olanların eksik oluşunu ise yaşam mücadelesinde bu bireylerin varlıklarının gelişmesine ve genişlemesine olanak tanınmamasına bağlamaktadır. Nitekim türü geliştirebilecek güç istenci yüksek bireylerin yaşamda görülememesinin temel sebebi, onların yalnızca yaşamlarını koruma ve sürdürme düzeyine hapsedilmiş olmalarında yatmaktadır:

> "Anti-Darwin. – Şu ünlü "yaşam uğruna savaş" kanıtlanmış olmaktan çok öne sürülmüş gibi geliyor bana. Rastlanılmıyor değil buna, ama bir istisna olarak; zorluk durumu, açlık durumu değil, zenginlik, bolluk, hatta saçma bir israftır daha çok yaşamın genel görünümü, - savaşılan yerde, iktidar için savaşılır… Malthus'ü doğayla karıştırmamalı. – Diyelim ki ama, vardır bu savaş – ve aslında rastlanmaktadır da buna -, o zaman ne yazık ki Darwin okulunun istediğinden, belki onlarla birlikte isteyebileceğimizden tam tersi yönde işlemektedir; yani güçlü, öncelikli, mutlu istisnaların zararına. Türler mükemmellik içinde gelişiyor değiller: zayıflar gitgide daha çok, güçlülere hükmediyorlar – çünkü, sayısal üstünlük onlarda, daha da akıllılar… Darwin, tini unuttu (- İngilizlere özgüdür bu!), zayıflarda daha çok tin var… Tine sahip olabilmek için, tine gerek duymak gerekir, - ona artık gerek duyulmadığında, yitirilir tin. Güç sahibi olan, tinden vazgeçer (- "bırak gitsin!" diye düşünülüyor bugünlerde Almanya'da – "Imparatorluk kalmalı bizde" …). Tin deyince, görüldüğü gibi, özeni, sabrı, hileyi, çarpıtmayı, kendine

[329] Nietzsche, burada, Spinoza'nın kendi varlığını korumak ve sürdürmek anlamına gelen "conatus" kavramına göndermede bulunmaktadır.

[330] Nietzsche, 1974, s. 292.

> tamamen hakim olmayı ve taklitçilik olan her şeyi anlıyorum, (sonuncusuna, erdem denilen şeyin büyük bir bölümü de giriyor)."[331]

Böylece, Nietzsche'nin Darwinci yaşam mücadelesine yönelik eleştirisindeki odak noktası, alıntıda görüldüğü üzere, bu mücadelenin sonucu etrafında şekillenmeye başlamaktadır. Nitekim Darwin'in savunduğunun aksine, bu mücadelenin sonucunda, yaşamda güçlüler başarılı olamamakta, bir araya gelen güçsüzler topluluğu, güçlü azınlıklara baskın gelmektedir. Dahası, güç sahibi bireyler de baskı altına alınarak -vicdan gibi yapay mekanizmalar aracılığıyla- kendilerini bu yığına ya da sürüye ait hissetmeleri sağlanmaktadır.

Yaşam mücadelesinin, hayatını koruma ve sürdürme düzeyinde tıkanması, bizi, Nietzsche'nin eleştirdiği bir başka Darwinci evrim ilkesine, adaptasyona, götürmektedir. Nitekim Nietzsche, adaptasyon üzerinden, -varlığını korumaktan ziyade-türü geliştirebilecek ve ilerletebilecek bir yaşam mücadelesinin ancak güç istenci ile mümkün olduğunu dile getirmekte ve bu hususta şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Darwinizme karşı. Bir organın yararlılığı, kökenini açıklamaz; tam aksine! Bir özelliğin kendini oluşturduğu sürenin çoğu boyunca bireyi korumaz ve birey için, her şeyden önce harici durumlar ve düşmanlarla mücadelesi olmak üzere, hiçbir yararı yoktur. Öyleyse her şeyden önce "yararlı" olan nedir? "Neye bağıntılı olarak yararlı?" diye sormalıyız. Örneğin bireyin uzun ömrü için yararlı olan, gücünün ve ihtişamının aleyhine olabilir, bireyi koruyan, aynı zamanda evrimini durdurabilir. Diğer taraftan bir eksiklik, bir dejenerasyon, diğer organlar için bir uyarıcı vazifesi gördüğü oranda çok büyük bir yararlığa sahip olabilir. Aynı şekilde bir ihtiyaç durumu, bireyi bir arada tuttuğu, ancak kendini harcamaktan koruduğu harcama ölçüsüne indirgediği oranda bir varoluş koşulu olabilir.— Parçalar (gıda, yer vs. için) arasında bir mücadele olarak bireyin kendisi: evrimi, bireysel parçaların zaferine veya hâkimiyetine, bir körelmeye, diğer parçaların bir "organ oluşuna" bağlıdır. "Harici şartların" etkisi, Darwin tarafından gülünç bir oranda fazladan tahmin edilmiştir: yaşam sürecindeki esaslı şey, özellikle içeride çalışan ve "harici

---

[331] Nietzsche, 2005a, s. 72.

şartlardan" yararlanan ve bunları sömüren olağanüstü şekillendirici, biçim yaratıcı güçtür— İçeriden gelen bu yeni biçimler görüş amacıyla oluşturulmamışlardır; ne var ki, parçaların mücadelesinde yeni bir biçim kısmi bir yararlılıkla ilişkilendirilmeden uzun süre bırakılmaz ve daha sonra, kullanımına uygun olarak, kendi gittikçe daha eksiksiz bir şekilde geliştirir."[332]

Bu doğrultuda, Nietzsche'nin adaptasyon eleştirisinin temelinde, Darwin'in bireysel uyumu, büyük oranda çevre koşullarına bağlaması yatmaktadır. Öyle ki Nietzsche'ye göre uyum, çevrenin ya da dışsal olanın bireye ya da içsel olana etkisiyle gerçekleşmemektedir. Aksine, organizma olarak canlının gerçekleştirdiği uyum, onun güç istencinden (Deleuze'ün deyimiyle, özelde güç istencinin etkin kuvvetinden) kaynaklanmaktadır. Nitekim bireyin, fizyolojik bir canlı olarak, güce yönelimi ya da dışarıda olanı kendine uygun düşecek biçimde dönüştürerek içselleştirmesi süreci adaptasyonun gerçek tanımıdır.

Diğer taraftan güç istencinin zayıflatılması, baskı altına alınması, eşdeyişle, yaşam mücadelesinde güçsüz yığınların başarı göstermesi, Nietzsche'ye göre, Darwin'in adaptasyon üzerine düşüncelerini sekteye uğratmaktadır. Öyle ki güç sahibi olanlar, yaşam mücadelesinde üstünlük kurabilecek uyumdan yoksun bırakılmışlardır. Böylece Nietzsche için, yaşam mücadelesi ve bu mücadeleyi başarıyla neticelendiren adaptasyon, Darwinci terminoloji üzerinden ancak yaşamını sürdürebilme çabası olarak açıklanabilmektedir.

Nietzsche, Darwinci yaşam mücadelesinin ve adaptasyonun başarısızlığını açıkladıktan sonra netice olarak doğal seçilimin de, yaşamda, Darwin'in savladığı gibi gerçekleşmediğini dile getirmektedir:

"Anti-Darwin. İnsanın evcilleştirilmesi: nasıl kesin bir değere sahip olabilir? ya da evcilleştirmenin genelde herhangi bir değeri var mı? İkincisini reddetmek için nedenler vardır. Darwin ekolü, bizi tam aksine ikna etmek için büyük çabalar göstermektedir evcilleştirme etkisinin derin olabileceğini hatta temelli olabileceğini

[332] Nietzsche, 2014a, s. 413-414.

göstermek ister. Bu arada eski görüşümüze bağlı kalıyoruz: şimdiye kadar evcilleştirme sadece oldukça yüzeysel etkiler yaratmıştır—dejenerasyon yaratmadığı zamanlarda Ve insanın ellerinden ve disiplininden kaçabilen her şey neredeyse bir seferde doğal haline geri döner. Türü aynı kalır, insan, "dénaturer la nature" {doğayı doğallıktan çıkartamaz}. İnsan, varoluş mücadelesini, daha güçsüz yaratıkların ölümünü ve en sağlam ve en yeteneklilerin hayatta kalmasını bekler; dolayısıyla mükemmellikte sürekli bir büyüme bekler. Tam tersine, varoluş mücadelesinde şansın hem güçsüzlere, hem de güçlülere hizmet ettiği; kurnazlığın gücü yendiğini; türlerin verimliliğinin yok olma şansıyla önemli bir bağıntıda olduğu konusunda kendimizi kandırdık—

Doğal seçimi aynı zamanda yavaş ve sonsuz metamorfozun gücüyle birlikte kabul ederiz; her avantajın kalıtsal olduğuna ve gelecek nesillerle birlikte daha da güçlü büyüyeceğine inanmak isteriz (ki, kalıtım öylesine kaprislidir ki—); belirli yaratıkların yaşamın çok özel koşullarına talihli bir şekilde intibak ettiklerini gözlemleriz ve bu intibakın ortamın etkisinden kaynaklandığını açıklarız. … İnsanlar arasında da daha yüce türler, evrimin şanslı talihlileri, şansları değiştiği gibi kolayca yok olurlar. Her türlü çöküşe açıktırlar. Aşırı uçtadırlar ve bu da neredeyse çöküş anlamına gelir."[333]

Nietzsche, doğal seçilimin işleyişini tetkik ederken yapay seçilimden yararlanan Darwin'in yanıldığını gösterebilmek amacıyla aynı yolu izlemekte ve doğal seçilimin girdiği çıkmazı ortaya koyabilmek için önce yapay seçilimi eleştirmektedir. Bu doğrultuda Nietzsche, insanın evcilleştirme faaliyetinin Darwincilerin sandığı kadar derin ve kalıcı bir etkisi bulunmadığını ve bu bağlamda doğanın doğadan türetilemeyeceğini bildirmektedir. Bununla birlikte Nietzsche, insanın böyle düşünmesinin sebebinin, güçsüz canlıların yok olduğu ve güçlülerin (sağlam ve yeteneklilerin) yaşamlarını sürdürdüğü bir yaşam tasavvur etmesinden kaynaklandığını dile getirmektedir.

[333] Nietzsche, 2014a, s. 434-436.

Bu düşünce üzerinden doğal seçilime geçiş yapan Nietzsche, seçilimin insan türüne nasıl yansıdığına göz atmaktadır. Ona göre, yüce insan türleri, varlıklarını sürdüremedikleri gibi kolayca yok olmaktadır. Bu doğrultuda Nietzsche, yaşamda, Darwin ve Darwincilerin zannettiğinin aksine zayıf türlerin egemen olduğunu savlamaktadır. Nitekim organize olmuş sürü içgüdüsü, türün gelişmesinin tek olanağı olan güç istencine üstün gelmiştir. Bu bağlamda Nietzsche, Darwin'in türün ilerlediği iddiasına şu açıdan karşı çıkmaktadır: İnsanlığı geliştiren, yaşam mücadelesinde başarılı olmuş yetenekli, güçlü ve sağlam insanlar değildir. Darwin'in türün gelişiminden kastettiği, olsa olsa, güçsüzler yığınından meydana gelen sürünün egemenliğidir. Oysa belirttiğimiz üzere, Nietzsche için türde gerçekleşebilecek yegane ilerleme ya da gelişme güç istenci yoluyla büyüme olduğundan; bu yaklaşım -Nietzsche'ye göre- bir mantıksızlık içermektedir.[334]

3.1.2. Darwin'in Ahlak Anlayışının Eleştirisi

Nietzsche'nin Darwinci evrim ilkeleri üzerine eleştirilerinin doğrudan Darwin'in ahlak anlayışı ile bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Nietzsche'nin doğal seçilime getirdiği eleştirinin merkezini, seçilimin insan dünyasındaki tezahürü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Nietzsche, Hıristiyanlık vasıtasıyla sürü ahlakında etkin olan "acıma" kavramı üzerinde durmaktadır. Nietzsche'ye göre acıma, insanı güçlü yapan tutkularını sindirmektedir. Öyle ki acıma, diğer bireyi düşünmemizi, onunla duygudaşlık kurmamızı ve böylece gücümüzü paylaşmamızı gerektirmektedir. Diğer taraftan insan, başkalarını ahlaklılık sınırları içinde düşünürken ve bu bağlamda enerjisini harcarken, asıl amacı olan yaşamda gelişme gayesini yitirmektedir. Böylece Nietzsche'ye göre acıma, doğal seçilim ile çelişmektedir. Nitekim, -décadence bir olgu olarak- acıma ve duygudaşlık vasıtasıyla,

[334] Nietzsche, 2014a, s. 437-438.

yaşamdan elenmesi ve yok olması gerekenler, toplum içinde hayatlarını sürdürmeye devam etmektedirler.[335]

Görüldüğü üzere Nietzsche'nin Darwin'e dair temel eleştirisi, -yaşam mücadelesi ve adaptasyon vasıtasıyla- neticede doğal seçilimin insan dünyasında işlemediğine yöneliktir. Bu hususta Nietzsche, güçlü olanın yaşamına gelişerek devam etmesi bağlamında doğal seçilimin -sürüye yönelik- toplumda bir tehdit oluşturmadığını, dahası, seçilimin zayıf çoğunlukla -elenmelerinin önüne geçerek- işbirliği yaptığını savunmaktadır. Bu hususta Nietzsche şu ifadeleri kullanmaktadır: "… Darwinci canavar ve aşırı modern, farklı ahlak yumuşaklığı, "artık ısırmayan" uslu el, bu sonuncusu, belli bir iyi huylu, ince hımbıl anlatıma bürünmüş kötümserlik ve bıkkınlık tohumlarıyla karışıktı."[336]

Tam da bu nedenle, Nietzsche, üstinsanın Darwinci bağlamda açıklanamayacağını savunmaktadır.[337] Öyle ki üstinsan, aktif nihilist insanların güç istençlerini ortaya koymalarıyla ile oluşabilecek bir insan tipidir ve üstinsanlar da yine, güçlü bireylerden meydana gelmektedir. Ancak Nietzsche'ye göre doğal seçilim, şayet ahlak dünyasında mümkünse, sıradan insanların yaşamlarını sürdürdüğü bir toplumda bu bireylerin önünü tıkamaktadır. Böylece türü ilerletebilecek olan üstün bireyler, doğal seçilim aracılığıyla ancak baskılanmış olacaktır. Nietzsche, işte bu yüzden, türün geleceğini temin edebilecek insanların ancak güç istenci ile ortaya çıkabileceklerini savunmaktadır. Aksi halde yalnızca yaşamını sürdürme arzusu duyan sıradan insanlarla karşılaşılacaktır.

---

[335] Nietzsche, 2014b, s. 12-13.
[336] Nietzsche, 2015a, s. 34.
[337] Nietzsche, 2011a, s. 51.

3.2. Değişimin Temel Mekanizmaları Olarak Doğal Seçilim ve Güç İstencinin Karşılaştırılması

Nietzsche'nin Darwinci evrim ve ahlak üzerine bu eleştirilerini, doğrudan Darwin ile karşılaştırdığımızda, iki temel husus dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan ilki, Nietzsche'nin insan dünyasında doğal seçilimin işlemediği eleştirisinin, bizzat Darwin tarafından da -kendi terminolojisi içinde- tespit edilmiş olduğudur. Bu doğrultuda, Nietzsche'nin, yaşam mücadelesinin, adaptasyonun ve neticede doğal seçilimin insan toplumunda uğradığı zafiyete dair getirdiği açıklamalar ve eleştiriler, Darwin tarafından özellikle *İnsanın Türeyişi*'nde ele alınmıştır.[338] İkinci olaraksa, Nietzsche'nin bu eleştirilerini, Darwin'in kendi kuramına dair gerçekleştirdiği eleştirilerle karşılaştırdığımızda, Nietzsche'nin -Darwin'den sonra- Darwinci evrim ve ahlak düşüncesine katkı sağladığı görülmektedir.

Bununla birlikte Darwin ve Nietzsche'nin evrim ve ahlak düşünceleri bağlamında birbirine yaklaştığı ve ayrıştığı noktaları, iki ismin ortaya koyduğu temel değişim mekanizmaları üzerinden ele almak mümkün görünmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak Darwin'in doğal seçilime dair getirdiği iki tanıma (bireysel seçilim ve grup seçilimi) temas etmek gerekmektedir. İkinci olaraksa, doğal seçilimin insan dünyasında karşımıza çıkan tanımı olarak grup seçiliminin, Nietzsche'nin güç istenci ile karşılaştırılması ve iki mekanizmanın işleyişlerinin ortaya konması, Nietzsche'nin Darwinci evrim ve ahlak düşüncesine sunduğu katkının açığa çıkabilmesi açısından önemlidir.

Bu hususta ilk olarak Darwin'in doğal seçilime dair getirdiği iki tanıma göz atmak gerekmektedir. Darwin'in, bugün, doğal seçilime dair getirdiği tanımlar, temelde, bireysel seçilim ve grup seçilimi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu doğrultuda, bireysel

[338] Bu konu, birinci bölümde, "Ahlaklılık ve Doğal Seçilim Arasındaki Çelişki" başlığı altında tartışılmıştır.

seçilim, bireye fayda sağlayan ve çevreye uyum göstermesini sağlayan bireysel özelliklerin saklanması ve aktarılması anlamına gelmektedir. Sözgelimi, kaplanların dişleri sivridir çünkü dişleri körelmiş kaplanlardan daha iyi avlanmalarına yaramıştır[339] ve bunun sonucu olarak bu özellikleri korunmuş ve kalıtımla aktarılarak, günümüze kadar gelmesi mümkün olmuştur. Böylece, bireysel seçilim, temelde, doğrudan birey üzerinde gerçekleşen, onun yaşamını sürdürme arzusu sonucunda gösterdiği başarıyı ifade eden ve yalnızca bireye fayda sağlayan değişiklikleri ifade etmektedir.

Diğer taraftan grup seçilimi, temelde, doğrudan grubun iyiliğini gözetmektedir. Grubun iyiliği ise bir topluluğun faydasının gözetilmesi, neslinin tükenmesinden kaçınılması ve üretken olması (neslini sürdürmeye devam etmesi) anlamına gelmektedir.[340] Bu hususta Michael Ruse, grubun faydasının gözetilmesi söz konusuysa, bunun, akrabamız ya da bağlılığımız olmayanlara karşı, -bireysel olarak- geri dönüş beklemeden gerçekleştirilen yardımlardan ibaret olduğunu dile getirmektedir.[341] Bu doğrultuda "grup" kavramı, aynı topluluktaki bireylerin birbirinin yaşamlarını sürdürmesine etkide bulunmasını ifade etmektedir. Nitekim Darwin, toplulukların ortak çıkarları söz konusu olduğunda birleştiklerini gözlemlemiştir.[342] Sözgelimi, birlikte avlanan kurtlar, avlanma ve işbirliği yapma konusunda başarılı olurlarsa, işbirliği yapamayan diğer kurt sürülerine nazaran kendi gruplarının sonraki kuşaklara döl bırakma şansı artacaktır.[343]

Bu bağlamda, Sober, bireysel seçilim ile grup seçilimini birbirinden şu şekilde ayırmakta ve tanımlamaktadır: "Bireysel seçilimi, organizma grupları *içindeki* seçim olarak; grup seçilimini ise aynı türden canlıların *dahil olduğu* organizma grupları arasındaki seçim olarak düşünüyorum."[344] Böylece Sober'a göre grup seçilimi olmadan

---

339 Sober, 2011, s. 18.
340 Sober, a.g.e., s. 46.
341 Michael Ruse, "Charles Darwin and Group Selection", **Annals of Science**, vol: 37, no: 6, 1980, s. 619.
342 Ruse, a.g.m., s. 619.
343 Sober, a.g.e., s. 64.
344 Sober, a.g.e., s. 63.

da bireysel seçilimden söz edebilmek mümkündür. Öyle ki yalnızca tek bir grubun ya da topluluğun olduğunu varsaydığımızda, grup seçiliminden söz etmek mümkün olmayacaktır ancak bu -tek- grup içinde bireyler arasında mücadele ve neticede bireysel seçilim ortaya çıkabilir. Diğer taraftan, grup seçilimi de, bireysel seçilimin ortadan kalktığı durumlarda, varlığını sürdürebilir. Öyle ki her grup içindeki bireyler birbirine benzeşik ise gruplar içinde seçilim -yani bireysel seçilim- görülmeyecektir ancak bu gruplar arasındaki seçilimi engellemeyecektir. Bununla birlikte hem bireysel seçilimin hem de grup seçiliminin aynı anda görüldüğü durumlar da söz konusu olabilir. Böylesi bir durumda, Sober'a göre, hem gruplar içinde hem de gruplar arasında çeşitlilik olması gerekmektedir. Bu koşul sağlandığında ise esas mücadele kökeninde grup seçiliminin yer aldığı özgecilik ile bireysel seçilim temelli bencillik arasında gerçekleşmektedir.[345]

Darwin'in de doğal seçilim hususunda bu son durum üzerinde durduğu düşünülebilir. Başka bir deyişle Darwin'in grup seçilimi ile bireysel seçilimin iç içe geçtiği bir seçilim tanımına sahip olduğunu belirtmek mümkün gözükmektedir. Ancak Darwin, özellikle toplumsal yaşam söz konusu olduğunda, grup seçilimini bir adım öne çıkarmaktadır:

> "Yabani insanların ve dörtellilerin çoğunun alışkanlıklarına baktığımızda ilkel insanlar ve hatta maymunsu ataları, muhtemelen, bir toplumda yaşamaktaydılar. Açıkçası toplumsal hayvanlarda doğal seçilim, bazen, topluluğa yararlı olan değişimlerin korunması yoluyla bireye etki etmektedir. Geniş sayıda sağlam bireyler barındıran bir topluluk, sayıca artmaktadır ve daha az sağlam olanlara karşı üstünlük kurmaktadır; üstelik, aynı topluluğun her bir üyesi, diğeri üzerinde herhangi bir avantaj kazanmasa bile durum değişmemektedir … Zihinsel yetiler, özellikle ve hatta yalnızca, topluluğun yararı için kazanılmışlardır ve bireyler, böylece dolaylı olarak, bu yetilerden avantaj sağlamaktadırlar."[346]

Görüldüğü üzere, insan dünyası söz konusu olduğunda grup seçilimi çok daha karmaşık bir hal almaktadır. Başta toplumsal içgüdüsünde ve zihinsel yetilerinde

345 Sober, a.g.e., s. 63-64.
346 Darwin, 1877, s. 62-63.

görülen kompleks yapısıyla insan, diğer canlılardan derece olarak farklı bir konumdadır. Böylece onda, grup seçilimi de doğru orantılı olarak karmaşıktır. Diğer taraftan Darwin, insan dünyasında toplumsal ve ahlaki nitelikler bağlamında, grup seçiliminin karmaşıklığını ve bireysel seçilimin yetersizliğini şu şekilde dile getirmektedir:

> "Ancak, aynı kabilenin sınırları dahilindeki çok sayıdaki üye, ilk önce bu toplumsal ve ahlaki niteliklere nasıl sahip oldu ve ahlaki mükemmellik standardı nasıl yükseltildi? Daha duygudaş ve yardımsever ebeveynlerin veya yoldaşlarına en sadık olanların, aynı kabilenin bencil ve hain ebeveynlerinin çocuklarından daha fazla yetiştirilip yetiştirilmeyeceği son derece şüphelidir. Yoldaşına ihanet etmektense, pek çok yabanide olduğu gibi, yaşamını feda etmeye hazır olan kişi çoğu zaman bu asil doğasını aktarabilmek için döl bırakamayacaktır. Savaşta her zaman öne çıkmaya istekli olan ve hayatlarını başkaları için özgürce riske atan cesur adamlar, ortalama olarak, diğer insanlardan daha fazla sayıda yok olurlar. Bu nedenle, bu erdemlerin bahşedildiği insanların sayısının veya ahlaki mükemmellik standartlarının, doğal seçilimle, yani en uygun olanın hayatta kalmasıyla, arttırılabileceği pek olası görünmemektedir; çünkü burada bir kabilenin diğerine muzaffer olduğunu söylemiyoruz."[347]

Böylece Darwin, ahlaki yetilerin bireysel seçilim yoluyla kazanılamayacağını fark etmektedir. Öyle ki ahlaki standardı yüksek olan bireyler, Darwin'in de örnek gösterdiği üzere diğerleri için gerektiğinde yaşamlarını feda etmekten kaçınmamaktadır. Böylece bunlar, yaşamlarını sürdürme konusunda, yani bireysel seçilimde, zayıf kalan kimselerdir. Ancak bu fedakarlık duygusunu var eden ve bunu uygulayan insanların yaşamaya devam etmesi, ancak özgecilik ve onun sonucu olarak grup seçilimi ile açıklanabilmektedir. Nitekim başkasının iyiliğini gözeten özgeci tutum, netice olarak varlığını bu vasıtayla sürdürmektedir. Grup seçilimindeki problem tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Öyle ki böylesi bir durumda grup seçilimi, en azından her zaman, bireysel seçilime katkı sağlayamamaktadır. Bu durumda, grup seçilimine yarar sağlayıp,

[347] Darwin, a.g.e., s. 130.

bireysel seçilimin dışında kalan özelliklerin nasıl seçileceği bir sorunken, diğer taraftan, bireye fayda sağlayan ancak gruba zararlı olan özellikler nasıl engellenebilecektir?[348]

İşte, Nietzsche'nin Darwinci evrim ve ahlak düşüncesine sağladığı katkı, bu hususta karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Nietzsche, ne koşulda olursa olsun, türün geliştirilebileceği iddiasına sahip bir grup seçilimini kökten reddetmektedir. Ona göre toplulukta yükselen ahlaklılık, ancak güçlü bireylerin var olabilmesi için bir ön koşuldur; nihai bir sonuç değildir. Nitekim Nietzsche için sürü ya da topluluk, güçlü bireylerin ortaya çıkması için karşıt bir direnç oluşturmakla birlikte güçlü bireyin içinde doğacağı yerdir ve bu yüce insanları var edecek bu topluluğu da ayakta tutan yine sürü ahlakıdır.

Ancak topluluğun egemen insanları meydana getirmeye dair bu işlevi, oldukça nadiren mümkün olmakta; güçlü bireylerin ortaya çıkışı ender gerçekleşmektedir.[349] Bu nadir işlevi dışında topluluk, çoğunlukla, güçlü bireyleri baskı altına almakta ve Darwin'in sözünü ettiği ahlaki yetileri aracılığıyla tek tipleştirmektedir. Nietzsche bu açıdan, topluluk veya grup yoluyla bir seçilim modelini desteklememektedir. Ona göre güçlü insanların yaşamlarını sürdürmesi ancak birey üzerinden; onun güç istenci ile mümkündür. Güç istenci, bireyi hareket ettirici bir kuvvet olarak, dışarıda olanı kendine katarak faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda güç istenci, varlığın en içsel özüdür.[350]

Böylece Nietzsche için grup seçilimi, olsa olsa, doğal seçilimin sürü ile işbirliği yaptığını göstermektedir. Başka bir deyişle, gerek Nietzsche'ye göre gerekse de Darwin'e göre bireysel seçilim, insan dünyasında doğrudan tekil varlık için fayda getirmezken, Darwin'in evrimsel gelişme bağlamında çözüm olarak ortaya koyduğu grup seçilimi de Nietzsche için bu problemi neticelendirememektedir. Öyle ki grup seçilimi, bireysel seçilimden de zararlı bir şekilde cereyan etmekte, bu kez, toplumdaki

[348] David Sloan Wilson, "A Theory of Group Selection", **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol. 72, No. 1, 1975, s. 144.
[349] Nietzsche, 2014a, s. 613.
[350] Nietzsche, a.g.e., s. 442.

ahlaklılığı ve sürüyü besleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Nietzsche'ye göre gelişim, bireyin, içsel olarak azami bir güç duygusuyla çaba göstermesini gerektirmektedir.[351] Başka bir deyişle, Nietzsche için değişmekte ve gelişmekte olan yaşam, gerek bireysel seçilimin gerekse de grup seçiliminin ortaya koyduğu gibi dışarıda olana uyum sağlamakla ilgili değildir:

> "Biyologların bugüne kadar temel hataları: mesele türler meselesi değil, güçlü bireyler meselesidir (birçoğu sadece araçtır). Hayat, içsel durumların dışa uyarlanması değil içeride çalışan ve "dışarıda" olanları gittikçe daha fazla dahil eden ve zor kullanarak kontrol altına alan güç istencidir. Bu biyologlar, ahlaki değerlendirmeleri öne sürerler (—"özgeciliğin daha yüce değeri", hükmetme isteğine karşı, savaşa karşı, yararlı olmayana karşı, rütbe düzenlerine ve sınıf düzenlerine karşı düşmanlık)."[352]

Görüldüğü üzere Nietzsche, gerek bireysel seçilime gerekse de grup seçilimine itiraz etmektedir. Nietzsche'nin bireysel seçilim üzerine gerçekleştirdiği ilk itiraz, "içsel durumların dışa uyarlanması" üzerinden gerçekleşen adaptasyon ilkesine yöneliktir. Öyle ki Nietzsche'ye göre, gelişim birey üzerinden gerçekleşiyorsa, o halde birey kendinden bir şey vermemeli, kendisini bölmemeli, kendi-dışında olana uyum göstermeye çalışmamalıdır. Aksine, bireyin gelişimi, dışarıda olanın içe katılmasıdır (beslenme, üreme gibi)[353] ve bunu gerçekleştiren temel mekanizma güç istencidir: "Darwinist biyolojisi anlamında "yararlı": başkalarıyla mücadelede kanıtlanmış avantaj anlamına gelir. Halbuki bana göre, artış duygusu, daha güçlü oluş duygusu, sanki bizzat mücadele dahilinde, gerçek ilerleme dahilinde yararlılıktan uzakmış gibi görünmektedir: mücadele istenci bu duygudan kaynaklanır—"[354]

Nietzsche'nin gerçekleştirdiği ikinci itiraz ise grup seçilimine yöneliktir. Bu doğrultuda Nietzsche'nin, biyologların, ahlaki değerlendirmeler sürerek özgeciliği ön

---

[351] Nietzsche, a.g.e., s. 441.
[352] Nietzsche, a.g.e., s. 433.
[353] Bu konuya ikinci bölümde, "Yaşamda Gelişimin Ana İlkesi: Güç İstenci" başlığı altında, temas edilmiştir.
[354] Nietzsche, a.g.e., s. 414.

plana çıkardıklarını dile getirmesi ve bunu eleştirmesi, temel bir grup seçilimi eleştirisi olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte Nietzsche'nin grup seçilimini özgecilik üzerinden eleştirmesinin önemli nedeni, bu seçilim mekanizmasında güçlü bireye yer bırakılmamasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki grup seçilimi, özgecilik üzerinden, zayıf istençli sürünün ya da topluluğun yararı bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle Nietzsche'nin grup seçilimini bireysel seçilimden daha tehlikeli gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bireysel seçilimde güçlü bireyler baskılanırken, grup seçilimi, güçsüz bireylerin faydasının gözetildiğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan grup seçilimi üzerinden Nietzsche'nin Darwin'e yönelik temel eleştirisi daha açık bir hal almaktadır. Öyle ki Nietzsche, yaşamda, daha güçlü olanın seçilmediğini, aksine, vasatın altında olan yığının egemenliğinin korunduğunu ve türün ilerlemediğini vurgularken[355] insan dünyasının grup seçiliminin bir sonucu olarak sürdüğünü dolaylı olarak kabul ediyor görünmektedir. Bununla birlikte grup seçiliminin etkisi, insan türünün ilerleyişini garanti etmemekte, dahası, büyük bir engel teşkil etmektedir. Nietzsche'nin temel eleştirisi, tam da burada açıklığa kavuşmaktadır: Grup seçilimini insan yaşamında gözlemleyip bu noktada Darwin'e hak verebilsek bile bu mekanizma, türün ilerleyişini göstermemekte aksine -décadence unsurları besleyerek- türün tıkandığını açığa çıkarmaktadır. Böylesi bir ortamda gelişme söz konusu değildir. Çünkü sürünün istenci ya da sürüye faydalı olan ne olursa olsun, bunlar, güçlü bireylerin yaşamlarına karşı bir tehdit oluşturacaktır.

Bunun dışında, Nietzsche'nin, iki seçilim mekanizması arasında bireysel seçilime daha yakın olduğunu söylemek de mümkündür. Nietzsche insan toplumunda grup seçilimini gözlemlediğini dolaylı olarak belirtmekle Darwin'e hak verse de, türün ilerleyişinin birey üzerinden gerçekleşebileceğini savunarak bireysel seçilime daha

[355] Nietzsche, a.g.e., s. 436-347.

yakın bir tavır göstermektedir. Ancak bireysel seçilim de adaptasyon üzerinden, dış etkenleri ön plana çıkarmasıyla Nietzsche için türün gelişimini ortaya koyamamaktadır. Bu hususta Nietzsche şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Çevrenin ve harici nedenlerin etkisine dair doktrine karşı söylenebilecekler: İçindeki güç kesinlikle üstündür; harici etki gibi görünen birçok şey sadece içeride olanların uyarlamasıdır. Birbirinin tamamen aynı olan çevreleri zıt yollarla yorumlanabilir ve açıklanabilir: Hiçbir gerçek bulgu yoktur.— Bir dahi, kaynağının bu gibi koşullarının şartlarıyla açıklanamaz."[356]

Böylece Nietzsche, adaptasyon sürecini ters çevirmekte, bireyi tamamen asli unsur olarak görmekte ve ilerlemeyi, bireyin gösterdiği bu atılım bağlamında, güç istenci ile mümkün kılmaktadır. Başka bir deyişle, Darwin, insan dünyasına yönelik seçilim bağlamında olumlu ve doğru tespitlere sahip olsa da, söz konusu türün ilerleyişi olduğunda seçilim mekanizması, bunun bir sonucu olarak ortaya koyulamamakta ve güç istenci, türün ilerleyişi açısından yegane ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Nietzsche'nin Darwin üzerine düşüncelerini daha ayrıntılı ele almak gerekmektedir.

---

[356] Nietzsche, a.g.e., s. 71-72.

3.3. Nietzsche'nin Darwinci Evrim ve Ahlak ile İlişkisi

Nietzsche'nin Darwin üzerine eleştirileri oldukça tartışmalıdır. Nietzsche'nin, özellikle, "Anti-Darwin", "Darwinizme karşı" başlıklı paragrafları, Nietzsche'yi, ilk bakışta, bir Anti Darwinci olarak görmemizi sağlamaktadır. Öyle ki, sözünü ettiğimiz üzere, bu paragraflarda Nietzsche, Darwin'i, "yaşam mücadelesi", "adaptasyon", "seçilim" gibi Darwin'in Evrim Kuramı'nda asli yere sahip olan terimler üzerinden ağır bir şekilde eleştirmektedir.

Diğer taraftan, ayrıntılı bir inceleme yaptığımızda, Nietzsche'nin eleştirilerinin, Darwin ile paralellik taşıdığını görmek de mümkündür. Dahası, Nietzsche'nin Darwinciliğe yönelik düşünceleri, saptanan bu eleştirilere yönelik bir çözüm yolu dahi sunmaktadır. Bu tartışmalar etrafında, Nietzsche'nin Darwin'in evrim ve ahlak ile ilgili düşüncelerinin, temelde, Nietzsche'yi "Anti Darwinci" olarak yorumlayanlar ile "Yeni Darwinci" olarak okuyanlar olmak üzere iki kutba ayrıldığını görmek mümkündür.

3.3.1. Anti Darwinci Olarak Nietzsche

Nietzsche'nin "Anti Darwinci" olarak değerlendirilmesinde, yukarıda sözünü ettiğimiz Darwinci evrim ve ahlak eleştirileri önemli bir yer tutmaktadır. Dahası, Nietzsche, bu eleştirilerin yanında bir çözüm önerisi de sunmakta ve değişim mekanizması olarak doğal seçilim yerine güç istencini konumlandırmaktadır.

Nietzsche'yi, "Anti Darwinci" bağlamda ele almamızı sağlayan temel argüman, yukarıda temas ettiğimiz, insan dünyasındaki grup seçilimi ve güç istenci karşıtlığı bağlamında oluşturulmaktadır. Nietzsche'ye göre, Darwin'in insan dünyasındaki seçilimi özgecilik ve duygudaşlık gibi décadence olgular üzerinden izah etmesi, Hıristiyan geleneğin ve nihilizminin bilim dünyasında yarattığı bir sonuçtur.

Nitekim Darwin'in grup seçilimi vasıtasıyla gözler önüne serdiği insan, artık "ısırmayan"[357], türün ilerlemesini sağlayabilmekten yoksun nihilist topluluklara hapsolmuştur. Böylece bu türün, yaşamını sürdürmesinin bir anlamı da yoktur. Bu bağlamda Nietzsche, Darwinizm'in değerlerini boş ve anlamsız görmektedir.[358]

Nietzsche, Hıristiyan geleneğin ve nihilizminin bilim dünyasındaki yansımasını "çileci ideal"in bir uzantısı olarak yorumlamaktadır. Çileci ideal, bütün bir yaşamı köhne ahlaklılık üzerinden yadsırken, diğer taraftan, "hiç yoktan iyidir" ilkesini benimsemektedir.[359] Bu bağlamda çileci insan, etkin bir güç istenciyle yaşama evet demek ya da varlığını daha yüksek bir mertebeye taşımak yerine, bulunduğu konumla (ki bu konum, ahlaklı toplumun kendisidir) yetinmeyi bilen, hatta daha kötü bir durumda olmadığına şükredendir. Dolayısıyla bu ideale sahip olan insan, ilerlemekten ziyade, çeşitli décadence ahlak öğretileri ile bir arada tutulan topluluktaki konumunu korumak dışında bir şey yapmayacaktır.

Bu doğrultuda Nietzsche için Darwin de grup seçilimi ya da özgecilik aracılığıyla insanı bulunduğu konuma şükreden pasif bir varlık olarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda insanın toplulukta yaşamını sürdürmesini sağlayan -görünüş gerçeklik ayrımından doğan- yüksek ahlak öğretileri ya da hakikatler Hıristiyanlıkta ve bilimde ortaktır. Nitekim Hıristiyanlık acı, vicdan vb. duyguları "Tanrı" hakikatine bağlayıp ahlaklılığı güvence altına alırken; bilim ve özelde Darwinci biyoloji doğal seçilimi -insan dünyasındaki karşılığıyla grup seçilimini- bir hakikat olarak konumlandırmaktadır. Bu hususta Nietzsche bilim ve Hıristiyanlık arasındaki çileci ideal ortaklığını şu şekilde izah etmektedir:

> "… bilim bugün hiç de kendi başına bir inanç değil; hele hele kendi üstünde bir ideal olamaz, - genellikle bir tutku, bir aşk, bir şiddet, bir acı olduğu zaman bile, çileci idealin zıddı değil de tersine en son, en soylu biçimidir onun. … Çileci idealin

---

[357] Nietzsche, 2015a, s. 34.

[358] Lewis Call, "Anti-Darwin, Anti-Spencer: Friedrich Nietzsche's Critique of Darwin and "Darwinism"", **History of Science**, vol: 36, no: 1, 1998, s. 7.

[359] Nietzsche, a.g.e., s. 182.

en yeni görünüş biçimi olmadığı yerlerde –istisnalar, bu genel yargıyı çürütemeyecek kadar nadide soylu, seçkindir-, bilim, bugün, her çeşit hoşnutsuzluğun, inançsızlığın, kemirici kurdun, despecto sui'nin kara vicdanın gizlenme yeridir- … Bilime olan inancımızın altında yatan hâlâ bir metafizik inançtır, - biz bugünün bilenleri, biz Tanrısız, antimetafizikçiler, biz de ateşimizi, hâlâ, bin yıllık, Tanrı hakikattir, hakikat Tanrısaldır diyen Hıristiyan inancından, Platon'un inancının yaktığı ateşten alıyoruz… … Bilim uzun uzadıya kendine yeten bir uğraş değildir; öncelikle o, her açıdan, bir değer idealine gereksinme duyar, kendi kendine inanmaya hizmet edebilecek bir değer yaratıcı güce kendisi değerler yaratamaz. Çileci idealle ilgisi hiç de temelden bir karşıtlık göstermez; hatta, bu idealin içsel gelişmesinde itici bir gücü, - temsil eder."[360]

Bu bağlamda, Nietzsche'nin gerek Darwin'de gerekse de Hıristiyanlıkta görünüş-gerçeklik ayrımı yattığını savladığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Nietzsche için Hıristiyanlık dünyayı görünüş kabul edip Tanrı hakikati üzerinden toplumda bir ahlaklılık inşa etmişken; Darwinci düşünce, tıpkı Hıristiyanlık gibi, doğayı, bir görünüş olarak ele alıp, grup seçilimi hakikati üzerinden insan dünyasındaki ahlaklılığı olumlamaktadır.

Bu doğrultuda Dirk R. Johnson, Nietzsche'nin çileciliğin bilimsel dünyadaki yansımasına (ya da daha kısa bir tabirle bilimsel çileciliğe) yönelik eleştirisinin, Darwinci evrim ile ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir:

""Bilimsel" kişi, çileci yorumunun kuvveti ile güç kazanır. Bilimsel olan, doğadaki güçlü tipin kendinin efendisi olma özelliğini ve doğal yetkinlik niteliğini (fizyolojik kavrayışının ötesinde kalır) elde etmek yerine, doğal alanını etkin biçimde reddeden çileci bir yorumun gücü ile otorite elde edecektir. Bu amacı gerçekleştirmek için, "doğa"nın işleyişindeki karışıklıkları ortadan kaldırabilen, zapt edebilen veya ötekileştirebilen (etkin, "irrasyonel") mantıklı, mekanik süreçleri ("doğal yasaları") keşfetmeyi amaçlamaktadır.

… Gelgelelim, Darwin'in yorumu çileci yaşam ilkelerine bağlı kalmaya devam etmektedir. Varoluşun tam bir açıklamasını sunabileceğini varsayar, yani, yaşamın

[360] Nietzsche, a.g.e., s. 167, 168, 171.

dışından, çileci bir konumdan doğal seçilim yoluyla gerçekleşen evrimden söz eder."[361]

Neticede, doğal seçilimin (özelde grup seçiliminin), bilimsel çileci bakış açısıyla ele aldığımızda, insan fizyolojisinin ve kuvvetli güç istencinin tam karşısında konumlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Böylesi bir okumanın sonucunda, Nietzsche'ye göre doğal seçilimin, güç istencinin tam karşıtı bir mekanizma halinde insan fizyolojisinin ve türünün düşmanı olarak değerlendirilmemesi için hiçbir sebep bulunmamaktadır.

Nietzsche'yi bir "Anti Darwinci" olarak değerlendirebileceğimiz bir başka konu ise "üstinsan" temasıdır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere, Nietzsche, *Ecce Homo*'da üstinsanın Darwincilikle ilişkilendirilemeyeceğini savunmaktadır. Nietzsche'nin bu eleştirisinin kökeninde, üstinsanın, içinde bulunduğumuz toplumsal ahlaklılığa karşıt olması ve onu aşması yer almaktadır. Nietzsche bu hususu betimleyerek izah etmektedir. Öyle ki üstinsan, "töre yıkıcısı" Zerdüşt'ün ağzından çıkmıştır ve ne yazık ki, tam tersi anlamda (yani, Darwinci bağlamda) anlaşılmıştır.[362] Başka bir deyişle, üstinsan, her ne kadar sürü insanı ile aktif nihilist insan arasındaki mücadeleden doğan "sentetik"[363] bir tür olsa da, iki tarafı da aşmaktadır. Nitekim üstinsan, Nietzsche'nin evrimci düşüncesinde, gelişiminin bir evresinde sürüyü geride bırakmıştır.[364] Bu doğrultuda, Nietzsche için sürü ahlaklılığı, olsa olsa, üstinsanı doğuracak süreçte ara bir aşamayı ihtiva etmektedir.

Diğer taraftan Nietzsche için gerek bireysel seçilim, gerekse de grup seçilimi üstinsanı ortaya koymak için yeterli değildir. Öyle ki üstinsan, dış koşullara uyum göstermekten ziyade, kendi koşullarını, kendi iyi ve kötüsünü belirleyen ve bunu dışa dayatan -böylece dışarıda olanı içselleştiren- bir türdür. Bu bağlamda, Nietzsche için

---

[361] Johnson, 2010, s. 196-197.
[362] Nietzsche, 2011a, s. 51.
[363] Nietzsche, 2014a, s. 551, 559.
[364] Gregory Moore, **Nietzsche, Biology and Metaphor**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 136.

Darwinci bireysel seçilim ve adaptasyon ilkesi, üstinsanı açıklamak için yetersiz görünmektedir. Grup seçilimi ise Nietzsche'ye göre, toplumdaki özgeci ahlakı aklayabilmek için gerçekleştirilen bir yorumdan ibarettir. Böylesi bir yorum, tek başına, üstinsanı ortaya koymak için yetersiz kaldığı gibi bu üstün türün karşısında konumlanmaktadır.

Bu bağlamda, Johnson, üstinsanın gelişimini ortaya koyan karakteristik özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

> "…Üstinsan, iç faktörlere dayanmaktadır. Bir kez daha, Nietzsche süreci görmezden gelir ve bireysel biyolojik benliğin bütünlüğünü oluşturan psiko-fizyolojik bileşenlere odaklanır. Teorisi içinde psikolojik ve fizyolojik terimler sıkıca iç içe geçmiştir ve Nietzsche benliği ve algısını içgüdülerin iç koordinasyonunun, birbirleriyle ilişkilerinin toplam ürünü olarak görür. Nietzsche için üstinsan üstün akıl ya da "akıl" yetisinden ziyade, "daha yüksek" bir beden sergilemektedir. Aslında üstinsan tümüyle bedenden ibarettir, içgüdülerin ve itici güçlerin uyumlu bir şekilde koordine edildiği ve etkin enerjinin artan içgüdüsel koordinasyondan kaynaklandığı daha derin bir fizikselliktir. Bu yüksek benliğin eylemleri, evetleyici, dışa dönük enerjisi asla Darwinci anlamda dış koşullara yönelik eylemler ya da uyarlamalar değildir; bunun yerine, eylemleri doğrudan daha eksiksiz, daha tam bir varoluştan ortaya çıkar."[365]

3.3.2. Yeni Darwinci Olarak Nietzsche

Nietzsche'nin üstinsan üzerine düşüncelerini "Anti Darwin"ci bağlamda okumak mümkün olduğu gibi, üstinsanın Darwinci evrimden etkilenimler taşıdığına dair yorumlamada bulunmak da olasıdır. Bu doğrultuda üstinsana giden sürecin, bireysel seçilimden hangi noktada ayrıldığını ortaya koymak gerekmektedir. İlk olarak, Nietzsche'ye göre türün ilerlemesi, hatırlayacağımız üzere, bireyin içsel etkinliğine bağlanmaktadır. Burada temel ilke, dışarıya uyum sağlamaktan ziyade, dışarıda yer alan

---

[365] Johnson, 2010, s. 57-58.

koşulları içselleştirmek ve kendine uygun düşecek şekilde dönüştürmektir. Bu bağlamda üstinsan da, yukarıda Johnson'ın belirttiği üzere, psikolojik ve fizyolojik bileşenlerle donatılmış, etkin enerjiye sahip, dışarıda olana uyum sağlamak yerine iç etkenler üzerinden hareket eden bir insan tipidir. Nietzsche, Darwin ile adaptasyon ilkesi hususunda her ne kadar ayrı düşse de, Gregory Moore, bu hususta onun bir ilke olarak "yaşam mücadelesi"ni kendi yorumuyla sahiplendiğini ifade etmektedir:

> "… Nietzsche hala gelişen bir 'egoizmden' nasıl bahsedebilir? Bunu yapabilir, çünkü sözde egoyu oluşturan karşıt güçler arasındaki savaş bağı, evrimin motoru olarak gördüğü organizma içi varoluş mücadelesinin bir tezahürüdür – bu, hayvanların ve modern insanların "sürü egoizmi"nden ahlaki ve fizyolojik olarak avantaj elde etmesinden üstinsanın daha yüksek egoizmine uzanan bir gelişim süreci olarak anlaşılmıştır. Bu hareketlerin birbirleriyle içsel ilişkisi ve bunların çeşitli dış baskılarla –çevreyle ve diğer organizmalarla- olan ilişkileri bu evrimin çeşitli aşamalarını oluşturmaktadır."[366]

Böylece Yeni Darwinci bakış açısından, gerek üstinsana giden süreçte, gerekse de üstinsanın yaşam biçiminde Darwinci anlamda bir mücadelenin mevcut olduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır. Ancak söz konusu, yaşam mücadelesinde uyum sağlama ya da adaptasyon olduğunda Nietzsche, Darwinci adaptasyonu -dıştan içe olmak üzere- ters çevirmektedir. John Richardson, bu durumu, kendini seçme ya da şahıs seçilimi (self selection) olarak adlandırmaktadır.[367]

Bu doğrultuda, Richardson, Yeni Darwinci bir tavırla, seçilim hususunda Nietzsche ve Darwin arasındaki paralelliği kurabilmek amacıyla terminolojik bir karşılaştırmaya gitmektedir. Bu bağlamda, Richardson, Darwin'in bireysel seçilimini, Nietzsche'de şahıs seçilimi; Darwin'in grup seçilimini ise Nietzsche'de toplumsal seçilim (social selection) adını verdiği mekanizma ile mukayese etmektedir.

---

[366] Moore, 2003, s. 72-73.
[367] Richardson, 2004, s. 95.

Richardson'a göre, Nietzsche'de, davranışsal eğilimleri açıklamak ve yaymak, belleğin gelişimine bağlı olan "gelenek" ile mümkün olmuştur. Başka bir deyişle bir organizmanın belirli bir biçimde davranmaya yönelik nedensel eğiliminin kaynağı, toplumsal grubun diğer üyelerin yapıp ettiklerini kopyalamasında yatmaktadır. Böylece bir grup aracılığıyla ortaya konan bu davranışlar, gelenek/alışkanlık/uygulama olarak adlandırılmaktadır.[368]

Bu nedenle Richardson'a göre, Nietzsche'nin tasvir ettiği insan dünyasında, kendilerini toplumsal gelenekler olarak ortaya koyan ve dağıtan özellikler seçilmektedir. Ardından bu özellikler, alışkanlık ya da gelenek olarak adlandırılmaktadır. Richardson bu süreci toplumsal seçilim olarak ifade etmektedir.[369]

Bu doğrultuda, toplumsal seçilimin ilk aşaması, sürü içgüdüsüdür. Bu bağlamda Richardson, Nietzsche'ye göre toplumsal seçilimin, başta, topluluğun hayatta kalmasına ve genişlemesine yardım eden itici güçler tasarladığını belirtmektedir. Böylelikle insan tarafından en iyi kopyalanan davranışlar, topluluğu koruma ve genişletme içeriğine sahip olanlardır. Bu nedenle insanlar, soyunun korunması ve gelişmesi ilkesine sahip değillerdir; onun yerine, grubun ayakta kalması ve büyümesi için tasarlanmış davranışlar edinmişlerdir. Bu doğrultuda insanın değeri, toplumsal seçilimle elde edilen, gruba hizmet eden duyarlı davranışlarıyla belirlenmektedir.[370]

Bununla birlikte toplumsal seçilim, bu topluluğu korumakla kalmayıp, aynı zamanda bu ortamı kopyalanan davranışlarına uyacak biçimde şekillendiren veya uyarlayan alışkanlıkları da desteklemektedir. Yani, toplum, en iyi şekilde yaygın ve istikrarlı bir gelenek elde edebilmek için, alışkanlıkları kopyalayarak en kolay biçimde yayılabilmesini sağlayan insanı tercih etmektedir. Böylece, temelde, toplumsal seçilim, kopyalamanın, yani başkalarını taklit etme eğiliminin desteklenmesinin, her bireyin diğeriyle aynı şeyi yapmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Richardson bunu,

[368] Richardson, a.g.e., s. 81-82.
[369] Richardson, a.g.e., s. 82.
[370] Richardson, a.g.e., s. 85.

başkalarını kopyalayarak öğrenme alışkanlıklarının “meta-alışkanlığı” olarak tanımlamaktadır ve bu meta-alışkanlık, toplumsal seçilimin temel ve uzun soluklu bir ürünü olarak istikrarlı bir itici güçtür. Richardson, Nietzsche’nin bu meta-alışkanlığa “sürü içgüdüsü” adını verdiğini belirtmektedir.[371] Böylece sürü içgüdüsü, özellikle, geleneğe dönüşebilecek bu alışkanlıkları kopyalamayı beceren insanlar üzerinden varlığını sürdürmektedir. Başkasının yaptığı davranışları kopyalayan ve aynı zamanda bu alışkanlığı kaybetmek istemeyen insan tipi, zayıf istençli insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar, ortak davranışları taklit etmek istemeyen, topluluktan feragat etmek isteyenlere karşı, suçlama ve baskı altına alma alışkanlıklarına sahiptir.[372]

Richardson’a göre, Nietzsche’nin toplumsal seçiliminde ikinci safha, sürü içgüdüsü ile yayılması ve kopyalanması sağlanan davranışların, alışkanlığa ya da geleneğe dönüşmesiyle ortaya çıkan “gelenek etiği”dir. Gelenek etiğinin en önemli özelliği, gelenek bir kez oluştuktan sonra, bunu muhafaza etmek ve topluluğun her bir üyesine aşılamaktır. Bu doğrultuda gelenek, ilk olarak insanda belleği, eğitim yoluyla, kalıcı bir hale getirmektedir. Nitekim bellek, insanların, toplumun ihtiyacına göre başka başka alışkanlıklar üretmesini sağlayan bir diğer “meta-alışkanlık”tır; böylece insan, toplumsal kuralları ve uygulamaları hatırlayarak bunlara bağlı kalabilecektir.[373]

Belleğin oluşumuyla doğru orantılı olarak toplumsal seçilim tarafından kazanılan iki önemli özellikse bilinç ve dildir. Bu doğrultuda bilinç ve dilin gelişimi iç içe geçmektedir. Nitekim bilinç, toplumda bir diğeriyle iletişim için tasarlanmıştır[374] ve bu iletişimde ana unsur dildir. Bilinç ve dil vasıtasıyla bir diğerinin ne istediğini bilmeye ve anlamaya çalışan insan, dolayımsızca, öz farkındalığını ortaya çıkarmaktadır. Böylece öz farkındalık, kendi çıkarımızdan ziyade, görüldüğü üzere, topluluğa daha iyi adapte olabilmemiz için açığa çıkmaktadır.

---

[371] Richardson, a.g.e., s. 86.
[372] Richardson, a.g.e., s. 87.
[373] Richardson, a.g.e., s. 89.
[374] Richardson, a.g.e., s. 90.

Richardson'a göre, Nietzsche'de insan, belleğe, bilince ve bir dile sahip olduktan sonra toplumsal seçilimde "ahlaklılık" adı verilen aşamaya geçmektedir. Ahlaklılık, gelenek etiği içinde kopyalanan ya da taklit edilen alışkanlıklara sahip insanın bilinçli ve bellek sahibi olduğu safhayı izah etmektedir. Bu aşamada artık insan, toplumsal alışkanlıklar aracılığıyla, sürüye daha da bağlanmıştır.[375] Diğer taraftan ahlaklılık aşamasında bellek; dil ve bilinç ile etkileşimi neticesinde daha karmaşık bir hal almaktadır ve toplumsal ahlaklılık içinde bir çeşit kollektif belleğe dönüştürmektedir; bu dönüşüm, böylece, Tanrı düşüncesine ve dinlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.[376]

Diğer taraftan insanın toplum içinde bellek, dil ve bilinç aracılığıyla karmaşık bir yapıya dönüşmesi, bir açıdan, onu, taklit eden canlı konumundan çıkarmaktadır. Nitekim insan bu yetileri ve öz farkındalığı üzerinden kendini düşünmeye başladığında, toplulukla iletişim kurma ve paylaşımda bulunma alışkanlığı sekteye uğramaktadır. Bu aşamada artık insan, alışkanlıklarını, bireysel istencine göre seçmeye başlamaktadır.[377] Kendini bilme sürecine giren insan bu andan itibaren kendi değerini, iyi ve kötüsünü inşa edecektir. Richardson tarafından şahıs seçilimi olarak adlandırılan bu süreç, neticede, üstinsanı meydana getirmektedir.

Görüldüğü üzere, Nietzsche'yi Darwinci terminoloji bağlamında okumak da mümkün görünmektedir. Bu açıdan, Nietzsche'nin sürü içgüdüsü düşüncesi ile Darwin'in toplumsal içgüdü adını verdiği tasarım paralel seyretmektedir. Nitekim iki içgüdü de vicdan mekanizmasının altında hareket ettirici etken olarak yatmaktadır. Dahası, vicdanın ortaya çıkışında gerek sürü içgüdüsü gerekse de toplumsal içgüdü, her iki filozof için de bellek ve dil yetileri ile doğrudan bir ilişkiye sahiptir.

Öte yandan iki içgüdü de, toplumda bizi diğerine karşı sorumlu kılmakta, özgeci ahlakımızın ve davranışlarımızın temelini oluşturmaktadır. Dahası, ahlaklı kabul edilen

---

375 Richardson, a.g.e., s. 92.
376 Richardson, a.g.e., s. 93.
377 Richardson, a.g.e., s. 96.

bu edimlerimizde yatan alışkanlık gerek Darwin, gerekse de Nietzsche için sürü/toplumsal içgüdü ile doğrudan ilişkilidir. Burada can alıcı temel fark, Darwin, toplumsal içgüdüyü doğal bir kökene bağlamaktayken, Nietzsche, sürü içgüdüsünün bireyin güç istenci ile gerçekleştirdiği doğal yöneliminin tam karşısında faaliyet gösterdiğini savunmaktadır. Böylece sürü içgüdüsü yaşamın, güç istencinin ve dolayısıyla bireysel evrimin karşısında yer alan yapay bir mekanizmadır.

Richardson'ın burada yaptığı ise Yeni Darwinci bir okumayla, topluluk seçiliminden bireysel seçilimi türetmektir. Darwinci evrim ve ahlak anlayışında, insan dünyasının grup seçilimine uğradığını ve bunun Nietzsche için insan türünün gelişimi açısından geçerli bir yorum olmadığı düşünüldüğünde, Nietzsche'nin şahıs seçilimi, Darwinci seçilime bir çözüm önerisi sunuyor gözükmektedir. Nitekim görüldüğü üzere argümantasyon, Darwinci terminoloji ile kurulmakta ve sonunda şahıs seçilimi adı verilen yeni bir öneri getirilmektedir.

Diğer taraftan, doğrudan Nietzsche'de de Yeni Darwinci pasajlara rastlamak mümkündür. Öyle ki Nietzsche'nin David Strauss üzerine çalışması bu hususta başlı başına bir örnek teşkil etmektedir. Öyle ki Nietzsche, David Strauss'un Darwinciliğini eleştirmekte ve Darwinci evrimden, Darwinci ahlakı çıkarmayı başaramadığını dile getirmektedir:

> "Kaba bir rahatlıkla kendini maymun şecerecilerimizin kıllı pelerini altına saklayıp, Darwin'i insanlığın en büyük velinimetlerinden biri olarak övüyor - ancak onun ahlak kurallarının "Bizim dünya görüşümüz nedir?" sorusundan tamamen bağımsız olarak geliştiğini görmek bizi şaşırtıyor. Burada bir doğal cesaret gösterme fırsatı vardı: çünkü burada sırtını kendi "biz"ine dönmeliydi ve bellum omnium contra omnes 'den ve güçlülerin imtiyazlarından yaşam için bir ahlaki yasa türetmeliydi - yine de böyle bir yasa Hobbes'unki gibi cesur bir akıldan ve papazlara, mucizelere ve yeniden diriliş konusundaki "tarihi martavala" karşı kızgın parlayışlarla oldukça farklı bir gerçeklik sevgisinden ortaya çıkabilirdi. Çünkü ciddi ve tutarlı

> sürdürülmüş gerçek bir Darwinci etiği ile bu parlayışlarla yanına çektiği görgüsüzü karşısına alırdı."[378]

Nietzsche'ye göre, Strauss, ahlak düşüncesini, Darwinci evrimin -Hobbesçu betimlemeyle- yaşam mücadelesine ve uygun olanın yaşamını sürdürmesi ilkelerine dayandırmadığı için Darwin'i anlayamamıştır.[379] Diğer taraftan, Nietzsche, Strauss eleştirisi üzerinden Darwinci evrimde güç istencinin izlerini bulmaktadır: "Darwin'e göre insan doğanın bir yaratığından başka bir şey değildir ve insan olma mertebesine diğer kanunlara göre: esasen tam da kendine benzer diğer yaratıkların da eşit haklara sahip olduğunu sürekli unutarak; kendini daha güçlü hissederek ve yavaş yavaş ötekini, türünün daha zayıf örneklerini ortadan kaldırarak evrilmiştir."[380]

Böylece, Nietzsche'nin Strauss eleştirisi üzerinden Darwin'e dair iki farklı eğilimde bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Johnson'ın tabiriyle, "biyolojik istençler"i çatıştırma düşüncesi (yani, yaşam mücadelesi)nin Nietzsche tarafından, görüldüğü üzere, derinleştirilmesidir. İkincisi ise -yukarıdaki alıntıda gördüğümüz üzere- Darwin'in güç istenci ile ilgili Nietzsche'ye ilham vermesidir.[381]

---

[378] Friedrich Nietzsche, **David Strauss - İtirafçı ve Yazar / Çağa Aykırı Düşünceler I**, çev. Osman Çeviktay, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 44.

[379] Dirk R. Johnson, "Nietzsche's Early Darwinism: The "David Strauss" Essay of 1873", **Nietzsche-Studien**, vol:30, no:1, 2001, s. 66.

[380] Nietzsche, 2010, s. 45.

[381] Dirk R. Johnson, "On the Way to the "Anti-Darwin": Nietzsche's Darwinian Meditations in the Middle Period", **Tijdschrift Voor Filosofie**, vol:65, no: 4, 2003, s. 677.

SONUÇ

Darwin ve Nietzsche'nin evrim ve ahlak üzerine çalışmalarını incelediğimizde, her şeyden evvel, bir paralellik ile karşılaşırız.

Bu hususta, 19. yüzyıl Avrupa'sının kültürel dönüşümünün yarattığı atmosferde gerek Darwin'in gerekse de Nietzsche'nin, çağının içinde bulunduğu bu değişim sürecinde insanın yaşamda artık nasıl konumlandırılması gerektiği ve bir tür olarak insanın nasıl gelişebileceği (özellikle Hıristiyan kökenli mevcut değerleri nasıl aşabilecekleri) üzerinde durdukları görülmektedir.

Bu doğrultuda Darwin, insan toplumunu meydana getiren ahlaklılığın doğadan türetildiğini dile getirirken; Nietzsche ise doğadan türetilmesi "gerektiğini" savunmaktadır. Başka bir deyişle, Darwin, ahlaklılığın kökenini çeşitli içgüdülerin ve zihinsel yetilerin oldukça uzun yıllar boyunca evrim sürecine tabi olarak geliştiğini ortaya koyarak, bu açıdan doğalcı bir yaklaşım sergilemektedir. Diğer taraftan Nietzsche ise mevcut ahlaklılığın köhnemiş Hıristiyan değerlerinin bir sonucu olduğunu, insanın doğadan türeteceği kendi değer yasasına sahip olması "gerektiğini" savlamıştır. Neticede hem Darwin hem de Nietzsche, ahlaklılığın mevcut Hıristiyan yorumunun geçerliliğini yitirdiğini fark etmiş ve ahlakı doğadan türetmenin imkanını araştırmışlardır.

Gerek Darwin, gerekse de Nietzsche insan dünyasında ahlaklılığın kökeni üzerine yeni bir yorum geliştirirken, diğer taraftan, bu yeni tasarımları ile uyuşabilecek şekilde insan türü için bir evrim modeli hazırlamışlardır. Bu doğrultuda Darwin, her bireyde, insana fayda sağlayan ve çevreye uyum göstermesine yarayan özelliklerin korunduğunu ve gelecek nesillere aktarıldığını izah eden bireysel seçilim mekanizmasını ortaya atmıştır. Diğer taraftan Darwin, toplumsal insanın, her ne kadar bireysel seçilim neticesinde kazandığı karakteristik özelliklerden oluştuğunu gösterse

de, söz konusu toplumda bir arada yaşamak, diğerinin iyiliğini gözetmek ve bu özgeci davranış üzerinden toplumun refahını sağlamak olduğunda bireysel seçilimin işlevsiz kaldığını fark etmektedir. Nitekim genel olarak ahlaklılık vasıtasıyla insan, toplumsal içgüdü, vicdan gibi çeşitli alt mekanizmalar aracılığıyla kendinden ziyade başkasının ve özellikle kendinden zayıf olanın yaşamını sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Burada artık bireysel seçilim hüküm sürmemekte ve bu yönüyle doğal seçilim, Darwin'e göre, ikinci planda kalmaktadır. Darwin, bu nedenle, uygar insan toplumunda, topluluğun refahının sağlanmasını, onu ayakta tutacak davranışların korunmasını açıklayabilmek için bugün grup seçilimi olarak adlandırdığımız başka bir mekanizmadan söz etmektedir. Topluluk yararına olan özelliklerin grup seçilimi ile ortaya koyulması, Darwin'de doğalcı ahlakın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim Darwin, ilk olarak canlıların, özelliklerini, varlığını sürdürme arzusu sayesinde oldukça uzun yıllar boyunca doğadan kazandığını ve böylece günümüzdeki canlıların bu uzun evrim sürecinin doğal sonucu olduklarını göstermiştir. Ardından özel olarak insanı inceleyen Darwin, onun da birey olarak özelliklerini diğer canlılarla aynı süreçlere -yani evrime- tabi olarak kazandığını, sadece, insanı oluşturan koşulların daha karmaşık olabileceğini belirterek insanın diğer hayvanlarla aynı süreçten geçtiklerini ve ancak insanın zihinsel yetiler ve bazı içgüdüler bağlamında derece olarak bir farka sahip olduğunu ortaya koymuştur. Böylece insanın kökenini yaratılışçı efsanelere dayandıran ve onu diğer canlılardan ayırarak daha yüksek bir mertebeye yükselten yorumları bertaraf eden Darwin, bu kez, insanın uygar toplumdaki durumunu ele almaktadır. Darwin'e göre insanın toplum içindeki ahlaklılığı da yine, zihinsel yetilerinin ve içgüdülerinin karmaşık ilişkisiyle ortaya çıkmıştır ve doğal bir kökene sahip olan bireylerden oluşan toplumda ahlaklılığın gelişimi de yine -grup seçilimi aracılığıyla- doğalcı bir biçimde açıklanabilmektedir. Böylece insan, hem varlığını sürdürme arzusu neticesinde bireysel seçilime; hem de diğerinin iyiliği için eyleyen özgeci tutumuyla

grup seçilimine tabidir. Netice olarak insan her iki yönüyle de dışarıya bağımlıdır: Varlığını sürdürme arzusu açısından dış koşullara, özgeci olması bakımından ise bir diğerine gereksinim duymaktadır.

Öte yandan Nietzsche de, çağının kültürel atmosferinin ana teması olan Darwinci evrim ve ahlaka dair popüler tartışmaların etkisiyle, insanın konumu ve geleceği problemi üzerine eğilmiştir. Bu doğrultuda Nietzsche, kendi çağında artık Hıristiyan değerlerin anlamını yitirdiğini ve bu anlamsızlığın ya da nihilizmin insanın tür olarak geleceğini tehdit ettiğini savunmaktadır. Nietzsche'nin Hıristiyan değerlere karşı getirdiği -genel anlamda- doğalcı ahlak anlayışı ise onu kimi zaman bir Yeni Darwinci, kimi zamansa bir Anti Darwinci olarak değerlendirebilmemize olanak tanımaktadır.

Bu doğrultuda, Nietzsche, uygar toplumda, insanın bireysel anlamda gelişiminin tıkandığı hususunda Darwin ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Öyle ki Darwin, bireysel seçilimin toplumda arka planda kaldığını savunurken, Nietzsche de bireyin güç istencinin baskı altına alındığını ve zayıflatıldığını dile getirmektedir. Bu bağlamda ele aldığımızda, bireyin evriminin toplumda baskılanması anlamında, Nietzsche'yi bir Yeni Darwinci olarak okumak mümkündür. Ancak söz konusu bu probleme çözüm önerisi getirmek olduğunda, Nietzsche, Darwin'in grup seçilimine karşı çıkmaktadır. Nietzsche'ye göre, grup seçilimi ya da özgeci ahlakın olumlanması, yozlaşmış Hıristiyan değerlerin korunması ve sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Darwin, ahlaklılığı doğal süreçlere bağlı kalarak açıklarken; Nietzsche için ahlaklılık, Hıristiyanlık öğretisinin bir ürünüdür. Başka bir deyişle, Nietzsche, Hıristiyan değerlerden bağımsız bir ahlakın olanaklılığından söz ederken; Darwin, mevcut ahlaklılığı, Hıristiyanlık öğretisinden kurtarıp doğalcı bir biçimde izah ettiğini düşünmektedir.

Bu doğrultuda Nietzsche, Hıristiyan değerlerden bağımsız bir ahlaklılığı bireysel evrim üzerinden ortaya koymaktadır. Nietzsche'nin evrim üzerine düşüncesi de onu, hem Anti Darwinci hem de Yeni Darwinci olarak değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Öyle ki Nietzsche, bireyin evrimsel gelişimini güç istenci ile mümkün kılarken, bireyin -Darwinci adaptasyonun tam tersi olarak- dışarıda olana uyum sağlamaktan ziyade, çevre koşullarını istencine uygun düşecek biçimde dönüştürmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, çevreye uyum sağlamak yaşamını yalnızca sürdürmek demektir, oysa türde evrimsel gelişim, yaşamın daha yüksek bir standartta ortaya konmasına bağlıdır. Bu doğrultuda, Nietzsche'yi iki türlü de okumak mümkün görünmektedir. Nitekim Nietzsche, Darwinci adaptasyon ilkesinde çevreye uyum sağlama koşulunu reddetmesi ve bu haliyle türün gelişemeyeceğini savunmasıyla bir Anti Darwinci ancak Darwin'in adaptasyon ilkesine -*ben*in dışarıya değil ancak dışarıda kalanın *ben*e uyumlu kılınması ile- bir çözüm yolu getirmesi bakımındansa bir Yeni Darwinci olarak değerlendirilebilmektedir.

Diğer taraftan Nietzsche, yaşamda, zayıf istençliler ile kuvvetli güç istencine sahip insanlar arasındaki -sonsuz döngüsel- mücadeleyi ortaya koyması açısından da Yeni Darwinci izler taşımaktadır. Nitekim güç istencine sahip olan insan, önce sürü içinde bir mücadele vermektedir ve şayet başarılı olursa -ki Nietzsche'ye göre bu, çok nadiren gerçekleşir- yeni ve yüce bir insan türünün yolunu açabilmektedir. Başka bir deyişle, sürü içindeki güçlü azınlık, dışarıda olanı kendisine uygun biçimde dönüştürürse, netice itibariyle yaşamını daha yüksek bir mertebede sürdürmeyi ve seçilmeyi başarmış olacaktır. Bu bağlamda Richardson'ın, gösterildiği üzere, Yeni Darwinci okuma yaparak Nietzsche'nin tasarımını toplumsal seçilim ve şahsi seçilim olmak üzere ikiye ayırması değerlidir.

Sonuç olarak Nietzsche, insanın ahlaki yapısının Hıristiyan değerlerinden bağımsız olması gerektiğini ve çağının toplumunun bu mevcut değer anlayışıyla

ilerleyemeyeceğini savunmaktadır. Dahası, çözüm yolu olarak, doğalcı ahlakı görmekte ve bu bağlamda Darwinci adaptasyonun ters çevrildiği birey odaklı bir yaşam mücadelesi alanı tasvir etmektedir. Bu okuma neticesinde Nietzsche'nin Yeni Darwinci olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan Nietzsche, Darwinci grup seçilimini reddetmekte ve bunun Hıristiyan değerlerini akladığını dile getirmektedir. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre, Darwin, Hıristiyan öğretisinden ve çileci idealden tam anlamıyla kurtulmayı başaramamıştır. Bu haliyle, Darwin'in evrim anlayışı -ve özellikle adaptasyon ilkesi-, yaşamını sürdürmek, bulunduğu yaşama şükretmekten ibarettir. Başka bir deyişle, Darwinci evrimde, insan, ilerlemekten ziyade geriye gitmediği için şükran duyan bir varlığa dönüşmüştür. Bu okuma neticesinde ise Nietzsche'nin Anti Darwinci olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Genel itibariyle baktığımızda, Nietzsche ne salt bir Yeni Darwinci ne de tamamen bir Anti Darwinci olarak değerlendirilebilmektedir. Bu açıdan Nietzsche, hem bir Anti Darwinci, hem de bir Yeni Darwinci'dir. Ancak onu, gerek odaklandığı problemler ve gerekse de bu problemleri evrimci bir düşünce etrafında çözüme kavuşturma gayreti bağlamında Darwin'in düşünce tarihindeki ardılı olarak görmek yanlış olmayacaktır.

ÖZET

Bu tezin amacı, Darwin ve Nietzsche'nin evrim ve ahlak tasarımlarını karşılaştırarak bu kavramlar etrafında birbirleriyle örtüştükleri ve ayrıldıkları noktaları tespit etmektir. Bu doğrultuda Darwinci evrimin ilkeleri ve Darwin'in ahlak anlayışı, Nietzsche'nin evrim düşüncesi ve ahlak anlayışı ile paralel bir biçimde ele alınmaktadır.

İki ismin evrim ve ahlak tasarımlarını paralel bir biçimde ortaya koyduktan sonra Nietzsche'nin evrim ve ahlak tasarımını kurarken Darwin'den ne ölçüde etkilendiği araştırılmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak, Nietzsche'nin Darwin eleştirilerine temas edilmektedir. İkinci olarak Darwin'in doğal seçilim mekanizması ile Nietzsche'nin güç istenci ilkesi karşılaştırılmaktadır. Son olarak Nietzsche'nin Darwincilikle ilişkisine dair ortaya çıkan iki temel görüş incelenmektedir. Bu hususta, ilk olarak, Nietzsche'nin "Anti Darwinci" okumaları irdelenmekte ve Darwin'den ayrıldığı yönler ayrıntılı biçimde ortaya konmaktadır. Ardından Nietzsche'yi "Yeni Darwinci" bakış açısından değerlendiren görüşe değinilmektedir. Bu amaçla, Nietzsche'nin kendi evrim ve ahlak tasarımında Darwin'den gelen etkilenimleri izah edilmektedir.

Tezin ana iddiası, Nietzsche'yi ne salt bir Darwinci ne de tamamen bir Anti Darwinci olarak değerlendirebileceğimiz üzerinedir. Ancak onu, gerek odaklandığı problemler ve gerekse de bu problemleri evrimci bir düşünce etrafında çözüme kavuşturma gayreti bağlamında Darwin'in düşünce tarihindeki ardılı olarak görmek yanlış olmayacaktır.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to determine points which coincide with each other and diverge from each other within the scope of these concepts by comparing Darwin and Nietzsche's evolution and ethics ideas. Accordingly, the principles of Darwinian evolution and Darwin's understanding of ethics are correspondingly approached with Nietzsche's thought of evolution and understanding of ethics.

After their evolution and ethics ideas are put forward correspondingly, it is searched that to what extent Nietzsche is influenced by Darwin while he constitutes his evolution and ethics ideas.

In this sense, first of all, Nietzsche's critics about Darwin are pointed out. Secondly, Darwin's natural selection mechanism and Nietzsche's principle of the will to power are compared. Finally, two main notions emerging about Nietzsche's relationship with Darwinism are examined. In this respect, first of all, Nietzsche's "Anti Darwinist" studies are examined and aspects he diverges from Darwin are comprehensively revealed.

Then, the notion which evaluates Nietzsche from the "New Darwinism" point of view is mentioned. For this purpose, in Nietzsche's own evolution and ethics idea, Darwin's influence on him is explained.

The main suggestion of the thesis is about the fact that we can evaluate Nietzsche as neither a pure Darwinist nor a completely Anti Darwinist. However, it would not be wrong to consider him as Darwin's successor in the history of thought, both in the context of the problems he focused on and in his effort to solve these problems around an evolutionist thought.

KAYNAKÇA

Ansell-Pearson, K., (2011), **Kusursuz Nihilist Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş**, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baykan, F., (2000), **Nietzsche'nin Felsefesi**, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Berkowitz, P., (2003), **Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği**, (Çev. Ertürk Demiral), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Breugelmans, S. M., Chasiotis, A., Sam, D. L., (2015), "Evrimsel Biyolojinin Katkıları", **Kültürlerarası Psikoloji**, (Çev. Alp Giray Kaya), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bowler, P. J., (1989), **Evolution: The History of an Idea**, California: University of California Press.

Bravo, H., (2018), "Doğanın Armağanı Olarak Ahlak: Darwinci Etik", **Historia 1923**, Sayı: 5, s. 127-142.

Bravo, H., (2020), **Vicdanın Sessizliği**, Ankara: Fol Kitap.

Brobjer, T. H., (2016), "Nietzsche's Reading and Knowledge of Natural Science:An Overview", **Nietzsche and Scienc***e* , New York: Routledge.

Browne, J., (2016), **Türlerin Kökeni Charles Darwin**, (Çev. Orhan Düz), İstanbul: Versus Kitap.

Burkhardt, F., (1998), **Charles Darwin’s Letters a Selection 1825-1859**, United Kingdom: Cambridge University Press.

Bynum, W. F., Browne, E. J., Porter, R., (1981), **Dictionary of The History of Science**, London: The Macmillan Press.

Call, L., (1998), “Anti-Darwin, Anti-Spencer: Friedrich Nietzsche's Critique of Darwin and “Darwinism””, **History of Science**, Vol. 36, No. 1, s. 1-22.

Charlesworth B., Charlesworth, D., (2020), **Evrim Çok Kısa Bir Başlangıç**, (Çev. Cenk Özdağ), İstanbul: İKÜ Yayınevi.

Copleston, F., (1998), **Nihilizm ve Materyalizm**, (Çev. Deniz Canefe) İstanbul: İdea Yayınevi.,

Darwin, C. (2017), **Otobiyografi**, (Çev. Serda Brauns), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Darwin, C., (1875), **The Variation of Animals and Plants Under Domestication vol. II**, London: John Murray.

Darwin, C., (1876), **The Origin of Species**, London: John Murray.

Darwin, C., (1877), **The Descent of Man and Selection in Relation to Sex**, London: John Murray.

Darwin, C., (2009), **The Life and Letters of Charles Darwin Including an Autobiographical Chapter Volume 1**, Cambridge: Cambridge University Press.

Deleuze, G., (2016a), **Nietzsche ve Felsefe**, (Çev. Ferhat Taylan), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Deleuze, G., (2016b), **Nietzsche**, (Çev. İlke Karadağ), İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Dennett, D. C., (2010), **Darwin's Dangerous Idea Evolution and The Meanings of Life**, England: Penguin Books.

Desmond, A., Moore, J., (2017), **Darwin**, (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dobzhansky, T., (1959), **Evolution, Genetics, and Man**, New York: John Wiley & Sons, Inc.

Endersby, J., (2009), "Darwin on Generation, Pangenesis and Sexual Selection", **The Cambridge Companion to Darwin**, Cambridge: Cambridge Press, Cambridge.

Engels, E. M., (2016), "The Roots of Human Morals and Culture in Pre-Human Sympathy Charles Darwin's Natural and Cultural History of Morals", **Embodiment in Evolution and Culture**, Germany: GmbH and Co. KG.

Futuyma, D. J., (2008), **Evrim**, (Çev. Ed. Aykut Kence, Nihat Bozcuk), Ankara: Palme Yayıncılık.

Gould, S. J., (2013), **Darwin ve Sonrası Doğa Tarihi Üzerine Düşünceler**, (Çev. Ceyhan Temürcü), İstanbul: Say Yayınları.

Güler, P., Koşukçu, C., Şimşek, D., Pembe Öksüz D., (2012), "Doğal Seçilim", **Evrimsel Biyoloji Yazıları**, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Hatab, L. J., (2005), **Nietzsche's Life Sentence Coming to Terms with Eternal Recurrence**, New York: Routledge.

Hodge, R. (2009), **Evolution: The History of Life on Earth**, New York: Facts on File.

Johnson, D. R., (2001), "Nietzsche's Early Darwinism: The "David Strauss" Essay of 1873", **Nietzsche-Studien**, Vol. 30, No. 1, s. 62-79.

Johnson, D. R., (2003), "On the Way to the "Anti-Darwin": Nietzsche's Darwinian Meditations in the Middle Period", **Tijdschrift Voor Filosofie**, Vol. 65, No. 4, s. 657-679.

Johnson, D., R., (2010), **Nietzsche's Anti-Darwinism**, New York: Cambridge University Press.

Malthus, T. R., (1966), **First Essay on Population 1798**, London: Palgrave Macmillan.

Mayr, E., (2014), **Biyoloji Budur Canlı Dünyanın Bilimi**, (Çev. Afife İzbırak), İstanbul: Say Yayınları.

Mayr, E., (2016), **Evrim Nedir?**, (Çev. Nurdan Soysal), İstanbul: Say Yayınları.

Moore, G., (2003), **Nietzsche, Biology and Metaphor**, Cambridge: Cambridge University Press

Nietzsche, F., (1974), **The Gay Science with a Prelude in Rhymes and an Appendix of Songs**, (Çev. Walter Kaufmann), New York: Vintage Books.

Nietzsche, F., (2005a), **Putların Batışı ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır**, (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, F., (2005b), **Gezgin ve Gölgesi İnsanca, Pek İnsanca 2**, (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: İthaki Yayınları

Nietzsche, F., (2006), **Ecce Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur**, (Çev. Can Alkor), İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, F., (2010), **David Strauss - İtirafçı ve Yazar / Çağa Aykırı Düşünceler I**, (Çev. Osman Çeviktay), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2011a), **Ecce Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur**, (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2011b), **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, (Çev. Zeynep Alangoya), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Nietzsche, F., (2013), **İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Gelecek Felsefesini Açış**, (Çev. Ahmet İnam), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2014a), **Güç İstenci**, (Çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2014b), **Deccal Hıristiyanlığa Lanet**, (Çev. Ayça Kaya), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2015a), **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, (Çev. Ahmet İnam), İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F., (2015b), **Böyle Buyurdu Zerdüşt Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap,** (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, F., (2017), **Tan Kızıllığı Ahlaksal Önyargılar Üzerine Düşünceler**, (Çev. Özden Saatçi), İstanbul: Say Yayınları.

Pembe Öksüz, D., Güler, P., Koşukçu, C., Şimşek, D., (2012), "Adaptasyon", **Evrimsel Biyoloji Yazıları**, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Pence, C., H., (2011), "Nietzsche's Aesthetic Critique of Darwin", **History and Philosophy of the Life Sciences**, Vol. 33, No. 2, s. 165-190.

Richards, R. J., (2009), “Darwin on Mind, Morals and Emotions”, **The Cambridge Companion to Darwin**, Cambridge: Cambridge Press, Cambridge.

Richardson, J., (2004), **Nietzsche’s New Darwinism**, Oxford: Oxford University Press, Oxford.

Richardson, J., (2006), “Nietzsche on Time and Becoming” **A Companion to Nietzsche**, USA: Pearson, Blackwell Publishing.

Ruse, M., (1980), “Charles Darwin and Group Selection”, **Annals of Science**, Vol. 37, No. 6, s. 615-630.

Ruse, M., (2013), “The Origin of Species”, **The Cambridge Encyclopedia of Darwin and Evolutionary Thought**, New York: Cambridge University Press.

Sober, E., (2011), **Did Darwin Write the Origin Backwards: Philosophical Essays on Darwin's Theory**, New York: Prometheus Books.

Şengör, A. M. C., (2015), **Yaşamın Evrimi Fikrinin Darwin Döneminin Sonuna Kadarki Kısa Tarihi**, İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.

Tort, P., (2017), **Darwin ve Darwincilik**, Ankara: Dost.

Van Tongeren, P., J., M., (2006), “Nietzsche and Ethics”, **A Companion to Nietzsche**, USA: Pearson, Blackwell Publishing.

Waters, K. C., (2009), “The Arguments in *Origin of Species*”, **The Cambridge Companion to Darwin**, Cambridge: Cambridge Press, Cambridge.

Wilson, D., S., (1975), “A Theory of Group Selection”, **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol. 72, No. 1, s. 143-146.